

“TÄMÄ ON KAHDEN AIKUISEN HEMMOTTELUSUHDE.”

**DISKURSSIANALYYSI VAPAAEHTOISESTI LAPSETTOMASTA
ELÄMÄNPOLITIIKASTA.**

**Sosiologian pro gradu -tutkielma
Jouhkimo, Toni
Kokki, Ruut
Syksy 2000
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

“Tämä on kahden aikuisen hemmottelusuhde.”

Diskurssianalyysi vapaaehtoisesti lapsettomasta elämänpolitiikasta.

Jouhkimo, Toni

Kokki, Ruut

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Syksy 2000

Jyväskylän yliopisto

93 s. ja liitteet (2 kpl)

Tutkimuksen kohteena ovat vapaaehtoisesti lapsettomat perheet ja heidän elämänpolitiikkansa. Vapaaehtoisesti lapsettomalla perheellä tarkoitetaan tutkimuksessa avioliiton solminutta paria, joka tietoisesti on päättänyt olla hankkimatta lapsia. Tarkoituksena on selvittää, millainen elämänpoliittinen päätös vapaaehtoinen lapsettomuus on, ja kuinka lapsettomuus heijastuu avioparien muuhun elämään. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan, millaisina elämänpoliittisten päätösten tekijöinä vapaaehtoisesti lapsettomat itsensä näkevät, ja kuinka he sijoittavat itsensä perhemuotojen joukkoon.

Tutkimuksen aineistolähteenä on käytetty kuutta eri naistenlehteä vuosilta 1996-1999. Varsinaisen aineiston muodostavat 31 henkilöhaastattelua ja mielipidekirjoitusta, joissa esiintyy vapaaehtoisesti lapseton aviopari tai toinen puolisoista. Aineistoa on analysoitu diskurssianalyttisiä menetelmiä soveltaen. Teoreettisessa viitekehyksessä on nojaututtu lähinnä Anthony Giddensin elämänpolitiikka-käsitteeseen. Tutkimuskohteen ymmärtämisen syventämiseksi on ollut tarpeen luoda katsaus myös perheen historiaan ja erilaisiin perhekäsityksiin sekä aiempiin vapaaehtoista lapsettomuutta käsitteleviin tutkimuksiin.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on tarkoin harkittu ja pohdittu elämänpoliittinen päätös. Se on elämänpoliittisena päätöksenä yksilöllinen ja edustaa omaehtoista riippumattomuutta. Valinta lapsettomuudesta tehdään, sillä se on itselle ja omalle elämälle sopivin vaihtoehto. Lapsien nähdään rajoittavan vapautta elämänpoliittiseen päätöksentekoon myös muilla elämänalueilla. Lapsettomuuspäätöstä arvioidaan toistuvasti ja sen vahvistukseksi etsitään päätöksen mukanaan tuomia positiivisia puolia. Useissa yhteyksissä painottuvia asioita ovat normaalibiografiasta poikkeaminen, vertailu lapsiperheisiin, oman elämäntavan vapaus sekä aineistosta johtuva julkisuuskuvan merkitys.

Vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit eivät juurikaan puhu itsestään perheenä. Heidän puheessaan korostuvat parisuhde ja perinteinen käsitys avioliitosta. He eivät rinnasta itseään perhekenttään etenkin perinteisen perhekäsityksen mielessä. Vapaaehtoisesti lapsettomien perhekäsitys on laajempi kuin perinteinen perhemalli.

Avainsanat: Vapaaehtoinen lapsettomuus, elämänpolitiikka, perhe, diskurssianalyysi

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimusongelmat	3
2. VAPAAEHTOISESTI LAPSETTOMAT	5
2.1. Tutkimusperinne ja aiemmat tutkimukset	5
2.2. Keitä ovat vapaaehtoisesti lapsettomat perheet?	7
2.2.1 Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen johtavat syyt	10
2.2.2 Vapaaehtoinen lapsettomuus ja sukupuoli	14
3. MUUTTUVA PERHE	15
3.1. Perhekäsitykset	17
3.2. Perheen sisäiset muutokset	21
4. ELÄMÄNTAVASTA ELÄMÄNPOLITIikkaAN	24
4.1. Elämäntapa 1970 -80- lukujen käsitteenä	24
4.2. Elämänpolitiikka oman elämän politiikkana	25
5. AINEISTO	32
5.1. Naistenlehdet omana julkisuuden kenttään	32
5.2. Käyttämämme aineistolähteet	36
5.3. Varsinaisen aineiston esittely	39
5.4. Mediatekstien erityislaatuisuus	41
6. MENETELMÄ	43
6.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä	43
6.2 Tutkimuksessa käytetyn analyysin periaatteet	44
7 VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS ELÄMÄNPOLIITTISISSA VALINNOISSA	46
7.1 Perusteltu päätös	47
7.1.1 Yhteinen valinta, mutta naisen päätös	47
7.1.2 Päätöstä seuraa perustelu	49
7.2 Ympäristön asenteet	56

7.2.1 Vapaaehtoisen lapsettomuuden ja ympäristön kohtaaminen	56
7.2.2 Ennakkoluuloja molemmin puolin?	59
7.2.3 Tuntematon vaihtoehto	62
7.3 Tunteet	63
7.3.1 Kuinka avioparit kokevat vapaaehtoisen lapsettomuutensa?	63
7.4 Parisuhde	67
7.4.1 "Elän avioliitossa, jossa on hyvä olla ihan kahden."	67
7.5 Suhde lapsiin	72
7.5.1 "Emme me kuitenkaan lasten vihaajia ole."	72
7.5.2 Vanhemmuutta ilman sitoutumista	74
7.6 Työ	76
7.6.1 Työ elämän sisältönä	76
7.7 Kulutusdiskurssi	79
7.7.1 Vapaaehtoisesti lapsettomien kulutuskäyttäytyminen	79
7.7.2 Normaalikuluttajat ja unelmien toteuttajat	80
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	83
LÄHDELUETTELO	88
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Avioparin ja lasten muodostama perhe on ollut perinteisesti suomalaisen yhteiskunnan perusyksikkö. Perhetyypit ovat kuitenkin muuttuneet monimuotoisemmiksi, ja samalla perinteisten ydinperheiden osuus kaikista perheiksi luokitelluista ryhmistä on vähentynyt. Vuoden 1998 lopussa Suomessa oli 1 393 800 perhettä. Perheisiin kuului tuona ajankohtana 78,9% väestöstä, ja keskimääräinen perhekoko oli 2,92 henkilöä.

Perheväestön osuus on vähentynyt vuodesta 1993 alkaen. Vuonna 1998 vähennystä tapahtui 10 200 henkeä. Perheväestöstä lapsettomia aviopareja oli 418 927 ja aviopareja, joilla oli lapsia 539 899. Yleisin perhetyyppi, joita vuoden 1998 lopussa oli 39% perheistä, oli edelleen aviopari ja lapsia. Tämä perhetyyppi on kuitenkin ainoa, jonka määrä vähenee jatkuvasti. Absoluuttisesti eniten on kasvanut lapsettomien avioparien määrä; se on myös toiseksi yleisin perhetyyppi (30%). (Perheet 1998, 7, 8.) Näiden tilastojen mukaan perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen tai avio- tai avopuolisot, joilla ei ole lapsia (emt. , 20). Luvut eivät kuitenkaan erottele aviopareista niitä, joiden lapset eivät asu samassa taloudessa, eivätkä näin ollen kuulu perheeseen. Tällöin täysin lapsettomien parien määrää on vaikea arvioida. Tilastoissa lapsettomia perheitä ei myöskään ole erikseen luokiteltu vapaaehtoisesti tai ei-vapaaehtoisesti lapsettomiin perheisiin.

Tilastojen valossa suomalainen perhe pienenee. Suomen väestön kokonaishedelmällisyysluku alitti jo vuonna 1969 kriittisen 2.1 tason, joka tarvitaan siihen, että seuraava sukupolvi on vähintään nykyisen suuruinen (Miettinen ym. 1998, 16). Mielenkiintoinen luku on lapsettomien avioparien määrä, joka on vain yhdeksän prosenttiyksikköä pienempi kuin yleisin perhetyyppi eli lapsiperhe. Ennusteiden mukaan lapsettomat avioparit ovat kasvava trendi; yhä useampi on myös vapaaehtoisesti lapseton. Tätä kehitystä tukee myös ensisynnyttäjien iän kohoaminen. Tällä hetkellä ensisynnyttäjien keski-ikä on Suomessa noin 28 vuotta, ja sen ennustetaan yhä kohoavan. Toisaalta ensisynnyttäjien iän kohoaminen aiheuttaa myös tahatonta lapsettomuutta, sillä naisen hedelmällisyys laskee jo 25 ikävuoden jälkeen. Tavallaan myös yhteiskunta ohjaa siirtämään lastenhankinnan myöhemmäksi työvoima- ja koulutuspoliittisilla toimillaan.

Naisille tarjotaan entistä paremmat mahdollisuudet kouluttaa itseään, ja opiskeluaika on pidentynyt. Naiset haluavat valmistuttuaan luoda uraa ennen lasten hankintaa. Samalla paineet työnantajan taholta saavat monet naiset lykkäämään lapsen tekemistä, sillä raskaaksi tulemista ei katsota hyvällä heti työsuhteen alkamisen jälkeen. Toisaalta myös yhteiskunta tarvitsee naisten antamaa työpanosta entistä enemmän.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on Suomessa kasvava, mutta vähän tutkittu ilmiö. Pääasiallisesti tutkimusta on tehty ulkomailla lähinnä 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa ja puolivälissä. Tutkimusta on melko paljon, mutta se on vanhaa. Tutkimus on myös kiinnittänyt huomionsa vain tiettyihin vapaaehtoisen lapsettomuuden puoliin, yleensä päätöksen perusteluihin. Lapsettomuustutkimus on myös keskittynyt suurelta osin lääketieteeseen, jossa se nähdään hoitoa vaativana ongelmana. Kirjallisuushauissa asiasanalla 'lapsettomuus' löytyy lukuisa määrä teoksia, jotka käsittelevät lapsettomuuden hoitokeinoja ja lapsettomuutta perheen kriisinä, mutta ei juurikaan lapsettomuutta vapaaehtoisena valintana.

Suomessa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on valmistunut kolme pro gradu -työtä, joissa on keskitytty vapaaehtoisen lapsettomuuden syihin ja taustoihin. Tutkielmissa on selvitetty, miksi jotkut ovat vapaaehtoisesti lapsettomia ja millaisia perusteluja he itse antavat valinnalleen pysyä lapsettomana. Kuitenkaan ei ole tutkittu sitä, mihin vapaaehtoinen lapsettomuus johtaa, ja millainen on vapaaehtoisesti lapseton elämäntapa. Kiinnostus on ollut ajassa ennen vapaaehtoista lapsettomuutta, joten tutkimusperinteestä on muodostunut melko yksipuolinen. Oma kiinnostuksemme aihetta kohtaan heräsi nimenomaan siksi, että vapaaehtoisesti lapsettomista on kirjoitettu vähän sekä suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa että mediassa. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat jääneet ikäänkuin marginaaliasemaan tutkimuksen keskittyessä lapsiperheisiin.

Lapsien hankkiminen tai hankkimatta jättäminen on tunteita herättävä aihe. Lapsiperheen elämäntapa on nähty oikeana ja hyväksyttävänä, kun taas vapaaehtoisesti lapseton elämäntapa nähdään lapsiperheen kääntöpuolena, poikkeavana. Avioliiton solminut pari kohtaa pian sen vallitsevan käsityksen, joka olettaa avioliiton merkitsevän myös perheenlisäystä. Perinteinen näkemys perheestä ei sisällä vapaaehtoisesti lapsetonta

avioliittoa. Yhä lisääntyvälle määrälle pariskuntia lapsettomuus on kuitenkin vapaaehtoinen valinta. Sellaisen perheen perustaminen, johon kuuluu lapsia, ei ole heille elämäntehtävä, vaan elämäntavan sisältö muodostuu muista tekijöistä. Vapaaehtoinen lapsettomuus liittyy olennaisesti sekä yhteiskunnan että perheen muutoksiin. Avioerot ovat lisääntyneet, lapsiluku pienentynyt ja avioliitot sekä yksinelävien osuus ovat kasvaneet. Yhteiskunnassa yksilön vapaus päättää oman elämänsä suunnasta on lisääntynyt ja tämä on osaltaan kasvattanut erilaisten perhemuotojen ja elämäntapojen kirjoa. Perinteisen ydinperheen hegemonian asettaminen kyseenalaiseksi on antanut yksilöille mahdollisuuden valita itselleen mieluisimman perhemuodon, joka yhä useammin on vapaaehtoisesti lapseton.

1.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimusongelmat

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme vapaaehtoista lapsettomuutta perheeseen liittyvänä *elämänpoliittisena valintana*. Näemme elämänpoliitiikan giddensiläisittäin omaa elämää koskevien yksilöllisten päätösten ja valintojen politiikkana. Varsinainen kiinnostuksemme on siinä, miten yksi elämänpoliittinen valinta näkyy muilla elämän osa-alueilla ja miten se vaikuttaa muihin elämänpoliittisiin valintoihin. Elämänpoliitiikka-käsite mahdollistaa elämän hajottamisen osiin ja osien välisen tarkastelun. Elämän eri osa-alueet ovat myös jonkinlaisessa vaikutus- tai riippuvuussuhteessa toisiinsa. Tutkimuksemme sijoittuu suomalaisessa vapaaehtoisesti lapsettomia koskevassa tutkimuksessa omaan paikkaansa. Tähän asti tutkimus on selvittänyt pääasiassa vapaaehtoisen lapsettomuuden syitä, mutta meidän tarkoituksenamme on selvittää, mitä vaikutuksia vapaaehtoisella lapsettomuudella on avioparien muuhun elämään. Emme etsi kausaaliteettia, mutta päätös olla hankkimatta lapsia vaikuttaa muihin elämän päätöksiin ja valintoihin. Emme varsinaisesti tutki vapaaehtoista lapsettomuutta, vaan vapaaehtoisesti lapsettomien elämää kokonaisuutena.

Lähestymme vapaaehtoisesti lapsettomia naistenlehtien kautta. Tutkielmamme tarkoituksena on selvittää, miten vapaaehtoisesti lapsettomat puhuvat elämästään ja valinnoistaan naistenlehdissä. Diskurssianalyttistä ajattelua hyväksikäyttäen etsimme ne

puhetavat (diskurssit), joita vapaaehtoisesti lapsettomat naistenlehtien sivuilla käyttävät, ja joiden avulla voidaan muodostaa kuva vapaaehtoisesti lapsettomien elämänpoliittisista valinnoista sellaisena kuin he itse ne konstruoivat. Mielenkiintoista on se, että myös lehdistössä suurimman huomion ovat saaneet lapsiperheet ja onnelliset odottajat. Hegemonisen käsityksen mukaan lapset näyttävät automaattisesti kuuluvan avioliittoon ja perheeseen. On siis aiheellista tutkia myös kolikon toista puolta eli vapaaehtoisesti lapsettomien perheiden elämää.

Tutkimuksemme keskittyy seuraaviin kysymyksiin:

1. Millainen elämänpoliittinen päätös vapaaehtoinen lapsettomuus on, ja kuinka se ilmenee vapaaehtoisesti lapsettomien puheessa?

2.

a. Millaisia elämänpoliittisten päätösten tekijöitä vapaaehtoisesti lapsettomat puheessaan itsestään muokkaavat?

b. Missä ja miten vapaaehtoisesti lapseton elämäpolitiikka ilmenee vapaaehtoisesti lapsettomien puheessa?

3. Millaisena perheenä vapaaehtoisesti lapsettomat itsensä näkevät moninaisten perhemuotojen kentällä?

2 VAPAAEHTOISESTI LAPSETTOMAT

2.1 Tutkimusperinne ja aiemmat tutkimukset

1990-luvulta lähtien koko yhteiskunta on ollut jatkuvassa muutoksen tilassa. Samalla tämä on muuttanut sosiologian tutkimuskohteita ja käsitteistöä. Myös vapaaehtoisesti lapsettomia koskevan tutkimuksen painopisteet ovat muuttuneet. Vanhat perinteet ovat saaneet uhkaajia uusista traditioiden muodoista, ja ne joutuvatkin koko ajan puolustamaan olemassaoloaan uhkaajia vastaan. Osa vanhoista perinteistä puretaan, osa muuttaa muotoaan, ja osa halutaan säilyttää sellaisenaan. Ydinperheen hegemonian murtuminen on tuonut tutkimuksen kohteeksi ne perheen uudet moninaiset muodot, joihin myös vapaaehtoisesti lapseton perhe kuuluu. Yhteiskuntaluokkien ja sukupolvien tutkimuksesta on siirrytty pienempien ryhmien tarkasteluun ja yksilöstä on tullut tärkeä sosiologian tutkimuskohde. Tutkimuksen kohteena ovat yksilöllistyminen ja ihmisen omaan elämään liittyvät valinnat. Elämää koskevista ratkaisuksista on tullut valintatilanteita; puhutaan elämänpolitiikasta. Lapsien hankkiminenkaan ei enää ole itsestäänselvyys, vaan lapsista on tullut osa elämänpoliittista päätöksentekoa.

Vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimus on keskittynyt lähinnä amerikkaan ja muihin anglo-amerikkalaisiin maihin. Näin sen voi katsoa olevan jollain lailla kulttuurisidonnaista. Amerikkalaisen tutkimuksen juuret ovat naisten työelämään siirtymisessä ja tämän ratkaisun vaikutuksissa perheeseen. Aiempi tutkimus on kuitenkin melko vanhaa. Vapaaehtoista lapsettomuutta on tutkittu pääasiassa 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa ja puolivälissä, eikä uudempia tutkimuksia ole juurikaan saatavilla.

Tyypillisesti tutkimus on keskittynyt ilmiön kehityssuuntiin, lapsettomuuden motiiveihin ja sen kanssa korreloiviin tekijöihin, päätöksentekoprosessiin ja yhteiskunnan asenteisiin vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan (Houseknecht 1987, 369). Suurin osa tutkimusta on lähinnä kuvailevaa. Tutkimusta on kritisoitu siitä, että otoskoot ovat pieniä, mikä vaikeuttaa yksityiskohtaisen analyysin tekoa. Lisäksi tutkimuskohteena on useammin nainen kuin mies tai parin molemmat osapuolet. Myös tutkimustulokset ovat jokseenkin

ristiriitaisia ja tulkinnanvaraisia. Myöskään vapaaehtoiseen lapsettomuuteen johtavista tekijöistä ei ole päästy yksimielisyyteen. Ei voida esimerkiksi sanoa, johtaako naisten työssäkäynti vapaaehtoiseen lapsettomuuteen vai vapaaehtoinen lapsettomuus naisten työssäkäyntiin. Myöskään syiden yhteisvaikutusta ei ole tutkittu tarpeeksi. Vapaaehtoisen lapsettomuuden syistä on saatu erilaisia tuloksia eri tutkimuksissa. Tämä voi johtua siitä, että kulttuuriset tekijät vaikuttavat vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimukseen sekä tutkimustuloksiin. On eri asia tutkia vapaaehtoista lapsettomuutta perhekeskeisissä yhteiskunnissa kuin individualistisissa yhteiskunnissa. Yhteiskuntien sosiaalisissa järjestelmissä on suuria eroja, jotka vaikuttavat perheeseen ja siihen yhteiskunnalliseen todellisuuteen, jossa perheet ja sen jäsenet elävät. Seuraavassa luvussa käsittelemme aiempia tutkimustuloksia, joiden kohdalla on tärkeää muistaa edellä mainittu tutkimuksen kulttuurisidonnaisuus.

Suomalainen lapsettomuustutkimus on keskittynyt naisen asemaan. Aiemmat vapaaehtoista lapsettomuutta käsittelevät tutkimukset kuvailevat perheen naista ja hänen näkökulmaansa. Vapaaehtoinen lapsettomuus on kuitenkin ilmiönä kytketty 1990-luvun hengen mukaisesti yksilöllistymiseen ja modernisoitumiseen, joiden on katsottu luoneen yhteiskuntaan vapaamman ilmapiirin. Suomalaisen tutkimuksen kehityslinjoja on kuitenkin vaikea hahmottaa, sillä tutkimusta ei yksinkertaisesti löydy edes yleisen perhekirjallisuuden joukosta kuin nopeasti ohitettuna mainintana. Vapaaehtoista lapsettomuutta koskevia pro gradu -töitä on valmistunut kolme kappaletta: Helsingissä, Tampereella ja Jyväskylässä. Nämä gradut on tehty 1990-luvun alussa lukuunottamatta Hannele Uotilan tutkimusta "Vapaaehtoinen lapsettomuus", joka on tehty Jyväskylän yliopiston kasvatustieteelliseen tiedekuntaan vuonna 1998. Uotila on tutkinut vapaaehtoisesti lapsettomia pariskuntia tarkoituksenaan selvittää pariskuntien näkökulmia ja perusteluja heidän ratkaisulleen elää ilman lapsia. Uotila tarkastelee yksilöllistymisen ja perinteiden kohtaamista. Vapaaehtoisesti lapsettomat edustavat yksilöllistynyttä elämäntapaa verrattuna ympäristön perinteisiin asenteisiin. Uotilan mukaan myös vapaaehtoisesti lapsettomat määrittävät itseään perinteisten käsitysten kautta ja siten vahvistavat näkemystä itsestään muista poikkeavina.

Sirkku Rannikko on tehnyt sosiologian pro gradu -työnsä vuonna 1990 Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Rannikon tutkimuksen tarkoituksena on luoda kuvaa sellaisen ilmapiirin kehittymisestä, jossa on mahdollista valita vapaaehtoisesti lapseton perhemalli. Teoreettisena viitekehyksenä Rannikko käyttää modernisoitumista ja individualisoitumista. Aineistonsa Rannikko on kerännyt Eeva-lehdessä esiintyneistä vapaaehtoisesti lapsettomien parisuhteessa elävien naisten henkilöhaastatteluista.

Riitta Huopio sitä vastoin tarkastelee, kuinka parisuhteessa elävät vapaaehtoisesti lapsettomat naiset puhuvat naistenlehtien henkilöhaastatteluissa ratkaisustaan elää ilman lapsia. Aineistona Huopio käyttää vuosina 1987 - 1991 Anna-lehdissä olleita artikkeleita. Huopion tutkimus tyytyy kuvailemaan naisen päätöstä lapsettomuudesta sekä perusteluja omalle lapsettomuudelleen, ei niinkään ilmiötä kokonaisuutena.

2.2 Keitä ovat vapaaehtoisesti lapsettomat perheet?

Tutkimuksemme kohteena ovat vapaaehtoisesti lapsettomat perheet. Lapsettomalla perheellä tarkoitamme avioliiton solminutta paria, joka tietoisesti, syystä tai toisesta, on päättänyt olla hankkimatta lapsia joko keskenään, adoption tai sijaisvanhemmuuden kautta. Vapaaehtoisesti lapsettomiin perheisiin eivät kuulu parit, jotka eivät kykene lääketieteellisestä tai biologisesta syystä hankkimaan lasta, eli niin sanotusti tahattomasti lapsettomat parit. Lapsettomuuspäätöksen tulee olla täysin vapaaehtoinen. Mikäli lapsettomuuden määrittäisi jokin biologinen este, ei lapsettomuus olisi täysin vapaaehtoista, vaan avioparia ohjailisi lapsettomuuteen jokin ulkopuolinen tekijä. Lapsettomuuden tulee myös olla siinä mielessä täydellistä, ettei perheessä saa olla adoptoituja lapsia eikä myöskään lapsia, jotka ovat jomman kumman aviopuolison edellisestä avioliitosta. Olemme jättäneet tutkimuksen ulkopuolelle myös avioparit, joiden lapset ovat aikuisia tai eivät muuten asu enää vanhempiensa luona. Pariskunnan kummallakaan osapuolella ei ole siis kokemusta vanhemmuudesta eikä pariskunnan naispuolinen jäsen ole synnyttänyt. Tutkimusaineistossamme ei ilmennyt yhtään tapausta, jossa avioparilla olisi ollut lapsi, joka olisi menehtynyt, eikä myöskään homoseksuaalien välisiä liittoja, joita ei Suomessa voisi lainsäädännöllisistä syistä rekisteröidä avioliitoiksi.

Teoreettinen viitekehys vaatii tutkimuskohteemme tarkkaa rajausta. Oletamme, että vapaaehtoinen lapsettomuus on elämänpoliittinen valinta. Se, että perheessä ei ole lapsia, vaikuttaa koko muuhun elämään. Ihmiset noudattavat elämässään tiettyä elämäntapaa. Tähän elämäntapaan johtavat tietyt valinnat, ja nämä valinnat taas ovat riippuvaisia toisistaan niin, että valinta yhdellä elämäalueella johtaa joihinkin seuraamuksiin toisella elämän osa-alueella. Mikäli siis perheeseen olisi suunnitteilla lapsi, noudattaisi perhe joissakin asioissa elämäntapaa, johon lapset kuuluvat. He ehkä muuttaisivat asumaan alueelle, joka olisi palveluiltaan lapsiystävällinen, kun taas vapaaehtoisesti lapsettomalle perheelle asuinpaikan valintaan vaikuttavat aivan toiset seikat. Aviopari, jonka lapset ovat jo muuttaneet kotoa, ei myöskään noudata samanlaista elämäntapaa kuin vapaaehtoisesti lapsettomat. Lapset ovat peruuttamaton tosiasia, joka näkyy vanhempien elämässä myös lasten aikuistuttua. Lapsen hankkinut ei voi koskaan enää palata lapsettomaan elämäntapaan.

Vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit ovat päätyneet vapaaehtoisesti lapsettomiksi pääasiassa kahta eri tietä. Tutkimuksissa vapaaehtoisesti lapsettomat jaetaan usein aikaisin päätöksensä tehneisiin (early deciders) ja lykkääjiin tai myöhään päätöksensä tehneisiin (postponers, late deciders). (Callan 1985, Callan & Noller 1987, Houseknecht 1987). Aikaisin päätöksensä tehneet tietävät jo varhain, etteivät lapset ole ensisijaisia heidän elämässään. He tekevät päätöksensä usein jo ennen avioliittoa tai sen varhaisessa vaiheessa. He ovat myös vahvasti sitoutuneita pysyvään lapsettomuuteen ja osoittavat negatiivisia asenteita lapsia ja vanhemmuutta kohtaan. (Callan & Noller 1987, 195 - 196.) Lykkääjät siirtävät lapsen hankkimista jonkin lyhyen, määrätyn ajan päähän ja pikkuhiljaa siirtävät aikarajaa eteenpäin, kunnes lapsen hankkiminen on lykätty määrittämättömän ajan päähän. Aineistossamme tätä määrittämätöntä aikaa kuvaillaan sanoin "joskus tulevaisuudessa" tai "sitten kun on oikea aika". Lykkäämisen viimeinen vaihe on se, kun pari myöntää olevansa lopullisesti vapaaehtoisesti lapseton, eli he tunnustavat niin itselleen kuin ympäristölleen, etteivät aio hankkia lapsia.

Lykkäämisen syitä on useita. Osa pareista tietää jo varhaisessa vaiheessa, etteivät he aio hankkia lapsia, mutta eivät tunnusta sitä itselleen esimerkiksi ympäristön voimakkaan painostuksen takia. Osa taas aikoo hankkia lapsia jonain päivänä, mutta elämässä tapahtuneet ratkaisut vaikuttavat niin, ettei lasten hankkimiselle ole jostain syystä mahdollisuutta. Osa aviopareista aloittaa voimakkaan panostamisen työuraan ja osalle taas lapsen tekemisen estävät taloudelliset syyt. Avioliitossa halutaan myös ensin nauttia keskinäisestä suhteesta, kumppanuudesta. Lykkääjien kohdalla ajautuminen lapsettomuuteen voi tapahtua sattumalta. Uramahdollisuudet, matkat, päätös ulkomaille muuttamisesta ja yksinkertaisesti ajan kuluminen johtavat lopulta siihen, että ollaan liian vanhoja lapsenhankintaan tai elämä on vain muotoutunut sellaiseksi, ettei siihen sovi lasta. Elämäntyö, joka sisältää vapaaehtoisesti lapsettomille tärkeitä asioita, vaatii lapsettomuutta. Lapset voidaan jopa nähdä uhkana hyvälle avioliitolle ja sen osapuolten omille intresseille. Henkilökohtainen vapaus, korkea elintaso ja häiritsemätön intiimisuhte aviopuolisoon merkitsevät enemmän verrattuna lapsensaannin etuihin. (Callan 1985, 118 - 119; Callan & Noller 1987, 196; Campbell 1985, 29; Macklin 1987, 324.)

Olemme ottaneet tutkimuksemme tarkasteluun myöskin lykkääjät. Koemme heidän olevan siinä mielessä vapaaehtoisesti lapsettomia, että usein päätös lapsenteon lykkäämisestä johtaa vapaaehtoiseen lapsettomuuteen, sekä sen vuoksi, että lykkääjät noudattavat toistaiseksi lapsetonta elämäntapaa. He eivät suunnittele lapsen hankkimista eivätkä sen vuoksi varaudu elämässään lapsen tuloon. Kun lapsentekoa ei suunnitella, varataan omaan elämään ne resurssit, jotka muutoin kohdistuisivat lapseen. Kaiken kaikkiaan lykkääjät elävät hyvin samankaltaista elämää kuin lopullisen lapsettomuuspäätöksen tehneet.

Päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta tehdään joko ennen parisuhdetta tai vasta parisuhteessa. Parisuhteessa päätöksen tekemistä suurin osa menee naimisiin ja olettaa hankkivansa lapsia. Päätös lapsettomuudesta syntyy vasta yhdessä ellessä. Avioliitto solmitaan, jotta saavutettaisiin laillinen, taloudellinen ja emotionaalinen turva. (Callan 1985, 121; Campbell 1985, 76). Vapaaehtoisen lapsettomuuden merkitys voimistuu avioliitossa, koska avioliitto osoittaa sitoutumista parisuhteeseen eri tavalla kuin avoliitto tai kihlaus ja toisaalta ympäristö luo paineita lapsen hankkimiselle toden teolla avioliiton

solmimisen jälkeen. Todelliset tunnelataukset vapaaehtoista lapsettomuutta kohtaan syntyvät vasta avioliiton solmimisen jälkeen. Ratkaisusta elää ilman lapsia tulee aktuaalinen, sitä ihmetellään ja aviopari joutuu selittelemään ja puolustelemaan omaa valintaansa. Parit itse käsittelevät lapsettomuuspäätöstään jo ennen avioliittoa, mutta ulkopuolisten mielenkiinnon kohteeksi parin lapsettomuus tulee vasta häiden jälkeen.

2.2.1 Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen johtavat syyt

Vapaaehtoinen lapsettomuus ei ole harkitsematon päätös, vaan vanhemmuuden ja lapsensaannin eri puolia punnitaan tarkoin. Lapsetonta elämäntyyliä verrataan ja arvioidaan lasten mukanaan tuomiin elämänmuutoksiin, jolloin nämä vertailut usein motivoivat vapaaehtoisen lapsettomuuden suuntaan (Campbell 1985, 26 - 27). Vastoin joitakin uskomuksia vapaaehtoisesti lapsettomat eivät ole "lastenvihaajia", vaan useat ovat tekemisissä lasten kanssa joko töiden tai sukulaisten ja ystävien perheiden kautta (Morell 1994, 119).

Useat eri syyt vaikuttavat päätökseen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Aiemmissä tutkimuksissa vapaaehtoinen lapsettomuus on yhdistetty tiettyihin demografisiin taustatekijöihin. Kokemukset lapsuuden perheessä vaikuttavat voimakkaasti vapaaehtoisen lapsettomuuteen. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat usein perheen esikoisia tai ainoita lapsia. Esikoisten taipumusta lapsettomuuteen perustellaan sillä, että he osallistuvat lastenkasvatukseen sisaruksiaan enemmän ja tullessaan teini-ikään he ovat oppineet näkemään lasten mukanaan tuomat edut, mutta myös lasten aiheuttamat kustannukset. Ainoiden lasten vapaaehtoisen lapsettomuuteen voi yhtenä syynä olla se, että he oppivat nuorena nauttimaan omasta seurastaan. He eivät opi rakentamaan suhteita muihin lapsiin, vaan hakeutuvat aikuisten seuraan. Osittain tästä syystä he eivät aikuisenakaan pidä lapsista. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat mahdollisesti nuorena ottaneet osaa perheen hoitamiseen joko isän kuoleman tai epäpätevyyden tai perheen suuren koon takia. He ovat usein myös avioeron kokeneita, ja itse he ovat avioituneet myöhäisellä iällä. (Callan 1985, 113 - 114, 116; myös Houseknecht 1987, 379.)

Perhe-elämän ulkopuolisia taustatekijöitä vapaaehtoiselle lapsettomuudelle ovat asuminen urbaanilla alueella, saavutukset koulutuksessa ja työelämässä, vähäinen uskonnollisuus, itsenäisyyden aste omassa elämässä sekä hyvät tiedot ehkäisystä. Nämä tekijät ovat myös suhteessa keskenään. Alhaisen uskonnollisuuden on nähty vaikuttavan sitä kautta, että vapaaehtoisesti lapsettomat kyseenalaistavat sosiaaliset instituutiot ja auktoriteetit. Näin he kyseenalaistaisivat myös kirkon ja erityisesti kirkon tavan määrittellä avioliitto lasten kautta. Etenkin vapaaehtoisesti lapsettomien naisten korkea koulutus, osallistuminen työelämään ja hyvät tulot on nähty taustatekijöinä lapsettomuudelle. Vapaaehtoisesti lapsettomissa perheissä noudatetaan usein myös epätraditionaalisia sukupuolirooleja. (Callan 1985, 113; Houseknecht 1987, 380 - 383; Veevers 1983, 80 - 81.)

Aiemmissä tutkimuksissa on selvitetty vapaaehtoisesti lapsettomien perusteluja omalle päätökselleen olla hankkimatta lapsia. Aiemmat tutkimukset ovat päätyneet samoihin lopputuloksiin tutkiessaan syitä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Perusteluissa tuodaan esille lapsettomuuden edut verrattuna lapsikeskeiseen elämäntapaan sekä lapsien mukanaan tuomat haitat. Lapsettomuuttaan individualistisilla syillä perustelevat parit kokevat säilyttävänsä vapauden tunteen ja joustavuuden omassa elämäntavassaan ilman lapsia. (Callan 1985, 135; Houseknecht 1987, 377.) Lapsettomille jää ilman lapsia enemmän aikaa itselleen ja itsensä toteuttamiselle. Itsensä toteuttamiseen kuuluvat niin harrastukset kuin työkin. (Callan 1985, 131, 135.) Myös taloudelliset syyt voivat olla perustelu lapsettomuudelle. Lapset saatetaan nähdä kalliina, tai lapsia päätetään hankkia vasta sitten, kun oma taloudellinen tilanne on turvattu; ollaan siis lykkäämisen ensimmäisessä vaiheessa. Lapsen hankkimisen tullessa taloudellisesti mahdolliseksi, on lapseton elämäntapa juurtunut niin syväälle, ettei siitä enää haluta luopua, ja näin parista on tullut vapaaehtoisesti lapseton. Raja lykkäämisen ja lopullisen lapsettomuuden välille vedetään pariskunnan naisen mukaan. Kun naisen koetaan olevan liian vanha synnyttämään, pari hyväksyy olevansa vapaaehtoisesti lapseton. (Emt. , 119.) Victor J. Callanin 1980-luvulla tekemässä tutkimuksessa tutkitut parit totesivat, että liian korkeaa ikä synnyttämiseen on silloin, kun pariskunnan naispuolinen jäsen on hieman yli 30-vuotias. Nykyään ensisynnyttäjien ikä on noussut, eikä yli 40-vuotias ensisynnyttäjä ole tavaton poikkeus. Edelleen voidaan olettaa, että 2000-luvulla lopullista lapsettomuutta määrittävä ikärajakin on aiempaa korkeampi. Kaiken kaikkiaan aiempien tutkimusten

mukaan vapaaehtoisesti lapsettomat näkevät lapsettomuuden takaavan korkeamman elintason ja materiaalsen hyvinvoinnin. Lapseton elämäntyöli nähdään joustavana ja vapaana, jolloin uralle omistautumiselle ja omalle ajalle ei löydy esteitä samassa määrin kuin lapsiperheissä. (Campbell 1985, 65; Callan & Noller 1987, 197.)

Toinen pääluokka, jolla vapaaehtoista lapsettomuutta perustellaan, ovat vanhemmuuteen ja kasvatukseen liittyvät perustelut. Vapaaehtoisilla on kaksijakoinen suhtautuminen vanhemmuuteen. He pystyvät näkemään vanhemmuudessa niin hyvät kuin huonotkin puolet. Vanhemmuus koetaan sosiaalisesti ja emotionaalisesti rajoittavana elämänmuotona. Vapaaehtoisesti lapsettomat kyseenalaistavat vanhemmuuden luonnollisuuden eivätkä yhdistä avioliittoa ja vanhemmuutta suoraan toisiinsa. He näkevät vanhemmuuden jopa niin vaativana tehtävänä, että osa vapaaehtoisesti lapsettomista kyseenalaistaa oman kykynsä kasvattajana. Tähän liittyvät myös voimakkaasti kokemukset omasta kodista ja kodin ilmapiiristä sekä kokemukset omista vanhemmista vanhempina ja kasvattajina. (Campbell 1985, 46 - 47, 90 - 92.)

Vapaaehtoista lapsettomuutta on perusteltu myös parisuhteeseen liittyvillä tekijöillä. Ilman lapsia vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat parisuhteensa olevan harmonisempi ja tasapainoisempi. Aikaa jää enemmän toiselle, eikä huomiota tarvitse jakaa. Osa tutkimuksista on osoittanut vapaaehtoisesti lapsettomien keskuudessa enemmän positiivista kanssakäymistä ja aviopuolisoiden välistä keskustelua kuin lapsiperheissä. Eräänä syynä tähän on nähty, että vapaaehtoinen lapsettomuus on itse valittu ja vähemmän itsestäänselvä päätös. Tämä itsenäinen päätöksenteko taas on yhteydessä avioliitossa koetun tyytyväisyyden määrään. (Macklin 1987, 325.) Lapsettoman avioliiton on koettu olevan myös avoin, luottamuksellinen sekä yksilöllisyyttä ja henkilökohtaista vapautta kunnioittava (Callan 1985, 124). Vapaaehtoisesti lapsettomien vastaukset siis kiistävät käsityksen, jonka mukaan lapset ovat onnellisen avioliiton tae, tai että vapaaehtoisesti lapseton avioliitto on herkempi avioerolle. Vanhempi avioliitto- ja perhekirjallisuus nimittäin on tullut johtopäätökseen, jonka mukaan vapaaehtoisesti lapsettomat avioliitot päättyvät todennäköisesti eroon. Käsitystä on perusteltu sillä, että tyytymättömät avioparit ilmaisevat tyytymättömyyttään lapsettomuudella, avioero on helpompi järjestää ilman lapsia ja parit, joilla ei ole lapsia, eivät koe sitä onnea ja täyttymystä, jonka lapset tuovat

avioliittoon. Loppujen lopuksi tällaisia yhteyksiä on tutkimuksessa löydetty vähän. (Emt.,122.)

Osa pareista perustelee lapsettomuuttaan huolella maailman tilasta ja väkiluvun kasvusta. Koetaan, ettei "tällaiseen maailmaan" kannata hankkia lasta, tai että maailmassa on jo liikaa väestöä, eikä lapsia enää tarvita kuormittamaan jo nytkin riittämättömiä resursseja. Osa lapsettomista pitää maailmaa ja tulevaisuutta niin epävarmana, että olisi jopa moraalitonta altistaa jälkikasvu tällaiselle. Myös pelko lapsen sekaantumisesta huumeisiin tai muuhun rikolliseen toimintaan arveluttaa vapaaehtoisesti lapsettomia. (Campbell 1985, 90 - 92; Callan 1985, 133.) Tässä voi nähdä selvän yhteyden postmoderneihin riskiteorioihin, joiden mukaan ihmistä uhkaavat yhä enenevässä määrin yleismaailmalliset riskit, jotka koko ajan konkretisoituvat jokapäiväisessä elämässä.

Viimeisenä vapaaehtoisen lapsettomuuden perusteluissa esiintyvät syyt, jotka liittyvät raskauden ja synnytyksen kokemiseen fyysisenä ilmiönä. Jotkut naiset eivät usko selviävänsä raskausajasta tai kokevat mahdollisen kivuliaan synnytyksen epämukavana tai jopa vaarallisena. Näillä ihmisillä on hyvin emotionaalinen kuva vanhemmuudesta ja lapsien hoidosta. (Campbell 1985, 50 - 51.) Osa myös vieroksuu raskauden ja synnytyksen tuomia ulkoisia ja fyysisiä muutoksia (Callan 1985, 138). On myös tietty osa vapaaehtoisesti lapsettomia, jotka eivät yksinkertaisesti vain pidä lapsista.

Lapsettomuus ei välttämättä ole helppo valinta. Päätöstä joutuu selittelemään ja ihmiset kyselevät nuorilta aviopareilta jälkikasvusta. Asenteet vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan vaihtelevat, mutta joukossa on paljon negatiivisia käsityksiä. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat myös itse tietoisia mahdollisista negatiivisista ympäristön asenteista päätöstä tehdessään. Erityisesti naiset joutuvat ihmettelyn kohteeksi, sillä äitiys nähdään usein luonnollisena osana naiseutta. Vielä 1980-luvun tutkimuksessa ilmenee, että kysyttäessä ihmisten mielipiteitä, vapaaehtoisesti lapsettomia kuvaillaan negatiivisin ja stereotypisin ilmauksin. Heitä kuvataan itsekkäiksi, epäluonnollisiksi, vähemmän rakastaviksi, materialisteiksi, epäkypsiksi, yksinäisiksi ja jopa psyykkisesti häiriintyneiksi (Callan & Noller 1987, 197-198; Houseknecht 1987, 385 - 386). Perhe ja aviopuoliso ovat vapaaehtoisesti lapsettomille suurin tukiryhmä. Kuitenkin monien perheetkin olettavan

lapsettomuuden olevan vain ohimenevä vaihe elämässä. Lapsettomien tuttavapiiriin kuuluu tutkimuksen mukaan sekä vanhempia, sinkkuja että lapsettomia. Monet kokevat, että lapsia saaneet ystävät eivät enää ole saatavilla ja mielenkiinnon aiheet ovat muuttuneet. Ystävyys ei välttämättä loppu, mutta muuttuu. (Callan 1985, 139; Morrell 1994, 127.)

2.2.2 Vapaaehtoinen lapsettomuus ja sukupuoli

Äitiyden ja naiseuden voimakas yhteenliittäminen tekee vapaaehtoisesta lapsettomuudesta enemmän naista koskevan kysymyksen. Vapaaehtoisesti lapsettomat äidit nähdään enemmän ei-äiteinä kuin vapaaehtoisesti lapsettomat miehet ei-isinä. Naiseuden katsotaan täydellistyvän vasta äitiyden myötä, kun taas isyyden ja mieheyden katsotaan harvemmin kuuluvan yhteen. Naiseen myös liitetään hoivavietti, jollaisen katsotaan olevan jokaisella naisella automaattisesti, ja jonka puuttuminen nähdään epänormaalina. Naiselle myös sallitaan miestä helpommin hoivan osoittaminen muita, etenkin lapsia, kohtaan. Kärjistetysti voi jopa sanoa, että hellyyttä ja hoivaa näkyvästi osoittava mies voi leimautua naiselliseksi tai jopa pedofiiliksi. Hoiva-ammateista on muodostunut naisvaltaisia, ja etenkin aiemmin miehen, joka hakeutui hoiva-alalle, katsottiin olevan epämiehekäs. Raskaus ja synnytys liittyvät myös fyysisesti vain naiseen. Miehen mahasta on turha etsiä merkkejä raskaudesta ja harvemmin puhutaan miehen biologisesta kellosta - mieshän voi tulla isäksi vielä iäkkäänäkin. Nainen joutuu myös useammin vauvauteluiden kohteeksi. Koska nainen kantaa ja synnyttää lapsen, voidaan hänen katsoa olevan lopullisen lapsettomuuspäätöksen tekijä.

Äitiys on pitkään ollut se elämänalue, joka on ollut täysin naisten omaa. Isät pidettiin pitkään kodinhoidon ja lastenkasvatuksen ulkopuolella. Ne ovat olleet niitä yhteiskunnallisia tehtäviä, joissa naista on arvostettu kaikkein eniten. Äitiys oli naisille tärkein pätemisen ja hallinnan alue ennen kuin uran luominen kodin ulkopuolella mahdollistui. Vielä nykyäänkin kuvaa naisesta äitinä vahvistetaan esimerkiksi suomalaisissa naistenlehdissä. Tämä näkyy etenkin pitkiä perinteitä omaavissa lehdissä, kuten Kotiliedessä. Myös modernimmat naistenlehdet näyttävät pitävän elämässään

erityisen onnistuneena naista, joka on onnistunut yhdistämään lapset ja uran.

Naistenlehtien haastatteluissa esiintyvät luonnollisesti enemmän naiset, ja naisten haastatteluihin itsestäänselvänä osana kuuluvat kysymykset perheen- ja kodinhoidosta sekä lapsista.

Uuteen isyyteen katsotaan kuuluvan kokonaisvaltaisempi osallistuminen lasten- ja kodinhoitoon. Mies tulee entistä enemmän mukaan myös siinä vaiheessa, kun lapsen hankkimista suunnitellaan. Lapsista on tullut suunnittelun kohde, ja lapsia hankitaan silloin, kun se on koko perheen elämäntilanteen kannalta kaikkein sopivinta. Lapsien tarkan suunnittelun ovat mahdollistaneet tehokkaat ehkäisykeinot sekä naisemansipaatio. Naiset kuitenkin kokevat, että heitä edelleen työnnetään kohti äitiyttä siihen liitettävien kulttuuristen representaatioiden kautta (Morell 1994, 137).

Naisen tie lapsettomuuteen sisältää niin psykologisia kuin sosiaalisiakin syitä. Äitiys nähdään ristiriitaisena halulle olla taloudellisesti ja henkisesti itsenäinen. Monet näkevät myös työn ja äitiyden yhdistämisen mahdottomana tehtävänä. Lapsettomuuden nähdään luovan paremmat mahdollisuudet tasa-arvoiseen suhteeseen tai avioliittoon sekä intensiiviseen kumppanuuteen. Lapsettomat arvostavat vapautta lastenkasvatuksen huolista ja paineista sekä mahdollisuutta harrastaa ja kehittää mielekäs työelämä. Sitomattomuus äitiysinstituutioon antaa heille todellisen kontrollin ajasta ja sen käyttötavasta. (Morell 1994, 62, 64, 112, 134 - 35.)

3 MUUTTUVIA PERHE

Perhe ja lapset liitetään perinteisesti kiinteästi yhteen. Vapaaehtoisen lapsettomuuden laajempi ymmärtäminen yhtenä perhemuotona edellyttää perehtymistä perhekäsityksissä tapahtuneisiin muutoksiin. Teollistuminen, agraariyhteiskunnan rapautuminen ja niiden aiheuttama suuri muutto kaupunkeihin toisen maailmansodan jälkeen muuttivat suomalaista elämäntapaa sekä perinteistä perhekäsitystä. Alettiin jopa puhua perheen

kriisistä. Naisten ansiotyöhön osallistuminen lisääntyi etenkin naimisissa olevien keskuudessa. Samalla perheväestön määrä alkoi laskea ja yksinasuvien ja vanhusten osuus väestöstä lisääntyä. Myös avioliittojen määrä alkoi vähentyä, samalla kun avioliitot lisääntyivät. Lisäksi lapsiluku pieneni ja avioerojen samoin kuin yksinhuoltajien määrä kasvoi. Tämä kaikki on johti perhemuotojen moninaistumiseen, perhearvojen muuttumiseen sekä perheen elämäntavan yksityistymiseen. Perhe ei enää ollut yksiselitteinen käsite, vaan se voitiin määritellä useilla kriteereillä. (Karisto, Takala & Haapola 1999, 171 - 179.) Nämä muutokset ovat tuoneet vapaaehtoisesti lapsettoman perheen esille ja osaksi laajentuvaa perhemuotojen kenttää. 1990-luvulla perhemuotojen moninaistuminen on edelleen jatkunut. Yksi syy tähän on eliniän nousu (yhä useampi sukupolvi on elossa). Lisäksi uusperheiden määrä lisääntyy erojen ja uusien avioliittojen myötä. Syntyvyyden lasku on pysähtynyt ja perheiden todennäköinen lapsiluku on jopa nousussa. Toisaalta myös täysin lapsettomien parien määrä kasvaa. Myös seksin ja lisääntymisen välinen yhteys heikkenee ja perheiden sisäiset roolit ja tehtäväjaot ovat neuvoteltavissa. (Emt., 204 - 205, 220.)

Lapsen hankkiminen ja avioliitto ovat tulleet henkilökohtaisiksi valinnoiksi, joita suunnitellaan ja joiden eri puolia arvioidaan. Ne eivät ole itsestäänselvä osa elämänkaarta, vaan vaativat suunnittelua. Tietty rationaalisuus on astunut lapsen hankkimiseen. Tästä osoituksena ovat kehittyneet ja kaikkien saatavilla olevat ehkäisyvälineet ja yhteiskunnan tarjoama perhesuunnittelu. Myös niille perheille, jotka eivät voi luonnollisella tavalla saada lasta, on tarjolla vaihtoehtoja, kuten keinohedelmöitys tai adoptointi. Lapsi nähdään aikaa, rahaa ja psyykkisiä resursseja vaativaksi. Tästä syystä ihmiset tavallaan itserefleksiivisesti miettivät valmiuttaan ja halukkuuttaan lapsen kasvattamiseen. Toisaalta lapsenhankintaa mietitään myös laajemmasta näkökulmasta ottamalla huomioon ympäristö ja yleinen väestönkasvu maapallollamme.

Perheeseen liittyy tänä päivänä monia ristiriitaisia käsityksiä. Ne kattavat niin traditionaaliset näkemykset kuin kaikkein moderneimmatkin ratkaisut. Ei ole olemassa enää yhtä pakottavaa perhekäsitystä tai normia, sillä perinteinen ydinperhe on nyt vain yksi vaihtoehtoista. Perheestä on tullut elämänpoliittinen valinta. Vapaaehtoinen lapsettomuus, lapsen saaminen yksin, homoliitot, yksineläminen, uusperhe ja muut

vaihtoehtoiset perhemuodot edustavat yksilöllisten valintojen kirjoa ja periaatteessa pakottavatkin henkilökohtaiseen elämänpoliittiseen valintaan. Näihin valintoihin liittyvät myös omat moraaliset käsityksensä. Edelleen jokaista valintaa arvotetaan yhteiskunnassa erilailla, eivätkä vaihtoehdot ole moraalisesti samanarvoisia. Suomessa ei esimerkiksi ole mahdollista rekisteröityä homopariksi.

Mielikuva "oikeasta" perheestä on selvästi ollut heteroseksuaalinen aviopari, jolla on lapsia. Tietyt normaaliuden säännöt perheestä ovat vakiintuneet kunakin aikakautena vallitsevissa ideoissa ja käytännöissä. Kaikkina historiallisina ajankohtina on ollut erilaisia perhemuotoja, joista osa on hegemonisia, osa marginalisoituja ja jotkut jopa stigmatisoituja. (Tolkki-Nikkonen 1992, 11.) Esimerkkinä tästä käy avopari, joka on tänä päivänä yleinen ja hyväksytty perhemuoto. Se on kuitenkin ollut olemassa jo aiemmin, mutta käsitteenä "susipari". Tuolloin yhdessä asumiseen ilman kirkollista vihkimistä liittyi huonon leima eikä sitä pidetty moraalisesti oikeana.

3.1 Perhekäsitykset

Kun ihmisiltä kysytään perheen merkitystä, vastauksissa painotetaan perhettä sosiaalisena ja yhteiskunnallisena instituutiona. Perheen merkitys on perheenjäsenten välisessä kanssakäymisessä ja tuessa. Sen lisäksi näkemyksissä ilmenee perheen sosiaalistava ja yhteiskunnan arvoja säilyttävä ulottuvuus. Yhteiskunnallisen ulottuvuuden määrittelyssä painottuvat vastuu perheenjäsenistä, velvollisuus ja perinteet. Taloudelliset tekijät eivät ole merkittäviä, mutta naisten ja vähän koulutusta saaneiden vastauksissa ne korostuvat. Perhe rajataan melko tiukasti lähisukulaisiin, erityisesti lapsien ja vanhempien muodostamaksi kokonaisuudeksi. (Reuna 1997, 13 - 14, 21.)

Usein perhe mielletään yhteisiä tekijöitä omaavien jäsenten muodostamaksi yhteisöksi. Näitä tekijöitä voivat olla sukulaisuus, tunneside, sosiaaliset tosiseikat, kuten yhdessä asuminen tai yhteistalous sekä keskinäinen sopimus, rekisteröinti tai auktorisoitu vahvistus, kuten avioliitto. Kulttuuri, aika ja mielipiteemme vaikuttavat siihen, mitä näistä tekijöistä pidämme ratkaisevana. Perheen määrittämistä vaikeuttaa tänä päivänä perheiden

monimuotoisuus. Yhteistä määritelmille kuitenkin on se, että perheeseen katsotaan kuuluvan useampi kuin yksi henkilö. (STM 1993, 2 - 3.) Käsitteiden määrittelyssä on hyvä erottaa toisistaan perhe ja kotitalous, vaikka ne usein koskevat samoja ihmisiä. Kotitalous on konkreettinen ja fyysinen, ja sen muodostavat samassa paikassa samaan aikaan asuvat, yhteisestä jääkaapista syövät ihmiset. Tässä yhteydessä ollaankin puhuttu myös ruokakunnasta tai jääkaappiteoriasta. Perhe puolestaan on psykologinen ja sosiaalinen yksikkö, jossa ulkonaisista muutoksista (esim. muutto, kuolema, eri paikkakunnalla asuminen) huolimatta säilyy tunne perheeseen kuuluvista jäsenistä. (Taskinen, 1994, 3.) Kaiken kaikkiaan perhe määritellään hyvin väljästi. Yhteiskunnassa vallitsee samanaikaisesti sekä moderneja että perinteisiä perhekäsityksiä. Toisistaan poikkeavat myös arkipäiväiset käsitykset perheestä sekä instituutioiden luomat viralliset käsitykset.

Tolkki-Nikkosen mukaan (1992, 13) ei ole enää olemassa 'todellista', objektiivisesti määriteltyä perhettä, vaan eri tapoja puhua perheestä. Näiden diskurssien avulla me luomme perheen. Perhe-sanana käyttö on sen määritelmä, ei niinkään se, ketkä ovat perheenjäseniä, ketkä elävät samassa taloudessa tai mitkä ovat perheen funktiot. Todellisuudessa asenteet eivät aina muutu nopeasti eikä asenteiden muutos toisaalta johda automaattisesti käytäntöjen muuttumiseen. Monelle se ainoa oikea perhe on edelleen isä, äiti ja lapset. Perhebarometri 1997:n mukaan (Reuna 1997,14 - 15) kysyttäessä perheen määritelmää näkemykset noudattivat perinteistä perhekäsitystä. Perinteinen ydinperhe määriteltiin perhebarometrissa selkeästi perheeksi. Traditionaalinen käsitys on kuitenkin laajentunut, sillä avopari ja yksinhuoltajat lapsineen miellettiin myös perheeksi. Keskeisimmät määrittäjät mielipiteissä olivat erityisesti lapset, mutta niiden puuttuessa määrääväksi tekijäksi nousi siviilisäätö. Lapsettoman avioparin hyväksyi perheeksi ¾ vastaajista ja lapsettoman avoparin noin puolet. Kokemukset ja tieto erilaisista vaihtoehdoista näyttävät laajentavan ainakin pikkuhiljaa perhekäsityksiä.

Riitta Jallinoja (1994, 3 - 5) erottaa perhekäsityksissä kolme päävaihetta. Ensimmäisenä perhettä määritteli kirkko ja sen edustajat, joiden ainoana näkökulmana ja normilähteenä toimi Raamattu. Valistuksen aikakaudella kirkon valta kuitenkin heikkeni, ja maalliset asiantuntijat saivat sananvaltaa. Tieteeseen pohjautuva tieto ja ihmisen tuottamat normit asettuivat Raamatun tilalle. Auktoriteettiä johti perhekäsityksen tulkinnassa

tietynlaiseen vapaaehtoiseen suostumiseen. 1900-luvulla yksilön vapauden edistäminen ja kritiikki normatiivisuuden yhdenmukaistavaa vaikutusta vastaan valtasi alaa. Normatiivisuuden ja vapauden ristiriita tulisi ratkaista sallimalla kaikenlaiset perheratkaisut, sillä ihmisetkin ovat erilaisia.

Varsinainen puhe perhemuotojen moninaistumisesta alkoi 1960-luvulla ja on jatkunut tähän päivään asti. Ns. sallivuuden asiantuntijoiden mukaan erilaiset perhemuodot ja elämäntyyli ratkaisut tulisi hyväksyä ja sallia ihmisille vaihtoehtoina. Tietynlainen kaksijakoisuus on kuitenkin säilynyt, sillä edelleen puhutaan ydinperheestä tai lapsiperheestä ja vaihtoehtoisista perhemuodoista. Lisäksi asiantuntijoiden käsitykset eroavat aina asiantuntijuuden ulkopuolisista arkipäivän käsityksistä. Liberalisoituminen on vaikuttanut perhettä ja sukupuolielämää koskeviin asenteisiin ja käytäntöihin monin tavoin. Asenteet ja käytäntö voivat vapautua samanaikaisesti. Esimerkiksi avioliitto hyväksytään ja sitä toteutetaan laajalti. Toisaalta asenteet voivat muuttua, mutta käytäntö ei seuraa samassa tahdissa. Tästä esimerkkinä Jallinoja (emt., 8 - 9) mainitsee juuri vapaaehtoisen lapsettomuuden, joka hänen mielestään hyväksytään laajalti, mutta vain harvat toteuttavat sitä. Vapaaehtoinen lapsettomuus on jo kuitenkin ehtinyt jossain määrin saavuttaa asenteita ja näin ollen se on lisääntynyt ja saanut myös enemmän huomiota. Vapaaehtoinen lapsettomuus nähdään yhtenä mahdollisena elämänvalintana. Tietyissä asioissa asenteet ja käytäntö pysyvät myös muuttumattomina tai muuttuvat hitaasti. Avioliittoa ja lapsiperhettä arvostetaan ja toteutetaan edelleen. Toisaalta avioerotilastot ja lapsiluvun pientyminen sekä muiden perhemuotojen lisääntyminen kertovat korutonta kieltään ydinperheen murroksesta.

Perhe on lähes jatkuvassa muutoksen tilassa, ja se pakottaa myös erilaiset yhteiskunnallista valtaa käyttävät tahot tarkastamaan määritelmiään paremmin aikaa vastaaviksi. Erilaiset sosiaalipoliittiset ja lainsäädännölliset tahot tarvitsevat perhemäärittelyjä toimiakseen. Samalla ne luovat yhteiskuntaan tietynlaisia perhettä ja sen ilmenemismuotoa koskevia moraalikoodeja. Edelleen perhe kuitenkin määritellään eri instituutioissa eri tavoin riippuen instituution tarpeesta. Esimerkiksi sosiaalilainsäädännön tarpeet poikkeavat tilastokeskuksen vastaavista. Tilastokeskus tarvitsee määrittelyn

perheelle voidakseen jakaa perheet erilaisiin tilastollisiin yksiköihin, kun taas sosiaalilainsäädännön tarpeet liittyvät erilaisten sosiaalisten etujen kohdentamiseen.

Oikeusjärjestyksen kannalta perhettä lähestyttäessä on olennaista kysyä, mitä oikeusvaikutuksia tai oikeudellisia seurauksia liittyy perhe-käsitteeseen. Tärkeää on tietää kenellä on valta määrittää perheen tunnusmerkit ja kuka toteaa yksittäistapauksissa näiden tunnusmerkkien olemassaolon. Yhteiskunnassamme perheen ja perheellisyyden määrittäminen on kuulunut lainsäätäjälle ja sen toteaminen on viranomaisten tehtävä. Käsitteet perheestä ovat kuitenkin muuttuneet ajan kuluessa, eivätkä lainsäätäjätkään ole aina samoja. Lainsäädännön kirjavuus on korostanut sitä toteuttavien viranomaisten merkitystä käytäntöjen luojana. Lainsäädännön perhekäsite on normatiivinen ja näin se sisältää yhteiskunnallisen käsityksen perheestä, ja siihen liittyy myös poliittisia ja ideologisia tekijöitä. Perhelainsäädännössä yhteiskunnan ja perheen muuttumisen myötä työ- ja perhe-elämän sovittamiseen tähtäävästä lainsäädännöstä on tullut oleellinen. Varallisuutta siirtävän lainsäädännön suhteellinen merkitys on vähentynyt, kun taas huolenpitoa koskevien lakien merkitys on kasvanut. (STM 1993, 3 - 5.) Erilaiset perhemuodot eivät kuitenkaan ole samassa asemassa lain edessä. Esimerkiksi perhe-eläkejärjestelmässä tai perintöasioissa avoliitossa elävät ovat huomattavasti alemmalla asemalla kuin avioparit. Toisaalta verotuksellisissa asioissa avopuoliso rinnastetaan aviopuolisoon tietyin edellytyksin. Myös adoptio- ja keinohedelmöitysasioissa perheitä tarkastellaan eriarvoisina. Viime vuosina on keskusteltu esimerkiksi homoparien oikeudesta adoptoida lapsia.

On vaikea osoittaa, miten perhekäsitykset vaikuttavat ihmisten käyttäytymiseen. Perhekäsitykset ovat keino ymmärtää erilaisten perheratkaisujen luonnetta. Lisäksi ne heijastavat perheen muutoksen olennaisia tendenssejä ja kertovat siitä, minkä painon ratkaisuisissa saa perhe ja minkä toisaalta yksilö. Joka tapauksessa perhekäsityksillä uskotaan olevan vaikutusta. Ihmiset eivät kuitenkaan tee ratkaisujaan vain jonkin perhekäsityksen mukaan. Aina myöskään halu tehdä jokin ratkaisu ja mahdollisuudet tehdä se eivät käy yksi yhteen. Samalla käyttäytymisellä voi olla eri ihmisille eri merkitys ja saman ratkaisun merkitys vaihtelee eri aikoina. (Jallinoja 1984, 39, 56.) Käsitteet vaikuttavat kuitenkin ilmaisemalla, mikä kunakin aikana nähdään yleisesti oikeaksi,

hyväksi tai normaaliksi. Käsitukset ovat nähtävissä perhepolitiikassa, asiantuntijalausunnoissa ja laeissa. Erilaisin säädöksin pyritään esimerkiksi syntyvyyden nostamiseen tai äitien työssäkäynnin tukemiseen. Joka tapauksessa ihminen on etenkin nykyään yksilö ja oikeutettu omiin, henkilökohtaisiin ratkaisuihin ilman moraalista paheksuntaa. Tämän myötä perhekäsitysten normatiivinen voima heikkenee ja perhe on elämänpoliittinen valinta ja yksilöllinen ratkaisu.

Jallinoja erottaa kaksi hallitsevaa perhekäsitystä: familistisen ja individualistisen. Familistisen käsityksen mukaan perhe on arvo sinänsä ja perhettä tulee vahvistaa. Familistisen perheen taustalla on vaikuttanut voimakkaasti uskonto. Familistiseen perhekäsitykseen liittyvät sukupuolten työnjako, äitiyden ihannoiti, suuri lapsiluku ja avioliitto. (Emt., 39 - 42, 55, 57.)

Individualistinen käsitys liitetään markkinatalouden laajenemiseen, jonka myötä ihminen katsottiin yksilöksi ja työmarkkinoiden egoismi levisi koko kulttuuriin. Individualistinen käsitys hyväksyy äidin ansiotyön, erilaiset elämäntyyli ja vapaamman seksuaalisuuden sekä näkee pienen lapsiluvun mahdollisuutena jokaisen yksilölliseen huomioimiseen. Se katsoo, että oma valinta on ratkaiseva perheen perustamisessa ja hyväksyy sekä avoliiton että avioeron. (Emt., 43 - 44, 46, 55, 57.) Aiemmat vapaaehtoista lapsettomuutta koskevat tutkimukset ovat tuoneet esille, että vapaaehtoisesti lapsettomat perheet noudattavat pitkälti individualistista perhekäsitystä.

3.2 Perheen sisäiset muutokset

Vapaaehtoisesti lapseton perhe on perhemuodoista uusimpia. Käsitämme vapaaehtoisesti lapsettomat perheeksi siinä missä ydinperheenkin. Jos perhe käsitetään psykologiseksi ja sosiaaliseksi yksiköksi, tämän kriteerin täyttävät myös vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit. Tolkki-Nikkosen mukaan (1992, 15) perhettä tulisikin tarkastella sosiaalisten suhteiden kautta ja määritellä perhe ajallisesti vaihtelevien, kotitalouksien ulkopuolelle ulottuvien suhteiden systeeminä. Näin perhe kattaisi kaikenlaiset sukulaisuus- ja

huolenpitosuhteet sekä erilaiset tunnesiteet. Myöskään tällaisen ajattelutavan kohdalla vapaaehtoisesti lapsettomien avioparien määrittäminen perheeksi ei tuota ongelmaa.

Edellä olemme käsitelleet perheen yksilöllistymisen ulkoisia merkkejä. Näiden lisäksi perheessä on tapahtunut myös sisäisiä muutoksia. Perheet siis yksilöllistyvät kahdella tavalla. Yhtäältä se näkyy perhetyyppien kirjossa, josta yksilö voi valita itselleen parhaiten sopivan. Toisaalta yksilöllistyminen näkyy myös perheen sisällä: jokaisella on oma henkilökohtainen elämänsä. Perhettä katsotaan ensisijaisesti tarvittavan perheen sisäisen kommunikaation erityisyyden vuoksi. Se on tuttua, arkipäiväistä ja henkilökohtaista. (Tuohinen 1997, 306.) Perheestä on tullut halun kohde ja vaihtoehto. Tämä on ollut mahdollista vasta, kun perhe ei ole itsestäänselvä ratkaisu ja sen myötä ainoa mahdollinen valinta (Jallinoja 1991, 213).

Perhemuotojen moninaistuminen on muuttanut perinteisiä roolijakoja perheen sisällä. Yksinhuoltajaperheissä yhden vanhemman on täytettävä molempien vanhempien roolit. Uusperheissä samalla lapsella voi olla useita koteja ja useita eri vanhempia ja sisaruksia. Samalle ihmiselle voi syntyä myös useita rooleja perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa. Tämä tarkoittaa sitä, että perinteiset perheen sisäiset roolijaot on jouduttu purkamaan perheen toimimisen takaamiseksi. Samoin on osittain ollut pakko hajottaa perinteinen hierarkkinen perhejärjestelmä; rooleissa on osattava joustaa ja asemasta on kyettävä neuvottelemaan. Perinteisessä perheessä kaikki perheenjäsenet olivat jollain lailla riippuvaisia toisistaan. Nyky-yhteiskunnan jatkuva muuttuminen tuo perheen eteen uusia tilanteita, jotka pakottavat perheenjäsenet tekemään perinteisestä poikkeavia ratkaisuja. Joutuessaan työttömäksi perheen isä saattaa jäädä kotiin ja äiti siirtyä työelämään. Myös yhteiskunnan tukitoimet mahdollistavat uusien roolien muodostumisen ja toteutumisen.

Yksilöllistyminen näkyy myös roolien sisällössä. Rooleihin kohdistuvat odotukset ovat muuttuneet. Vaimon ei automaattisesti oleteta tulevan samalla äidiksi tai huolehtivan kodista. Modernilla vaimolla on oma työura, harrastuksia ja vapaa-aikaa kodin ulkopuolella. Vastaavasti perheen miehen kädessä pysyy imuri tai tiskiharja, ja hänen oletetaan osallistuvan tasapuolisesti lasten elämään. Muutokset koskettavat myös lasten elämää ja asemaa perheessä. Vanhempien auktoriteettisuhde lapsiin on osittain

purkautunut ja lapsille itselleen annetaan vastuuta. Lisäksi uusperheiden lapset voivat joutua ristiriitaisiin tilanteisiin tasapainotellessaan useiden perheiden välillä.

Avioliiton merkitys ja asema ei ole enää sama kuin perinteisessä yhteiskunnassa. Tästä kielivät jo suuret ja yhä kasvavat avioeroluvut. Avioliittoa ei solmita loppuelämäksi ja toimimattoman avioliiton päättäminen on helpompaa ja sosiaalisesti hyväksyttävämpää kuin ennen. Avioliitto on muuttunut konventionaalista yksiköstä kahden yksilön sopimukseksi. Perinteisessä yhteiskunnassa avioliitolla oli tietyt pysyvät funktiot. Nykyisin jokaisella parilla on omat henkilökohtaiset motiivinsa avioliiton solmimiseen. Avioliitto myös toteuttaa eri funktioita kuin ennen. Anthony Giddens puhuu puhtaasta suhteesta, joka ei ankkuroidu sosiaalisen tai taloudellisen elämän ulkoisiin olosuhteisiin. Esimerkiksi juuri avioliitto oli ennen sopimus, johon aloitteen teki joku muu kuin kumppanit itse, ja sitä leimasivat taloudelliset intressit. Myös modernina aikana avioside oli kiinnittynyt perheen sisäiseen työnjakoon mieselättäjän ja naisen koti- ja hoivaroolin myötä. Tällä hetkellä avioliiton solmimisen syitä on monia, mutta romanttisen rakkauden katsotaan olevan ratkaiseva avioliitolle. Avioliitto on kumppanien välinen ja jatkuu niin kauan kuin tuottaa emotionaalista tyydytystä. Pelkästään lapset eivät ole riittävä aviopuolisoita sitova voima. Suhde on olemassa sen itsensä takia, se on arvo sinänsä. Sitoutuminen syntyy omasta elämänpoliittisesta päätöksestä ja valinnasta. (Giddens 1991, 89, 90, 97; Silva & Smart 1999, 6.)

Valinnanvapauden lisääntyä perhe on saanut monenlaisia muotoja ja perusteita. Tämä näkyy perheeseen liittyvien elämänpoliittisten valintojen johdosta myös valinnan tehneen elämäntyylissä. Tietyllä tapaa vapaaehtoinen lapsettomuus on elämäntyylivalinta. Vapaaehtoisesti lapseton perhe on perheenä erilainen kuin lapsiperhe. Siinä ei voi olla isän eikä äidin rooleja, eikä vapaaehtoisesti lapseton perhe voi koskaan toteuttaa perinteistä perhemallia. Kiinnostavaa onkin, millainen on tämän elämänpoliittisen valinnan johdosta vapaaehtoisesti lapseton perhe ja millaiseksi sen muodostavien yksilöiden elämä jäsentyy.

4 ELÄMÄNTAVASTA ELÄMÄNPOLITIIKKAAN

4.1 Elämäntapa 1970 - 80- lukujen käsitteenä

Elämäntapatutkimus oli muoti-ilmiö suomalaisessa sosiologiassa 1970-luvulla. Se levisi ensin tutkijoiden keskuuteen, josta sen ottivat käyttöönsä eri alojen asiantuntijat. Elämäntapatutkimuksen avulla tutkittiin sosiaalisen elämän rakenteita ja ihmisen arkielämän muutoksia (Järvelä 1994, 74). 1980-luvulla kiinnostuttiin siitä, miten ihmiset viettivät arkielämäänsä ja miten suuren muuton jälkeinen elämä oli muotoutunut. Ihmistä pyrittiin kartoittamaan sosiaalisessa ja fyysisessä ympäristössään historiallisena olentona ja arvomaailmansa kannalta. (Knuuti 1997, 27.) Aluksi Suomessa elämäntavan tutkimus kohdistui sosiaalisiin ilmiöihin ja ongelmiin urbanisoituvassa palkkatyön yhteiskunnassa. Uusien sosiologisten ongelmanasettelujen myötä myös elämäntapatutkimus alkoi painottaa subjektin itsemääräytyvyyttä ja omia valintoja elämäntavan rakennemääräytyvyyden sijaan. (Roos 1987, 45.) Elämäntapatutkimuksen pääasiallista aineistoa ovat ihmisten omat kuvaukset arkipäivän toiminnoista ja toimintaympäristöistä, kertomukset ja arviot sosiaalisista suhteista ja niiden muutoksista sekä omakohtaiset selostukset ja arvioinnit elämänvaiheista (Järvelä 1994, 74).

Elämäntapatutkimuksen toi Suomeen J.P. Roos. Hän on kuvannut elämäntapaa lähinnä sukupolvien ja yhteiskuntaluokkien kautta. Roos (1986, 37 - 38) on määritellyt elämäntavan aikaisemman elämänhistorian ja elinolojen muodostamaksi, habituksen kautta jäsentyneeksi, nykyisten elämäntapamuotojen ja -asenteiden (dispositioiden) muodostamaksi järjestyneeksi kokonaisuudeksi. Elämäntapa voi olla yksilön, perheen, sosiaalisen ryhmän, sukupuolen, sukupolven tai luokan elämäntapa tarkastelun yleisyydestä riippuen. Kortteisen (1982, 279) mukaan yksilöiden subjektiviteetti syntyy elämänkerrallisessa prosessissa, jonka kuluessa yksilölle vakiintuu ja kehittyy määrätty tapa hahmottaa ja tulkita asioita. Tältä perustalta yksilö kiinnittää arkensa erilaisiin toimintoihin erilaisia merkityksiä, jotka muodostavat näistä toimista subjektiivisesti mielekkään kokonaisuuden, elämäntavan. Elämäntavan tutkimuksessa on huomioitava sekä subjektiiviset kokemukset ja asenteet että objektiiviset yhteiskunnan rakenteet.

Elämäntapaa on tutkittava kokonaisuutena. Ei riitä, että elinoloja tutkitaan asia kerrallaan, vaan on muodostettava yksilön ja ryhmän arkielämän toiminnan koko kuva. (Karisto ym. 1999, 127 - 128.)

Elämäntavan lähikäsitteitä ovat habitus, elämänlaatu, elämäntyyli, kulttuuri sekä identiteetti. Jokaisella tutkijalla on oma käsitteistönsä sekä omat lempikäsitteensä. Habitus on ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun luoma ja käyttämä käsite, jolla hän tarkoittaa yksilöhistorian tuottamaa pysyvää dispositioiden järjestelmää. Biografian vuoksi ei ole olemassa kahta samanlaista habitusta, mutta voi olla habituksen tyypejä, luokkahabituksia. (Bourdieu 1985, 82.) Roosille habitus toimii suodattimena ihmisten keskeisten elämänhistorian vaiheiden ja kulttuuristen määreiden välillä tapahtuvassa kompromississa, josta muodostuu elämäntapa. Habitus määrää myös sen, miten ihminen arvostaa ja torjuu eri elämäntapoja. (Roos 1988, 15, 18.) Elämäntyyliä puolestaan voidaan pitää joko elämäntavan synonyymina tai elämäntapaa ohuempana, erilaisia arkisia toimintoja ja lähinnä kulutusta ilmentävänä. Elämäntyyli jäsennetään pitkälti kulutuksella ja pukeutumisella, kun taas elämäntapa jäsennetään ennen kaikkea toimintojen ja niiden arvostusten kautta. (Roos 1986, 38.)

Elämäntapa tutkimusotteena tai käsitteenä jäi pitkälti 1970- ja 1980-lukujen tuotteeksi. Yhteiskunnan muutos ja erityisesti modernisoituminen ja yksilöllistyminen vaativat uudet käsitteet. Elämäntavan käsite ei ole tarpeeksi yksilöllisyyttä korostava sopiakseen tämän päivän tutkimukseen. Ryhmälle ominaisesta elämäntavan tutkimuksesta on siirrytty yksilöllisyyttä ja siihen liittyviä piirteitä huomioon ottaviin käsitteisiin. Näin on päädytty elämänpolitiikan käsitteeseen, joka sopii yksilöä ja hänen valintojaan korostavaan tutkimusotteeseen.

4.2 Elämänpolitiikka oman elämän politiikkana

Elämänpolitiikka näyttää olevan osa historiallista jatkumoa, jota on eri aikoina nimitetty eri tavoin. Jossain mielessä elämänpolitiikkaa on ollut aina, mutta sitä on käsitteellistetty aikaan ja ajan henkeen sopivin tavoin. Itse näemme elämänpolitiikan modernina

vastineena elämäntavalle. Ryhmälle ominainen, kollektiivisia aineksia sisältävä elämäntapa on korvattu yksilöllisiä valintoja ja ratkaisuja korostavalla elämänpolitiikalla. Ryhmän samankaltaisuuksien sijaan etsitään enemmän yksilöllisiä piirteitä, tarkastellaan valintojen taustaa ja valintaprosesseja. Elämänpolitiikkaan vaikuttaneita käsitteitä ovatkin yksilöllisyys, valinnanvapaus ja refleksiivisyys. Elämänpolitiikan voi sanoa toimivan kehystenä myös käsitteille alapolitiikka, antroponomia, arki ja elämäkokemus. Se on kokoava kehys myös elämän, elämäkerran ja sen rakentamisen, elämänhallinnan, itsekurin, moraalisen järjestyksen ja tulevaisuussuuntautuneisuuden käsitteille. (Roos & Hoikkala 1998, 8 - 9.) Elämänpolitiikka sisältää siis paljon samoja aineksia kuin sitä edeltävä muotikäsite elämäntapa. Elämänpolitiikka on kuitenkin laajempi ja monipuolisempi kokonaisuus ja huomioi enemmän yksilöä ja hänen subjektiivisia valintojaan ja päätöksiään. Elämänpolitiikka sopii käsitteenä kollektiivista elämäntapaa paremmin jälkimodernin yhteiskunnan oloihin. Elämäntavan ja elämänpolitiikan läheisyyden puolesta puhuu myös se, että ennen elämäntapatutkijoina tunnetut henkilöt ovat siirtyneet käyttämään elämänpolitiikka-käsitettä.

Elämänpolitiikka on alkujaan Anthony Giddensin luoma käsite. Käsitteellä Giddens haluaa muistuttaa, että yhteiskuntateoriassakin huomiota on kohdistettu makrotason rakenteiden sijaan yksilön mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan elämäänsä. Elämänpolitiikka on yhteydessä identiteettipolitiikkaan. Kysymys on yksilön omista valinnoista, jotka näkyvät elämäntyyliissä ja yksilön tavoissa toteuttaa itseään. (Hannula 1997.) Giddensin mukaan elämänpolitiikan edellytykset ovat siirtymisessä jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan, jolloin yhteiskunnassa eivät vallitse itsestäänselvät ja jäykät auktoritettirakenteet. Ihmiset joutuvat yksilöinä valintatilanteisiin, joissa heitä eivät auta perinne eivätkä sitovat moraalikoodit, vaan heidän on itse reflektoitava ratkaisujaan. (Roos 1998, 21.) Traditionaalisessa yhteiskunnassa juridiset ja moraaliset säännöt estivät tekemästä "luonnollisia" ratkaisuja henkilökohtaisessa elämässään (Roos & Hoikkala 1998, 7). Jos mentiin naimisiin, avioliitossa pysyttiin loppuelämä eikä ero ollut käytännössä mahdollinen tai ainakaan hyväksytty ratkaisu. Samoin naimisissa olevilta pareilta odotettiin luonnollisesti suvunjatkamista. Nykyisin ihmisillä on mahdollisuus elämänpolitiikkaan eli omaa elämää koskeviin ratkaisuihin. Elämässä tehdyt virheet niin rakkaudessa, koulutuksessa kuin työelämässä voidaan pitkälti tunnustaa ja korjata.

Perinteinen yhteisöllisyys on kadonnut tai muuttanut muotoaan. Vanhoja perinteitä noudatetaan uudella tavalla, ja perinteisten yhteisöjen mureneminen on jättänyt yksilön yksin yhteiskuntaa vastaan. Elämänpolitiikasta on tullut osa arkielämää. Vanhojen perinteidenkin noudattaminen on vapaaehtoista ja perinteistä voi valita mieleisensä. (Emt., 8, 10.)

Asko Suikkanen (1999, 24) puhuu rakentuvasta yksilöllistymisestä, joka merkitsee siirtymää kauemmas teollisen yhteiskunnan modernista ajankuvasta ja sen kollektiivisuudesta. Ihmiset irrottautuvat laajojen ryhmien jäsenyydestä, eivätkä luokka, sukupuoli, koulutus tai sosioekonominen asema määrää niin paljon elämäntilannetta kuin aiemmin. Yksilön elämäntilanne voi vaihdella niin toimeentulon, sosiaalisen turvallisuuden kuin ammatinkin osalta useita kertoja. Kyse on myös yksilön mahdollisuuksien lisääntymisestä. Elämää eivät rakenna vain sosiaalinen historia, perimä tai pysyvät ominaisuudet. Yksilö voi siis enenevässä määrin itse päättää henkilökohtaisesta elämäntilannestaan. Tämä koskee myös perhettä ja lapsia. Ne eivät ole ulkoisten pakotteiden määräämiä, vaan omaan valintaan ja elämänpoliittiseen päätökseen perustuvia.

Giddens itse (1991) erottaa emansipatorisen politiikan ja elämänpolitiikan, jotka erottelusta huolimatta ovat myös yhteydessä toisiinsa. Emansipatorinen politiikka on ennen kaikkea yksilöiden ja ryhmien vapauttamista pakotteista, jotka vaikuttavat heidän elämäntilanteisiinsa. Tällaisia pakotteita ovat esimerkiksi perinne ja uskonto. Emansipatorisessa politiikassa on kaksi pääelementtiä: yritys vapautua menneisyyden kahleista ja näin saavuttaa muuntuva asenne tulevaisuuteen sekä tavoite selviytyä joidenkin yksilöiden tai ryhmien hallinnasta ylitse toisten. Vanhojen ennalta sovittujen käytäntöjen rikkominen antaa yksilöille kasvavan sosiaalisen kontrollin omiin elinoloihinsa. Emansipatorinen politiikka vähentää tai poistaa alistamista, epä tasa-arvoa ja riistoa. Se korostaa oikeutta, samanarvoisuutta ja osallistumista. Emansipatorisen politiikan liikkeelle paneva voima on autonomian idea. Emansipatorinen politiikka ei ole yksilön absoluuttista vapautta, vaan se edellyttää myös vastuuta suhteessa muihin sekä yhteisten velvollisuuksien olemassaolon ymmärtämistä. (Emt., 210 - 213.)

Elämänpolitiikka edellyttää tietyn määrän emansipaatiota molemmilla edellä mainituilla tavoilla eli vapautumista sekä perinteistä että hierarkisesta hallinnasta. Karkeasti ottaen elämänpolitiikan alkuajatus on se, mitä tapahtuu, kun yksilöt ovat saaneet tietyn määrän autonomiaa. Elämänpolitiikka ei koske vain oloja, jotka vapauttavat meidät valitsemaan, vaan se nimenomaan on valinnan politiikkaa. Elämänpolitiikka on samalla päätösten politiikkaa. Nämä päätökset vaikuttavat yksilön minään. Giddensin mukaan minä on refleksiivinen projekti, josta yksilö on itse vastuussa. Minää ja identiteettiä täytyy muokata, muuttaa ja refleksiivisesti säilyttää muuttuvissa sosiaalisissa oloissa sekä globaalilla että paikallisella tasolla. Elämänpolitiikka on oman elämän muodostamista ja muokkaamista, mikä ei tapahdu tyhjiössä, vaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Giddens 1991, 75, 214 - 215; Hannula 1997.)

Naisliikkeen voidaan katsoa olevan ensimmäisiä elämänpolitiikan käyttäjiä, vaikka liike pitkälti toteuttikin emansipatorista politiikkaa. Silti naisliikkeellä oli mukana elämänpoliittisia aineksia, jotka näkyivät omaa identiteettiä koskevissa kysymyksissä. Naisliikkeen innoittamana naiset miettivät, mitä muuta he voisivat olla kuin vaimoja ja äitejä. (Giddens 1991, 216 - 217.) Perinteisten roolikäsitysten kyseenalaistaminen herätti siis miettimään vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia sekä itsensä toteuttamista muutoin kuin äitiyden ja kodin kautta. Tietyllä tavalla voi ajatella, että naisliike on luonut pohjaa myös vapaaehtoiselle lapsettomuudelle tuomalla naisten tietoisuuteen erilaiset elämänpoliittiset valinnat, jotka poikkeavat totutuista käytännöistä.

Elämänpolitiikassa yksilö joutuu tekemään valintoja omasta kehostaan. Keho tai ruumis on itse asiassa vaikeammin käsiteltävä suhteessa minään kuin koskaan aikaisemmin, sillä keho ja minä rinnastetaan nykyään läheisesti toisiinsa identiteetin rakentamisessa. Keho on yksi elämänpolitiikan pääkohde, josta taistellaan, esitetään kannanottoja ja johon kohdistetaan toimenpiteitä. Keho ja minä ovat yhteydessä myös uusintamiseen. Uusintaminen voi viitata sekä sosiaaliseen jatkuvuuteen että biologiseen suvunjatkamiseen. Uusintaminen ei ole koskaan ollut täysin ulkoa määrättyä, sillä jo esimodernina aikana oli jonkinlaisia ehkäisyvälineitä. Nyt kuitenkin uusintaminen kohtalona ja itsestäänselvyytenä tai luonnollisena elämän ja kuoleman kiertokulkuna on ohi. Yksilö voi itse moninaisten valintojen mahdollisuuksien kautta vaikuttaa myös

uusintamiseen. Kehittynyt ehkäisy, seksuaalisuuden hallinta, uusintamisteknologia ja jopa geenitekniologia luovat uusia mahdollisuuksia ja puuttuvat luonnon omiin prosesseihin. Nyt päätöksenteko ja valinnat vaikuttavat suoraan uusintamiseen ja samalla myös kehon ja seksuaalisuuden ilmentymiseen ja identiteetin muotoutumiseen. (Giddens 1991, 218 - 219.)

Lapsettomuuskin voi nykyään olla oma yksilöllinen valinta. Keho ei enää ole suvunjakamiseen luotu "kone" eikä avioliitto pelkäästään lastenkasvatusinstituutio. Lapsista on tullut elämänpoliittinen valinta, jonka lähes kaikki ainakin länsimaisessa yhteiskunnassa voivat tehdä. Ehkäisy ja abortti mahdollistavat uusintamisen hallinnan ja jopa jo tehdyn valinnan "korjaamisen". Yhteiskunnan säännöt eivät suoraan sanele ihmisen elämäntapaa, vaan yksilön oma moraalinen säätelee hänen toimintaansa. Selvää kuitenkin on, että elämänpolitiikan kohdalla eteen tulee ihmisoikeuskysymyksiä ja moraalisia ongelmia. Kaikki eivät esimerkiksi hyväksy aborttia, vaan katsovat, että jo alkuunsaatetulla elämällä on oikeus syntyä. Tässä joutuvat ristiriitaan tavallaan kahden yksilön ihmisoikeudet. Alkiolla itsellään tuskin on vaikutusvaltaa tai valinnanmahdollisuutta, mutta alkion kantajalla on elämänpolitiikan näkökulmasta ainakin periaatteessa mahdollisuus ja oikeus valita eri vaihtoehdoista. Elämänpolitiikka onkin politiikkaa sekä päätöksenteon mielessä että arvojen ja intressien törmätessä ja herättäessä keskustelua (Emt., 226).

Kaikille elämänpolitiikka ei näyttäytyä positiivisena valinnanvapautena ja mahdollisuuksien kirjona. Modernissa yksilö kohtaa monimutkaisen ja moninaisen valinnanmahdollisuuksien kirjjon, mutta saa samalla vain vähän apua siihen, mikä vaihtoehto tulisi valita ja mitä seurauksia valinnoista on. Emme kaikki vain seuraa tai valitse elämäntyyplejä, vaan olemme pakotettuja siihen. Elämänpolitiikan tärkeys johtuu Giddensin mukaan juuri myöhäismodernille tyypillisestä minän refleksiivisestä projektista. Yksilö voi vapaasti valita erilaisia elämäntyyplejä, mutta samalla tämä luo jännitteitä suhteessa vapauden esteisiin ja moraalisiin kysymyksiin. Joillekin valinnanvapaus voi olla jopa taakka ja johtaa epävarmuuteen. Tämä luo Giddensin mukaan pakostakin elämäntyyllisiä tapoja. Elämäntyyli on enemmän tai vähemmän integroitunut kokonaisuus, jonka yksilö omaksuu, sillä se antaa materiaalisena olomuodon

tietylle minän osalle. Elämäntyyli ilmentää valintaa useista mahdollisista vaihtoehdoista ja se on enemmän omaksuttu kuin annettu. Elämäntyyliissä on rutiineja, mutta nämä ovat refleksiivisesti avoimia muutokselle. Valinnat eivät ilmennä vain sitä, kuinka käyttäytyä, vaan kuka olla. (Giddens 1991, 80 - 81, 226.)

Teoriaan elämänpolitiikasta liittyy oleellisena ajatus toisista mahdollisuuksista (second chances). Toiset mahdollisuudet viittaavat siihen, että jokaisessa tilanteessa yksilöllä tulisi olla ulospääsymahdollisuus ja tilaisuus tehdä tai valita uudestaan. Tilanteessa, jossa yksilö tuntee olevansa umpikujassa, voikin piillä uusi mahdollisuus. Esimerkiksi työttömyys antaa mahdollisuuden ja aikaa itsensä kehittämiseksi ja uudelleen kouluttautumiselle tai avioero tuo uudenlaista vapautta myös hylätylle osapuolelle. (Roos & Hoikkala 1998, 13 - 14; Hannula 1997.) Vapaaehtoinen lapsettomuus sotii elämänpolitiikkaan liittyviä toisia mahdollisuuksia vastaan. Toisaalta niin, että vanhemmuus on perumaton valinta ja toisaalta niin, että tietyn iän jälkeen vapaaehtoisesti lapseton nainen ei voi valita biologista äitiyttä. Tämä johtaa siihen, että vapaaehtoisesti lapsettomat punnitsevat vanhemmuutta ainakin yhtä tarkasti ellei tarkemmin kuin lapsia hankkivat.

Elämänpolitiikka-käsitettä sovelletaan eri tavoin ja se saa eri tutkijoiden käyttämänä erilaisia painotuksia. Erik Allardtin mielestä elämänpolitiikka syntyy siitä, kun yhdistetään hyvinvoinnin vaatimukset ja ihmisten elämäntavan muodostamisen ja ylläpitämisen ehdot. Sosiaalipolitiikka ja ihmisten elämäntavan tunnustaminen ja huomioiminen ovat elämänpolitiikan tärkeä osa ainakin yhteiskunnan tasolla. (Allardt 1998, 49, 52). Riskien näkökulmasta elämänpolitiikka on yhä enenevässä määrin elämän ohjaamista sen mukaan, miten vähentäisimme erilaisia uhkatekijöitä, kuten ympäristöriskejä, sosiaalisia mullistuksia ja addiktioita. Riskisuuntautunut elämänpolitiikka on pitkälti kollektiivista. Riskejä on kuitenkin kollektiivisten lisäksi myös yksilöllisiä. Yksilötasolla elämänpolitiikka liittyy elämäntapaan eettisesti hyväksyttävällä ja globaalit ongelmat huomioon ottavalla tavalla. (Roos & Hoikkala 1998, 12 - 13, 18 - 19.) Elämänpolitiikkain ratkaisuihin vaikuttavat globaalit vaikutteet, mutta myös yksilön ratkaisut ja itsensä toteuttaminen heijastuvat globaalilla tasolla. Jopa vapaaehtoista lapsettomuutta voi tarkastella myös riskien näkökulmasta. Tietyllä tavalla lapsensaaminen on riski, koska se on peruuttamaton valinta. Kerran isäksi tai äidiksi tullut ei voi poistaa tätä roolia, vaikka

haluaisi. Vapaaehtoista lapsettomuutta mietitään myös globaalisten vaikutusten kautta. Yksilöllisten riskien lisäksi lapsensaantia mietitään ympäristövaikutusten kautta. Monen mielestä on riski ympäristön kannalta tuottaa lisää väkeä jo ylikansoitettulle maapallolle. Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomat miettivät myös sitä, mitä riskejä heidän mahdolliset lapsensa joutuisivat tulevaisuuden maailmassa kohtaamaan. Vapaaehtoisesti lapsettomat miettivät tarkkaan, miksi he eivät halua lapsia ja mitä seurauksia ja vaikutuksia isyydellä tai äitiydellä olisi etenkin jokapäiväiseen elämään ja elämäntyyliin. Harvemmin lapsiperheet joutuvat tai lähtevät esittämään syitä lapsenhankinnalle. Lapset ovat tänään kuitenkin elämänpoliittinen valinta, jonka voidaan katsoa olevan osa minän refleksiivistä projektia ja jota myös mietitään ja harkitaan.

Itse näemme elämänpolitiikan sopivan hyvin vapaaehtoisen lapsettomuuden käsitteellistämiseen. Yksilötasolla tehty päätös lapsettomuudesta on nähtävissä juuri elämänpoliittisena valintana, johon valinnanvapaus on antanut mahdollisuuden. Se, että aviopari on tehnyt päätöksen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta, johtaa myös uudenlaisiin valinnanmahdollisuuksiin ja elämänpoliittisiin päätöksiin muilla elämän alueilla, kuten työssä, harrastuksissa ja parisuhteessa. Vapaaehtoisesti lapsettomat perheet tekevät luultavasti erilaisia elämänpoliittisia valintoja kuin lapsiperheet. Elämänpoliittinen päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on yhteydessä tietynlaisiin elämäntyyllisiin tai elämäntavallisiin valintoihin. Elämänpolitiikkaa on kritisoitu sen yltiöpositiivisesta luonteesta ja yksilön mahdollisuuksien ylikorostamisesta. Vaikka vaihtoehtojen kirjo on lisääntynyt ja yksilöllä ainakin periaatteessa on mahdollisuus valita vapaasti, yksilön päätöksentekoa ohjaavat myös rutiinit, ulkopuoliset vaikutteet ja ajautuminen eri elämäntilanteisiin.

5 AINEISTO

5.1 Naistenlehdet omana julkisuuden kenttään

Tutkimusta varten tarvitsemamme aineiston keräsimme naistenlehdistä. Naistenlehdet edustavat eräänlaista osajulkisuutta julkisuuden suurella kentällä. Naistenlehdet asettuvat sen ns. virallisen julkisuuden ulkopuolelle, johon kuuluvat talouselämän, puolueiden, ay-liikkeen ja hallintokoneiston diskurssit. (Ritala-Koskinen 1993, 41 - 42.) Naistenlehtien sisällöksi on muotoutunut kotiin, perheeseen, avioliittoon ja ihmissuhteisiin liittyvät asiat sekä ruoka, vaatteet ja kauneudenhoito. Yhteiskunnallisista asioista mukaan valikoituvat herkimmin sellaiset asiat, joihin voi luontevasti liittää naisen näkökulman. (Jallinoja 1997, 41.) Naistenlehtien linjassa on ollut huomattavissa muutos rohkeampaan suuntaan: ne tarkastelevat yhä henkilökohtaisempia asioita. Näihin intiimeihin tai henkilökohtaisiin asioihin voidaan lukea myös lapsettomuus, joka joillekin on arka ja vaiettu asia.

Naistenlehti-käsitteellä tarkoitetaan laajasti ottaen kaikkia sellaisia lehtiä, jotka ovat kohdistaneet sisältönsä pääasiallisesti naisille tai usein myös koko perheelle. Tällöin lehtien tyypittely on tehty pääasiallisesti kohderyhmän perusteella. (Malmberg 1991, 196.) Toisena luokittelun kriteerinä on ollut lehtien sisältö. Naistenlehtien sisällöksi on muotoutunut kotiin, perheeseen, avioliittoon ja ihmissuhteisiin liittyvät asiat sekä ruoka, vaatteet ja kauneudenhoito. (Jallinoja 1997, 41.) Tällöin naistenlehdet voidaan jaotella kahteen eri luokkaan: naisten yleislehtiin ja naisten erikoislehtiin. Naisten yleislehdillä rungon perusainekset ovat yhteisiä, kun taas naisten erikoislehdet ovat sisältönsä puolesta keskittyneet yhteen erikoisalaan. (Malmberg 1991, 196.) Naistenlehdet voidaan jaotella myös perhe- ja naistenlehtiin. Näistä perhelehdet keskittyvät puhtaasti kodin ja perheen asioihin ja varsinaiset naistenlehdet ovat enemmän viihteellisiä, keskittyvät yleisviihteellisiin asioihin ja tavoittavat enemmän myös mieslukijoita. (Ritala-Koskinen 1993, 43.) Silti jokaisella lehdellä on oma henkilökohtainen linjansa, jolla se pyrkii erottautumaan muista naistenlehdistä. Huomioitavaa on myös se, että naistenlehdillä on laaja kohdeyleisö. Naistenlehtien kokonaislevikki on yli miljoona. Lehtien on siis pyrittävä vastaamaan laajan ja heterogeenisen lukijakunnan tarpeisiin.

Taulukko 1: Naistenlehtien sisältöaineokset

1. Linjanvetopalstat	2. Hyötyaines	3. Tietoaines
Pääkirjoitukset	Ruoka, kotitalous Käsityöohjeet Muoti Asuminen, sisustus, rakentaminen Puutarhanhoito, viherkasvit Kuluttajavalistus Terveys ja kauneus Erilaiset hyötylisät Erikoisliitteet, kuten remonttioppaat	Reportaasit Lasta, lapsenhoitoa, kasvatusta ja koulua koskevat artikkelit Sosiaalisia ja yhteiskunnallisia asioita Tutkimustiedon, lääketieteen saavutusten popularisointia Gallupit, raportit ja erikoistutkimukset
4. Yleissivistävä aines	5. Lukuaines	6. Palveluaines
Tapakulttuuri Kotikulttuuri Pukeutumiskulttuuri Ruokakulttuuri Taide ja taiteilijat: elokuva- ja kirjallisuus, kuvataide, musiikki, ooppera, runous, taideteollisuus, tanssitaide, teatteri	Fiktiivinen lukuaines Pakinat, kolumnit Erilaiset lukuliitteet Henkilöjutut Matkakuvaukset	Kysymys- ja vastauspalstat Terapiapalstat Purkautumispalstat Kohderyhmäpalstat Uskonnolliset palstat Erikoispalstat Harrastepalstat Kirjeenvaihtopalstat
7. Viihdeaines	8. Ostopalvelut	9. Muut lukijapalvelut
Aktivoiva viihde: ristikot, kilpailut, erilaiset harrasteet Kevyt viihde: seurapiiripalstat, juorupalstat, julkisjutut, horoskoopit, sarjakuvat	Lahjapalvelut, puodit Mallipalvelut, kaavan leikkuupalvelut	Lukijamatkat Erilaiset kurssit Erilaiset kerhot ja koulut Opintopäivät, lomaleirit Perhealbumit Muotishowt Palvelevat puhelimet

Malmberg 1991, 195

Naistenlehti on aineistolähteenä erityislaatuinen. Naistenlehdet suunnataan pääasiassa tietylle yleisölle, joka myös määrittää sitä, mitä naistenlehdissä kirjoitetaan. Ne ovat puhtaasti kaupallisia tuotteita, jolloin päätarkoituksena on miellyttää lukijoita siten, että lehdet saavuttavat mahdollisimman suuren myyntiluvun. Kuitenkin naistenlehdellä on tietty käyttöarvo, ja lehden on annettava lukijalleen käyttöarvolupaus, joka takaa lehden laadun. Lukija on saatava ostamaan lehti aina uudelleen ja mieluiten tilaamaan se itselleen. Tämän vuoksi artikkelit pyritään kirjoittamaan mahdollisimman myyvästi ja kiinnostavasti. Naistenlehtien on siis toisaalta pyrittävä kirjoittamaan suurelle yleisölle, mutta toisaalta jokaisen lehden on erotuttava kilpailijoistaan. Tämän vuoksi jokaiselle lehdelle on muokkaantunut oma tyylinsä ja jokaisella lehdellä on oma lukijakuntansa, joka jollain tavalla poikkeaa muiden naistenlehtien lukijakunnasta.

Naistenlehtien funktiot voidaan jakaa kolmeen pääelementtiin. Naistenlehdet tuottavat lukijoilleen hyötyä, tietoa ja viihdettä. Kautta historiansa naistenlehdet ovat jakaneet hyödyllistä kuluttajavalistusta ja antaneet käytännön ohjeita kodin ja itsensä hoitamisessa. Ne ovat kannustaneet omien elämänvalintojen oikeuteen ja luoneet solidaarisuutta naisten kesken. Olennainen osa naistenlehtien tehtävissä on jakaa tietoa naista ja perhettä koskevista laeista, asetuksista, sosiaalisista uudistuksista, lääketieteestä, ravinnosta, lasten kasvatuksesta sekä tieteen ja taiteen aluevaltauksista. Naistenlehtien kolmas pääfunktio on tarjota viihteen muodossa virikkeitä toimintaan ja arkeen. Naistenlehdet tyydyttävät myös ihmisten uteliaisuutta julkisjutuillaan sekä toimivat mahdollisesti puuttuvien ihmiskontaktien korvaajana: ne tuovat julkisuuden henkilöt ja heidän elämänsä täyttämään tyhjiön, jonka sukulais-, ystävä- ja naapurikontaktien väheneminen nyky-yhteiskunnassa on aiheuttanut. Ihmissuhde-, lääkäri- ym. palstat toimivat myös terapeuttisissa tarkoituksissa, sillä ne tarjoavat purkautumisväylän ja helpon tavan lähestyä arkojakin asioita nimimerkin suojassa. (Malmberg 1991, 285 - 286.)

Aineistolähdettä selatessa ihmissuhteiden eri puolet tulevat esiin kirjepalstoilta, joille lukijat kirjoittavat omista kokemuksistaan ja mielipiteistään. Tavallisia teemoja näyttävät olevan tyytymättömyys avioliittoon ja seksielämään, huonosti kohtelevat puoliset tai kumppanin puute. Myös aineistossamme peräti yhdeksän kirjoitusta on kirjepalstoilta, joilla aihetta lähestytään nimettömänä. Aihe on siis herättänyt jonkin verran keskustelua lukijoiden keskuudessa, mutta itse lehdet eivät ole hanakasti aiheeseen tarttuneet.

Naistenlehtien funktiot eivät jää pelkästään yksilötasolle. Naistenlehdet toimivat yhteiskunnallisina vaikuttajina ja suomalaisen elämänmuodon arkistoina. Naistenlehdet ovat kritiikillään ja teemojen esiintuonnillaan vaikuttaneet yhteiskunnallisiin asioihin sekä muokanneet asenteita inhimilliseen suuntaan. Naistenlehdet ovat myös olennaisesti tallentaneet sen, mitä maassamme on tapahtunut. Ne ovat osaltaan kirjoittaneet suomalaisen elämän historiaa. Ajan ilmiöt myös heijastuvat heti naistenlehtien eri palstoilla ja artikkeleissa. (Malmberg 1991, 286.)

Viimeksi mainittujen tehtävien kohdalla voi miettiä, miksi naistenlehdet ovat kirjoittaneet vapaaehtoisesta lapsettomuudesta niin vähän ja miksi siihen ei henkilöhaastatteluissakaan kiinnitetä huomiota samalla lailla kuin mahdolliseen perheenisäykseen. Toisin kuin tahaton lapsettomuus, vapaaehtoinen lapsettomuus ei ole asianomaisille arka aihe, vaan tietoinen valinta. Jos vapaaehtoisen lapsettomuuden oletetaan olevan tämän päivän ilmiö, uskoisi sen myös kiinnostavan lukijoita ja siten myös luulisi naistenlehtien tarttuvan siihen. Ehkä aihe on niin uusi, että siihen ei vielä ole havahduttu tai sitten suomalaiset naistenlehdet tukevat perinteisempiä arvoja kuin antavat mainoksissaan ymmärtää.

Osaltaan vapaaehtoisesti lapsettomista kirjoitettujen juttujen vähäiseen määrään vaikuttaa median tapa kirjoittaa siitä, minkä oletetaan myyvän parhaiten. Jallinojan (1997, 78 - 79) mukaan naistenlehdissä myyvät jutut, joissa kerrotaan suuresta surusta, yksin jäämisestä, hylkäämisestä, vaikeasta avioerosta, kuolemasta tai muista vaikeista elämän tapahtumista. Tarinaan tulee myös liittyä jonkinlainen selviytyminen tai päähenkilön on osoitettava, että seiso pää pystyssä vaikeuksienkin keskellä. Vapaaehtoinen lapsettomuus ei ole suuri tragedia eikä sen vuoksi ole suurta yleisöä kiinnostava eikä lehtien mielestä myyvä jutunaihe. Perinteiset naistenlehdet edustavat sitä linjaa, jonka näkevät enemmistön kannalta hyväksyttävimpänä. Naistenlehdet puolustavat perinteistä moraalikoodistoa erotuksena uusista moderneista naistenlehdistä.

Naistenlehtiä on myös aiemmin käytetty vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimuksessa ja naistenlehtien käyttöä lähteenä on hieman kritisoitu. Aiempien pro gradu -töiden arvostelussa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei vapaaehtoisesta lapsettomuudesta sinänsä puhuta tarkastelun alla olleissa henkilöhaastatteluissa. Oma tutkimuksemme kuitenkin eroaa aiemmista tutkimuksista siinä, ettei tarkoituksenamme ole löytää artikkeleita, joissa puhutaan vapaaehtoisesta lapsettomuudesta, vaan haluamme löytää artikkeleita, joissa vapaaehtoisesti lapsettomat puhuvat elämästään. Tutkimuskohteenamme ei ole vapaaehtoinen lapsettomuus, vaan vapaaehtoisesti lapsettomien perheiden elämä.

5.2 Käyttämämme aineistolähteet

Otimme tarkastelun kohteeksi tunnettuja suomalaisia naisten yleislehtiä. Tutkimme viidestä eri naistenlehdessä vuosikertoja 1996 - 1999. Lukemamme lehdet olivat Anna, Eeva, Gloria, Kodin Kuvalehti, Kotiliesi ja Me Naiset. Tarkoituksenamme oli saada tarkasteluun mukaan kattava otos suomalaisesta naistenlehtikentästä. Emme halunneet kohdentaa valintaamme mihinkään tiettyyn lukijaryhmään, vaan halusimme tuoda esille koko vapaaehtoisesti lapsettomien avioparien kirjon, ja kuten ihmisiä yleensäkin, heitä löytyy useista eri yhteiskuntaryhmistä, ikäryhmistä ja ammateista. Vaikka suomalaiset naistenlehdet on pääasiassa tarkoitettu kaikille suomalaisille naisille, ovat ne rakentaneet yksilöllisen imagon, johon kiinnittyvät ja jonka tuntevat omakseen tietynlaiset ihmiset. Uskommekin, että valitsemalla viisi erilaista lehteä, olemme saaneet kattavan otoksen suomalaisista naistenlehdistä. Osa lehdistä kuten Kotiliesi, on jo vuosikymmenien perinteitä omaavia, ja osa kuten Gloria tuoreta näkemystä edustavia. Näistä viidestä lehdessä Kotiliesi, Kodin Kuvalehti sekä Anna kuuluivat vuonna 1998 yleisaikakauslehtien kymmenen levikiltään suurimman lehden joukkoon (Joukkoviestimet 1998, 283).

Valittuamme tarkastelumme kyseiset viisi lehteä, aloimme hahmottaa niitä vuosikertoja, joita tutkimuksessa tarkastelisimme. Päättelimme, että tarkastelun alle otamme vain 1990-luvun, ja siitäkin vain loppupuolen. Vapaaehtoinen lapsettomuus liittyy yhteiskunnassa nousseeseen yksilöitymistendenssiin. Lapsenteon syyt ovat muuttuneet. Välttämättömästä pakosta on tullut valinta, johon tulee olla järkevät syyt, ja jossa on useampia tasa-arvoisia vaihtoehtoja. Halusimme tuoda tutkimuksessamme sille myös tuoreen elämäntavan. Yhteiskunnassa tapahtuneet syvät muutokset taloudellisen laman jälkeen ja pysyvän massatyöttömyyden aikana ovat vieneet arkielämää yhä kauemmas 1980-luvun nousukauden huumasta sekä 1990-luvun alun synkästä lamasta. Rajut yhteiskunnalliset muutokset ovat yltäneet ihmisten yksityiselämään asti. Edellä mainituista syistä johtuen päädyimme tarkastelemaan vuosia 1995 - 1999.

Annan ensimmäinen numero ilmestyi 1. elokuuta 1963. Annan alkuperäisenä tarkoituksena oli olla 1960-luvun naisen lehti. Se puhui samaa kieltä kuin tämä

vapaudestaan nauttiva ja oikeuksistaan tietoinen naissukupolvi. Annassa otettiin reippaasti kantaa asioihin, seurattiin ajan ilmiöitä ja ideoitiin tuoreesti. Perinteistä naistenlehtimateriaalia oli runsaasti, mutta sen käsittely poikkesi tutusta kaavasta. (Malmberg 1991, 238.) Nykyisin Anna ilmestyy kerran viikossa ja sillä on kaksi kaksoisnumeroa vuodessa. Yhteensä vuoden aikana ilmestyy 49 numeroa. Annan kokonaislevikki on 154 154. Kokonaislevikillä tarkoitetaan sekä tilattavien että irtonumeroina myytyjen lehtien kokonaismääräistä nettolevikkiä vahvistetulta tarkastuskaudelta, joka on yleensä kalenterivuosi. (Levikkitiedot 1998, 64.)

Gloria on tutkituista lehdistä historialtaan nuorin; ensimmäinen numero ilmestyi vuonna 1987. Nykyään Gloriaa markkinoidaan kansainvälisenä, tyylikkäänä life style -lehtenä laatutietoiselle naiselle. Gloria lupaa joka kuukausi uusimmat trendit muodista ja kauneudesta, ruuasta ja kulttuurista sekä sisustuksesta ja matkailusta. (www.helsinkimedia.fi/gloria) Gloria poikkeaa jonkin verran perinteisen naistenlehden kaavasta, sillä se keskittyy muihin asioihin kuin perheisiin, lapsiin ja ihmissuhteisiin. Lehti ilmestyy kerran kuukaudessa ja vuodessa siitä ilmestyy 11 numeroa. Vuonna 1998 Glorian levikki oli 62 663 (Levikkitiedot 1998, 64.)

Eeva alkoi ilmestyä joulukuussa 1933 (Leino-Kaukiainen 1992, 222.). Eevan lukijaksi oli alusta asti ajateltu kaupunkilaisnaista, joka ei liiemmin viihtynyt hellan ääressä ja joka oli ennemminkin kiinnostunut Pariisin muodista ja kauneudenhoidosta. Eevasta tehtiin erilainen naistenlehti, vastaisku Kotiliedelle. Myös Eevassa otettiin kantaa ajan ilmiöihin. (Malmberg 1991, 204.) Nykyisin Eeva ilmestyy kerran kuussa ja vuodessa siitä ilmestyy 12 numeroa. Eevan kokonaislevikki on 98 142 (Levikkitiedot 1998, 64). Kustantajan internet-sivuilla Eevaa kuvaillaan elegantiksi, lämpimäksi ja kiinnostavaksi lehdeksi, jossa riittää tyyliä, tunnelmaa ja tapahtumia. Eevan bravuuriksi mainitaan haastattelut, joissa päähenkilöt päästävät lukijan lähelleen. (www.a-lehdet.fi/eeva.)

Tutkituista lehdistä vanhin on Kotiliesi, joka alkoi ilmestyä jo vuonna 1922. Sen tarkoitus oli vaikuttaa perheenemäntien ammattilehtenä ja Kotiliettä luettiinkin pääasiassa maalaiskodeissa. (Leino-Kaukiainen 1992, 221.) Nykyään Kotiliesi ilmestyy joka toinen

viikko ja vuodessa Kotiliedestä ilmestyy 22 numeroa. Kokonaislevikki on tarkastelemistamme lehdistä suurin, 190 180 (Levikkitiedot 1998, 64).

Tammikuussa 1967 ilmestyi ensimmäinen Kodin Kuvalehden numero. Alussa Kodin Kuvalehden motto oli "Tukevasti maan pinnalla". Lehti julistautui suomalaisen perheen arkielämän äänenkannattajaksi ja lähestyi tavallista ihmistä hänen jokapäiväisissä elämänskysymyksissään. Uskottiin, että markkinoille mahtui erityisesti nuoria lapsiperheitä palveleva, monipuolinen hyötylehti. (Malmberg 1991, 238 - 239). Kodin kuvalehteä siis suunniteltiin samantyyppiselle yleisölle kuin Kotiliettä. Kodin Kuvalehti ilmestyy joka toinen viikko ja vuodessa ilmestyy 24 numeroa, joista kaksi on kaksoisnumeroa. Lehden kokonaislevikki vuonna 1998 oli 172 524 (Levikkitiedot 1998, 64).

Ensimmäinen Me Naiset ilmestyi elokuussa 1952. Tarkoituksena oli luoda naistenlehti, joka olisi erilainen kuin muut ja joka muita paremmin vastaisi uuden ajan uudenlaisia vaatimuksia. Me Naiset käytti tasokasta avustajakuntaa. Jokaisessa numerossa oli tyylikkäästi kuvitettu novelli sekä runsaasti muotiin ja kauneudenhoitoon liittyvää materiaalia. Me Naiset markkinoi itseään nykyaikaisen naisen nykyaikaisena lukemistona. (Malmberg 1991, 224.) Me Naiset kuvaa edelleen itseään ajankohtaiseksi, laadukkaaksi ja viihdyttäväksi naisten viikkolehdeksi, joka kertoo kiinnostavista ihmisistä ja tapahtumista sekä pitää lukijansa ajan tasalla muodin viimeisimmissä virtauksissa (www.helsinkimedia.fi/menaiset). Me Naiset ilmestyy 48 kertaa vuodessa, Numeroista neljä on kaksoisnumeroita. Vuonna 1998 lehden levikki oli 110 487 (Levikkitiedot 1998, 64).

Lähetimme tutkimuksen kohteena olevien lehtien päätoimittajille sähköpostia kysyäksimme lehtien nykyisestä linjasta. Vain kolme kuudesta päätoimittajasta vastasi kyselyymme. Vastaukset saimme Kodin Kuvalehden Leena Karolta, Eevan Liisa Jäppiseltä ja Me Naisten Ulla-Maija Paavilaiselta. Kuvailu lehden nykyisestä linjasta ja eroista muihin naistenlehtiin on hyvin markkinointihenkinen. Me Naiset ja Eeva toteavat lehden linjan tai perusajatuksen olevan pitkälti saman kuin perustamisaikana. Eeva pyrkii erottautumaan muista naistenlehdistä syvällisten henkilöhaastatteluidensa kautta. Me Naiset hakee tuoreutta, ajankohtaisuutta ja moderniutta. Kodin Kuvalehti pyrkii

tavoittamaan mahdollisimman laajan kohderyhmän ja sitä kautta erottautumaan muista saman genren lehdistä. Myös Gloria lupasi vastata kyselyymme, mikäli kertoisimme, kuinka vapaaehtoinen lapsettomuus liittyy lehden linjaan. Selvitimme asian Glorian päätoimittajalle saamatta kuitenkaan vastausta. Kaksi lehteä ei vastannut kyselyymme lainkaan.

5.3 Varsinaisen aineiston esittely

Lehtiä lukiessamme valikoimme tutkimukseemme soveltuvat artikkelit soveltaen selviä kriteerejä. Artikkelin tuli olla tutkimukseen valikoidussa naistenlehdessä tarkasteluun kuuluvana ajankohtana. Toiseksi artikkelissa tuli olla selvä maininta siitä, että artikkelissa esiintyvä ihminen on naimisissa, vapaaehtoisesti lapseton ja että avioparin molemmat osapuolet ovat sitoutuneet lapsettomuuspäätökseen. Vapaaehtoisesti lapsettomilla tarkoitamme ihmisiä, jotka tietoisesti päättävät olla hankkimatta lapsia. Pois olemme rajanneet tapaukset, joissa henkilöt elävät joko avopareina tai kihlapareina sekä tapaukset, joissa vain avioparin toinen jäsen on vapaaehtoisesti lapseton. Samoin olemme jättäneet tutkimuksemme ulkopuolelle tapaukset, joissa lapsettomuus on biologisista syistä johtuvaa lapsettomuutta. Tarkasteluun olemme sen sijaan ottaneet avioparit, jotka ovat maininneet lykkäävänsä lapsen hankkimista joko jonkin tietyn ajan päähän tai johonkin epämääräiseen ajankohtaan. Lykkääjät otimme mukaan tarkasteluamme kahdesta syystä. Ensiksikin lykkääjät noudattavat vapaaehtoisesti lapsettomien elämäntapaa haastatteluhetkellä, ja toiseksi on todettu, että usein lopullisen vapaaehtoisen lapsettomuuden ensimmäinen askel on lapsenteon lykkääminen.

Selattujen lehtien kokonaismäärä oli 656 kappaletta. Aineistoksi sopivia ja määrittelyehdot täyttäviä artikkeleita löytyi 31 kappaletta. Artikkeleiden määrä verrattuna lehtien kokonaismäärään on siis huomattavan pieni. Tutkielmamme aineistoksi artikkelimäärä on kuitenkin riittävä. Diskurssianalyttinen aineiston käsittelytapa suosii pieniä aineistoja, sillä tärkeämpää on ilmiön kiinnostavuus kuin yleisyys (vrt. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993).

Taulukko 2.

LEHTI	NRO/VSK	NRO YHT.	ARTIKKELEITA	SUHDELUKU	LEVIKKI *	LUKJAMÄÄRÄ **
Anna	49	196	8	4,1%	154154	572000
Eeva	12	48	5	10,4%	98142	366000
Gloria	11	44	3	6,8%	62663	218000
Kodin Kuvalehti	22	88	4	4,5%	172524	664000
Kotiliesi	22	88	1	1,1%	190180	667000
Me Naiset	48	192	10	5,2%	110487	449000
Yhteensä	164	656	31	4,7%	788150	2936000

Suhdeluku tarkoittaa artikkeleiden osuutta kaikista lehden selatuista numeroista

* Levikkitiedot 1998, 64

** Joukkoviestimet 1998, 284

Artikkeleista 8 kappaletta käsitteli lykkääjiä ja 22 on varman lapsettomuuspäätöksen tehneitä. Yhden haastattelun lapsettomuuspäätöksen luonne ei tule esiin. Haastatteluista 7 on parihaastatteluja, joissa esiintyvät avioparin molemmat osapuolet. Henkilöhaastatteluja on 15, joista 14 on naisen ja 1 miehen haastattelu. Aineistossa mukana on 9 yleisönosastokirjoitusta, jotka kaikki ovat naisten kirjoittamia. Selatuista vuosikerroista löytyi myös kolme lapsettomuutta käsittelevää artikkelia, joissa vapaaehtoinen lapsettomuus mainitaan. Eniten artikkeleita löytyi vuodelta 1996: yhteensä 15 kappaletta. Vuodelta 1997 kriteerimme täyttäviä artikkeleita löytyi neljä ja vuosilta 1998 ja 1999 molemmilta kuusi.

Aineistossa mukana olevien naisten ikä vaihtelee 24:stä 57:ään ja heidän keski-ikänsä on 36,9. Kuudessa tapauksessa henkilön ikä ei tule lainkaan esiin. Kolmessa esitetään epätarkka ikä sanoin "lähes kolmekymppinen, parikymppinen ja keski-ikäinen". Miesten ikä tulee naisia harvemmin esiin: kolmessa tapauksessa esitetään tarkka ikä (34, 38, 41) ja yhdessä viitataan parikymppiseen. Viidellä kohdehenkilöllä on jo takanaan aiempi avioliitto. Avioliittojen ikä vaihtelee juuri avioituneista lähemmäs kaksikymmentä vuotta yhdessä olleisiin. Suurin osa haastatteluista on ammatillisesti menestyneitä tai korkeasti koulutettuja (tai molempia). Mieliopidekirjoitusten joukossa on myös tekstejä, joissa ammattia ei mainita. Mukana on myös muutama työtön nainen. Henkilöt ovat kotoisin eri puolilta Suomea ja myös heidän nykyinen asuinpaikkansa vaihtelee pienistä

paikkakunnista suurempiin kaupunkeihin. Moni viettää myös hyvin liikkuvaista elämää, jolloin maailman ja Suomen eri kolkat ovat heille tuttuja.

Henkilöhaastattelujen päähenkilöistä suurin osa ei ole ns. superjulkiksia, vaan oman alansa eksperttejä ja luultavasti melko tuntemattomia suurelle yleisölle. He ovat tunnettuja ja menestyneitä omalla alallaan ja kuuluisia saavutuksistaan tietyissä piireissä, esimerkiksi tieteissä tai vaatesalalla. Selattujen lehtien artikkeleissa oli kyllä yleisesti tunnettuja julkisuuden henkilöitä, joilla ei ollut lapsia, mutta nämä lapsettomat superjulkikset eivät puhuneet lapsista tai niiden hankkimatta jättämisestä. Ehkä mahdollinen vapaaehtoinen lapsettomuus ei sovi julkisuuskuvaan heidän kohdallaan.

Yleisesti ottaen lehdet sisälsivät runsaasti henkilöhaastatteluja, joista kuitenkin suurin osa käsitteli ihmisiä, joilla on lapsia. Suomalaisen naistenlehden perheen ideaalityyppi tuntuukin edelleen olevan lapsiperhe. Lapsien hankkimista pidetään juuri avioituneille itsestäänselvänä tulevaisuudenkuvana, sillä lapsia koskevat suunnitelmat kiinnostavat poikkeuksetta toimittajia. Lähes kaikissa lehdissä esiintyneissä haastatteluissa ja artikkeleissa haastateltavien perhesuhteet tulivat ilmi. Vain muutama artikkeli jouduttiin jättämään pois sen vuoksi, ettei siinä käynyt ilmi, olivatko henkilö tai henkilöt naimisissa tai oliko heillä lapsia. Epäselvien tapausten kohdalla päädyimme jättämään kyseisen artikkelin pois tutkimuksen aineistosta.

5.4 Mediatekstien erityislaatuisuus

Kun aineisto on koottu naistenlehdistä, on huomioitava joitakin seikkoja siitä, kuinka erityislaatuista toimittajien tuottama teksti on. Artikkeleita analysoitaessa on otettava huomioon, että media kirjoittaa asioista valikoiden. Lehtien sivuilla oleva teksti on jo kertaalleen käsiteltyä. Toimittaja esittää vain tietynlaisia kysymyksiä ja ohjailee haastateltavaa haluamaansa suuntaan. Hän valikoi vastauksista lehdessä julkaistavat osat sekä toisinaan myös muokkaa ihmisten lausumia. Kielenkäytöllään toimittaja liittää käsiteltäviin asioihin tietynlaisia merkityksiä ja sitä kautta vaikuttaa myös lukijassa syntyviin mielikuviin. Toimittajan luomia arvotuksia ei voi jättää huomiotta, vaan

lähdekritiikki on yhtä oleellinen (ellei tärkeämpikin) osa analyysiamme kuin missä tahansa muussa tutkimuksessa. Ei voi kuitenkaan olettaa, että esimerkiksi haastattelututkimuksen avulla saisi naistenlehtiin verrattuna autenttisemman kuvan vapaaehtoisesti lapsettomien perheiden elämästä. Samalla lailla haastatteluissa ihmiset paljastavat haluamansa asiat haastattelevalle tutkijalle ja jättävät joitakin seikkoja kertomatta. Myös haastattelututkimuksessa haastattelija ohjailee haastateltavaa omilla kysymyksillään omien intressiensä mukaisesti.

Lehtien sivuilla esiintyvät henkilöt ovat yleensä julkisuuden henkilöitä. Yleinen uskomus on, että julkkikset valehtelevat tai kaunistelevat asioita kertoessaan lehtien haastatteluissa elämästään (vrt. Jallinoja 1997, 14). Tutkimusongelman kannalta asioiden kaunistelusta haastatteluissa ei suinkaan ole haittaa, vaan kaikki haastatteluissa julkituotu tieto heijastaa elämän arvoja. Jos jokin elämäntavan osa-alue koetaan valehtelun arvoiseksi, on sillä oltava ihmiselle itselleen merkitystä. Haastateltuhan voisi jättää asian kokonaan mainitsematta.

Median tuottamaa tekstiä on siis relevanttia tutkia ja käyttää tutkimuksen materiaalina. Risto Kunelius (1996) on perustellut mediatekstien merkitystä tutkimuksen kohteena. Hänen mielestään mediatekstit yhdistävät viestintäprosessin eri puolia, tuottajaa ja kuluttajaa. Tekstien kautta voimme tutkia kulttuurissa jaettuja merkityksiä. Esimerkiksi naistenlehdet kirjoittavat enemmän perinteisestä ydinperheestä kuin vaihtoehtoisista perhemuodoista. Mediatekstit edustavat arkipäivän kulttuuria, ja olemme päivittäin tekemisissä erilaisten mediatuotteiden kanssa. Tekstien kautta on mahdollista edetä yksittäisistä konkreettisista kysymyksistä teoreettisiin kysymyksiin mediasta, journalismista tai erilaisista diskursseista. Tekstit eivät puhu pelkästään asioista ja ilmiöistä, vaan luovat suhteita ihmisten ja instituutioiden välille. Tekstejä ja median kieltä tutkimalla voidaan pohtia sitä, miten tekstejä voisi lukea ja kirjoittaa toisin. (Kantola, Moring & Väliverronen 1998, 8.) Tutkimuksemme käsittelee ihmisten elämää kokonaisuudessaan, myös jokapäiväistä kulttuuria. Tämä arki on löydettävissä naistenlehdistä siinä missä haastatteluistakin.

6 MENETELMÄ

6.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Haemme naistenlehdistä vastauksia tutkimusongelmiimme pääasiassa kvalitatiivisin menetelmin. Analysoidessamme vapaaehtoisesti lapsettomien puhetta käytämme menetelmänä diskurssianalyysia. Diskurssianalyysi ei ole valmis metodi, vaan se mahdollistaa käyttäjälleen omia rajoituksia ja erilaisia tarkastelun painopisteitä. Tekstiä eritellään yksityiskohtaisesti, ja tekstinäytteet antavat myös lukijalle mahdollisuuden seurata tutkimuksen kulkua sekä tehdä tekstinäytteistä omia tulkintoja.

Diskurssianalyysi suosii pientä aineistoa, sillä tärkeämpää on ilmiön kiinnostavuus kuin yleisyys.(vrt. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993; Kantola, Moring & Väliverronen 1998.) Kvalitatiivisen tutkimuksen seuraaminen ei vaadi samanlaista esiymmärrystä kuin kvantitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen kulkua voi seurata vaihe vaiheelta tutkimusraportista. Tällainen myötäeläminen ei ole samassa määrin mahdollista kvantitatiivisissa tutkimuksissa. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa ei voi tuoda esiin kaikkia aineistolle tehtyjä operaatioita yksityiskohtaisesti jo tutkimusmateriaalin suuren määrän takia. Myös tilastolliset termit voivat tuottaa lukijalle vaikeuksia. Kvalitatiivisen menetelmän valintaa tukee myös tutkimuskohteemme luonne. Elämänpoliittisia valintoja olisi vaikeaa lähestyä kvantitatiivisin menetelmin.

Diskurssianalyysi tutkii, kuinka sosiaalista todellisuutta tuotetaan, uusinnetaan ja muokataan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Se ei tutki todellisia käytäntöjä annettuna, vaan sitä, kuinka niitä tuotetaan ja representoidaan. Kieli mahdollistaa havaitsemattomissa olevien asioiden ja näkökulmien esiintuonnin sekä antaa niille ilmaisutavan (Suoninen 1992, 16). Käytetyillä diskursseilla luodaan vapaaehtoisesti lapsettomille tietynlaista elämäntapaa, sillä lausumat ja tekstit eivät vain kuvaile asioita, vaan tuottavat niistä omanlaisensa version. Tutkimuksessamme haluamme tuoda esille sen, miten naistenlehdissä vapaaehtoisesti lapsettomat itse esittävät elämänsä ja luovat kielenkäytöllään siihen liittyviä merkityksiä.

Diskurssilla tarkoitetaan laajimmassa merkityksessään kaikkea puhuttua ja kirjoitettua kieltä. Yleisesti se kuitenkin suomennetaan puhetavaksi, joka kuvaa ja tuottaa todellisuutta merkitysten kautta. (esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993.) Diskurssit eivät aina ole selvärajaisia, vaan ne voivat olla päällekkäisiä toistensa kanssa. Samalta näyttävää ilmaisua voidaan käyttää eri merkityksessä eri diskurssien yhteydessä riippuen esimerkiksi lausuman sävystä, mielikuvista, kulttuurisista sivumerkityksistä tai käyttötilanteesta (Suoninen 1992, 19). Tutkielmassamme diskurssi on puhetapa, joka koostuu vapaaehtoisesti lapsettomien lausumista ja niihin liitetystä merkityksistä.

6.2 Tutkimuksessa käytetyn analyysin periaatteet

Analyysimme perustana ovat vapaaehtoisesti lapsettomien lausumat, jotka on poimittu naistenlehdissä esiintyneistä henkilöhaastatteluista ja yleisönosastokirjoituksista. Lausumat on jaettu sisällön perusteella teemoihin, jotka ovat erottuneet teksteistä useiden lukukertojen jälkeen. Teema on neutraali asia. Se on pelkästään aihe, josta lähdetään puhumaan. Puheessa teeman sisältöön liitetään merkityksiä ja näkökulma, mikä tekee siitä tutkimuksessamme jo edellä selitetyn diskurssin eli puhettavan. Jokaisen analyysiosion kohdalla tuomme esiin, mitä kyseinen puhetapa lausumineen sisältää. Esimerkiksi parisuhdediskurssiksi nimeämässämme puhettavassa vapaaehtoisesti lapsettomat puhuvat avioliitostaan, keskinäisestä suhteestaan ja vuorovaikutuksestaan sekä omista käsityksistään avioliitosta yleensä. Tärkeintä on, että esimerkiksi avioliitosta puhutaan omasta näkökulmasta ja siihen liitetään merkityksiä, joiden kautta luodaan kuvaa omasta itsestä ja suhtautumisesta. Juuri näihin rivien välissä oleviin merkityksiin haluamme työssämme pureutua ja selvittää millaista kuvaa vapaaehtoisesti lapsettomat perheet puheessaan elämästään ja itsestään rakentavat.

Analyysin aloitimme tutustumalla aineistoksi valikoituneisiin artikkeleihin, joita löytyi 31 kappaletta. Teksteistä 22 on henkilöhaastatteluja ja yhdeksän yleisönosastokirjoituksia. Useamman lukukerran jälkeen alkoi artikkeleista nousta esiin tiettyjä pääteemoja, joiden mukaan artikkelit voitiin järjestää. Löytämämme teemat ovat universaaleja, joten mikä

tahansa ryhmä voisi puhua samoista teemoista. Esimerkiksi aviopari, jolla on lapsia voisi puhua parisuhteestaan tai perustella, miksi on hankkinut lapsia. Osin apuna teemojen löytymisessä käytimme myös aiempaa tutkimusta. Näin teimme erityisesti vapaaehtoisesti lapsettomien puhuessa lapsettomuuspäätöksensä perusteluista. Emme etsineet vanhoista tutkimuksista viitteitä oman tutkimuksemme tekemiseen, vaan halusimme nostaa esiin aiemmissa tutkimuksissa esiintyneitä tuloksia, jotka voisi asettaa uudelleen tarkastelun ja keskustelun kohteeksi. Teemojen hahmottumisen jälkeen keräsimme artikkeleista vapaaehtoisesti lapsettomien omat lausumat eli sellaiset tekstin osat, jotka on erotettu repliikkiviivalla tai lausumia, jotka ovat suoria lainauksia haastatellun puheesta. Yleisönosastokirjoituksista olemme ottaneet kaikki tekstissä esiintyvät lausumat, sillä kirjoituksessa esiintyvä teksti on kokonaan kirjoittajan omaa puhetta. Toimittaja ei ole päässyt muokkaamaan tekstiä eikä yleisönosastokirjoituksessa ole nähtävissä toimittajan vaikutusta samalla lailla kuin henkilöhaastatteluissa.

Kerätyt lausumat järjestelimme teemojen mukaisiin ryhmiin. Lausumalla tarkoitamme katkelmaa artikkelin tekstistä. Tutkimukseen mukaan otetut lausumat täyttävät kaksi ehtoa. Ensiksi lausuman tulee käsitellä tutkimuskohteen elämää ja toiseksi lausuman tulee sisältää tutkittavan omaa puhetta. Toimittaja pyrkii ohjaamaan haastateltavan puhetta kysymyksillään ja toimittaja myös pyrkii ohjaamaan keskustelua tiettyyn suuntaan. Olemme valikoineet lausumat, joissa toimittajan vaikutus haastateltavan puheeseen on ollut mahdollisimman vähäinen. Olemme jättäneet tutkimuksesta kokonaan pois lausumat, joissa toimittaja esittää omia päätelmiään tai mielipiteitään tutkimuskohteesta.

Olemme olettaneet, että jos haastateltu mainitsee jostain asiasta haastattelussa, sillä on oltava merkitystä hänelle itselleen. Ja toisin päin käännettynä, haastateltu tuskin tuo esiin julkisessa haastattelussa asioita, joilla ei ole hänelle itselleen merkitystä.

Yleisönosastokirjoituksessa tämä tulee vielä selvemmin esille. Lukijanpalstalle kirjoittavat tuovat vapaaehtoisesti julkiseen lehteen itselleen merkitykselliseksi kokemiaan asioita. Lukijanpalstalle kirjoittavat saavat myös itse valikoida sekä aiheen, josta kirjoittavat että tyylin, jolla he tuovat asiansa esille. Lehden ainoa keino vaikuttaa kirjoitukseen on jättää se julkaisematta tai lyhentää sitä. Kirjoituksen sisältöön lehdet harvoin puuttuvat.

Selvästi erottuvia diskursseja aineistosta löytyi seitsemän kappaletta. Nimesimme nämä seuraavasti: 1. perusteltu päätös -diskurssi, 2. ympäristön asenteet -diskurssi, 3. tunteet-diskurssi, 4. parisuhdediskurssi, 5. suhde lapsiin -diskurssi, 6. työdiskurssi sekä 7. kulutusdiskurssi. Aineistosta oli löydettävissä myös muita teemoja, mutta niiden vähäinen osuus olisi tehnyt analyysistä mitäänsanomattoman. Esimerkiksi vapaa-ajasta vapaaehtoisesti lapsettomat puhuivat jonkin verran, mutta lausumat olivat irrallisia eikä niissä tullut esiin mitään yhdistävää tekijää. Päädyimmekin tutkimaan edellä mainittuja hegemoniseksi nousseita diskursseja. Diskursseista etsimme, kuinka vapaaehtoisesti lapsettomat puheessaan konstruoivat elämänpolitiikkaansa ja millaisen kuvan he itsestään eri diskursseissa rakentavat. Etsimme eri diskursseista myös yhteisiä elämänpoliittisia suuntaviivoja.

7 VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS ELÄMÄNPOLIITTISISSA VALINNOISSA

Tässä luvussa käymme yksityiskohtaisesti läpi edellä mainitsemiamme diskursseja ja niistä tekemiämme tulkintoja. Jokaista diskurssia käsittelemme omassa alaluvussaan. Tekstissä mukana olevat esimerkkilausumat antavat lukijalle mahdollisuuden seurata tutkimuksen kulkua. Lausumissa kuuluu tutkimuskohteen oma ääni. Tämän lisäksi lausumissa kiteytyy diskursseista tekemämme tulkinnat. Lausuman perässä on suluissa mainittu lausuman viitetiedot. Niissä käy ilmi, onko lausuman esittänyt mies (m) vai nainen (n), onko lausuma yleisönosastokirjoituksesta (y) vai haastattelusta (h) sekä viittaus lehteen ja sen numeroon, josta lausuma on otettu. Analyysi osoittautui työmme vaativimmaksi ja eniten tarkkuutta vaativaksi osuudeksi. Analyysissa oli hankalinta pitää omat ennako-oletukset taustalla ja välttää siten liian subjektiivisia ja yksipuolisia tulkintoja. Haastetta oli myös lausumien rivien välissä olevien merkitysten löytämisessä. Diskurssianalyysissa ei tutkita vain puhetta, vaan puheen tuottamaa todellisuutta.

7.1 Perusteltu päätös

7.1.1 Yhteinen valinta, mutta naisen päätös

Tähän puhetapaan yhdistimme päätöstä ja perusteluja koskevat lausumat. Päätös ja perustelu ovat suhteessa toisiinsa. Niistä puhutaan tiiviisti samassa yhteydessä, joten katsoimme niiden kuuluvan yhteisen otsikon alle saman puhetavan piiriin.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on harkittu ja perusteltu päätös. Lapsettomuuspäätös voi olla toisen tekemä päätös, johon toinen osapuoli tyytyy, tai se voi syntyä yhteisten pohdintojen tuloksena. Päätöksestä kertovaan osioon poimimme lausumat, joissa vapaaehtoisesti lapsettomat tuovat ilmi sen, kuka päätöksen on tehnyt ja missä vaiheessa elämää se on tehty tai miten päätös on syntynyt.

Aineistossamme päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on joko puolisoiden yhteinen tai avioparin naisen tekemä. Vain yhdessä tapauksessa mies on päättänyt jo aiemmin elämässään, ettei halua lapsia. Useimmissa lausumissa tulee ilmi, että päätös on lopulta naisen ja mies mukautuu siihen. Nainen on päätöksenteossa ratkaiseva tekijä, sillä loppujen lopuksi nainen on se avioparin osapuoli, joka joutuu kantamaan lapsen raskauden aikana ja synnyttämään sen. Myös pitkäaikaisesta ehkäisystä huolehtiminen jää usein naisen vastuulle.

Lausumissa puhutaan nimenomaan päätöksestä tai tietoisesta ratkaisusta ja päätöksestä. Osa vapaaehtoisesti lapsettomista ei ole koskaan halunnut lapsia, osalla päätös on syntynyt pitkän harkinnan jälkeen tai hiljalleen parisuhteen aikana. On mielenkiintoista, kuinka ennen parisuhdetta päätöksen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta tehneet löytävät kumppanin. Siihen on olemassa kaksi tietä: joko löytyy kumppani, joka on samaa mieltä lapsiasiassa tai sitten kumppani mukautuu parisuhteen aikana toisen päätökseen. Lausumissa tulee selkeästi ilmi, että vapaaehtoisesti lapsettomat eivät itse josta päätöksessään. Lapsien hankkiminen on niin suuri asia, että sitä ei tehdä ilman omaa halua. Lapsia ei siis hankita, vaikka kumppani sitä haluaisi. Kumppanin on joko mukauduttava tai sitten etsittävä itselleen uusi puoliso. Tosin aineistonrajauksessamme

jätimme pois avioparit, jotka ovat erimielisiä lapsien hankkimisesta. Aineistostamme ei tule ilmi, kuinka moni pari on aiemmin eronnut sen vuoksi, että vain toinen puolisoista haluaa lapsia.

Seuraavista lausumista ensimmäinen kuvaa tilannetta, jossa avioparin nainen on tehnyt päätöksen lapsettomuudestaan jo ennen parisuhdetta, ja hän on löytänyt kumppanin, joka on lapsiasiaissa samaa mieltä. Lausumista keskimäinen kuvaa tilannetta, jossa avioparin nainen on päättänyt omasta lapsettomuudestaan yksin, ja aviomies on mukautunut päätökseen. Viimeisessä lausumassa avioparin nainen on tehnyt lapsettomuuspäätöksen parisuhteessa, ja mies on lopulta mukautunut päätökseen ajan kuluessa. Lausumassa käy myös ilmi, kuinka lapsettomuuspäätös voi aiheuttaa jopa aviokriisin. Lapsettomuuspäätös kuuluu avioliiton keskeisiin päätöksiin, joissa avioliiton onnistumisen takia avioparin on oltava yhtä mieltä.

Olen 37-vuotias jo pitkään avioliitossa ollut nainen ja aina ollut sitä mieltä, että en tee lapsia. Mieheni on yhtä mieltä asiasta ja meillä ei ole aiheesta tarvinnut väentää kättä. (n, y, KK 16/1999)

Lopulta päädyin siihen, että minä en halua lasta. (...) Mieheni on mukautunut tähän päätökseeni, hän ei ole painostanut puolesta eikä vastaan, vaikka on minua nuorempi. (n, y, Anna 39/1996)

Aviomieheni oli aina toivonut lapsia, joten siinä mielessä minä olin tavallaan väärä valinta. (...) Pariskunta pysyi yhdessä ja aviomies hyväksyi tilanteen. (n, y, KK 19/1999)

Osa vapaaehtoisesti lapsettomista ei mieti lapsiasiaa ennen parisuhdetta.

Normaalibiografiaa noudattavassa elämässä edetään askel kerrallaan ja seuraavaa askelta pohditaan vasta, kun edellinen askel on otettu. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat usein noudattaneet normaalibiografiaa ennen lapsettomuuspäätöstä ja poikkeavat siitä vasta avioliiton solmimisen jälkeen. Tällöin on normaalia, että lapsiasiaa ei pohdita ennen avioliiton solmimista. Monilla päätös on syntynyt vasta avioparin yhteisen elämäntavan muotoutumisen jälkeen ja päätös myös tehdään yhdessä. Päätöstä vapaaehtoisesta lapsettomuudesta mietitään paljon, ja päätökseen myös palataan eri elämänvaiheissa uudelleen. Yhteistä päätöstä pohditaan ja avioparin keskusteluissa punnitaan myös muita vaihtoehtoja. Keskimäisessä lausumassa paljastuu, kuinka jotkin tekijät tavallaan pakottavat palaamaan uudelleen päätökseen. Lausuman tapauksessa naisen ikä lähestyy

sitä rajaa, jossa takaportti alkaa sulkeutua ja lapsenteon viimeiset hetket ovat käsillä. Naiset palaavatkin lapsettomuuspäätökseen vielä viimeisen kerran neljänkymmenen ikävuoden tienoilla. Ikä on usein se tekijä, joka tekee lapsenteon lykkääjistä varmoja lapsettomia, tai sitten myöhäisiän ensisynnyttäjiä.

Itselleni ja miehelleni lapsettomuus on pohdintojen jälkeen muovautunut juuri meille sopivimmaksi elämäntavaksi. (n, y, Anna 19/1996)

Kun lähenee neljääkymmentä, kyselee itseltäänkin, onko totta, että meillä ei tule olemaan lapsia. Nyt se kuitenkin on jo tietoinen päätös, molempien yhteinen. (n, h, MN 23/1998)

Lapsettomuus on hiljainen sopimus, joka on syntynyt vähitellen. (n, h, MN 23/1998)

Vapaaehtoisesti lapsettomat luovat puheessaan itsestään kaksi erilaista päätöksentekijäryhmää. Osa vapaaehtoisesti lapsettomista on päättänyt lapsettomuudestaan jo ennen parisuhdetta ja he etsivät itselleen samanhenkisen kumppanin. He myös ovat päätöksessään ehdottomia, eivätkä jousta lapsettomuudestaan edes kumppaninsa toiveesta. Osa taas tekee lapsettomuuspäätöksen vasta avioliitossa. He tavallaan ajautuvat elämäntapansa kautta tilanteeseen, jossa päätös lapsista tai lapsettomuudesta on tehtävä. Tämä osa vapaaehtoisesti lapsettomista tekee päätöksen yhdessä pohdintojen tuloksena. Lopullinen päätöksentekijä on kuitenkin nainen. Nainen on myös tavallaan se mittari, jonka mukaan siirrytään lapsenteon lykkäämisestä lopulliseen lapsettomuuteen; miehen fysiikkahan mahdollistaa isäksi tulon vielä paljon sen jälkeen, kun naisen on mahdotonta saada biologista lasta.

7.1.2 Päätöstä seuraa perustelu

Vapaaehtoisesti lapsettomien puheessa päätöksen tekemistä seuraa perustelu sille, miksi lapsettomuuspäätös on tehty. Puhetavan perusteluja koskevaan osuuteen valitsimme lausumat, joissa vapaaehtoisesti lapsettomat antavat selityksen tai perustelun sille, miksi he ovat valinneet lapsettomuuden. Vapaaehtoinen lapsettomuus on ilmiönä tuntematon tai ihmetystä herättävä, joten ympäristö haluaa vapaaehtoisesti lapsettomilta perusteluja ratkaisulleen. Ympäristö haluaa tietää, mitä vapaaehtoinen lapsettomuus tarkoittaa ja toisaalta myös kuulla selityksen sille, miksi aviopari on valinnut elämäntavan ilman lapsia.

Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomat voivat myös itse kokea perustelun tarvetta. Vapaaehtoinen lapsettomuus elämänpoliittisena päätöksenä on harkittu ja perusteltu, ja tehtyä päätöstä arvioidaan toistuvasti. Päätöstä ei tehdä hetken mielijohteesta, vaan mieltien. Vapaaehtoisesti lapsettomat osaavat perustella valintansa hyvin, sillä he ovat joutuneet perustelemaan sitä ympäristön lisäksi myös itselleen. Lähes jokaisesta artikkelista löytyykin jonkinlainen perustelu sille, miksi kyseinen henkilö tai aviopari on päättänyt pysyä lapsettomana. Suhteessa muihin diskursseihin lausumia löytyi määrällisesti paljon.

Julkisuuskuvan vaikutus on perustelujen kohdalla pieni. Perustelut tuodaan selvästi esiin omin sanoin. Vapaaehtoisesti lapsettomat eivät koe tarvetta peitellä ratkaisuidensa perusteluja, vaan tuovat lapsettomuutensa syyt selvästi esiin. Peittelyn tarvetta ei koeta, sillä omasta ratkaisusta ollaan varmoja. Perusteluja ei myöskään tuoda julki samanlaisella kaavalla, vaan avioparit esittävät perustelut lapsettomuudelleen avoimesti ja aidon tuntuisesti. Erot henkilöhaastattelujen ja mielipidekirjoitusten lausumien luonteen välillä ovat pieniä tai niitä ei löydy lainkaan. Perusteluista voidaan kuitenkin löytää selkeitä linjoja, joiden mukaan perustelut voidaan jakaa eri luokkiin.

Epämääräisimmän perusteluryhmän muodostavat ne lausumat, joissa vain todetaan, että vapaaehtoisesti lapseton ei ole kokenut vauvakuumetta, tai että hänellä ei ole tarvetta vauvan tekoon. Nämä lausumat sisältävät mielikuvan, joka vapaaehtoisesti lapsettomilla on siitä, milloin lapsia hankitaan. Tämän mielikuvan mukaan vauvoja tehdään tai saadaan, kun on vauvakuume. Vauvakuume taas kuuluu yleensä tiettyyn ikään erityisesti naisilla ja sen pitäisi tulla kaikille; se ikään kuin kuuluu jokaisen naisen biologisiin ominaisuuksiin. Vauvakuumetta jopa odotellaan eikä sen puuttumista osata selittää. Tässä kohdassa vapaaehtoisesti lapsettomat eivät tavoistaan poiketen kiistä äitiyden tai lapsensaannin luonnollisuutta, vaan itsekin näkevät vauvakuumeen osaksi "normaalia" elämää. Toisaalta vetoaminen vauvakuumeen puuttumiseen on helppo ja lyhyt tapa kuitata utelut ja se voi toimia myös peittely-yrityksenä todellisille syyille. Ympäristölle halutaan ehkä antaa kuva, että lapsia kyllä hankitaan sitten, kun se vauvakuume tulee. Vauvakuumeen odottelulla vapaaehtoisesti lapsettomat myös tuovat esiin sitä, kuinka he kokevat jollain lailla olevansa erilaisia. Vauvakuume on myös erittäin sukupuolittunut ominaisuus; vain

yhdessä lausumassa mies mainitsee, kuinka ei ole kokenut tarvetta tulla isäksi. Vauvakuume liitetään hoivaviettiin, joka taas hyvin voimakkaasti liitetään naiseen ja naiseuteen. Suhtautuminen vauvakuumeeseen on kahtalainen. Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomat tuntevat vauvakuumeen kuuluvan normaaliin naiseuteen, mutta toisaalta heillä on stereotypisoitunut käsitys vauvakuumeen valtaamista naisista, jotka ovat kauppojen lastenvaateosastolla vaeltavia naisia tai kaduilla rattaita työntäviä naisia kateellisina tuijottavia "hörhöjä".

En tiedä, mitä vauvakuumeella tarkoitetaan, en ole sitä koskaan kokenut. (n, h, MN 23/1998)

Minultakin puuttuu sellainen luonnonlahja kuin hoivaamisvietti, ainakin pikkuihmisiä kohtaan. (n, y, MN 26+27/1998)

En ole kokenut vauvakuumetta, en hypistele kaupassa vaaleanpunaisia nuttuja tai lumoudu kukkakuosisista vauvanvaunuista. (n, y, KK 18/1996)

Minulla ei ole tarvetta olla isä kenellekään. (m, h, MN 23/1998)

Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat hetkessä eläjiä. Elämää eletään nykyhetkessä, ei niinkään tulevaisuudessa tai menneisyydessä. Vapaaehtoinen lapsettomuus antaa mahdollisuuden elää impulsiivista elämää. Ainakaan perhettä koskevien aikataulujen ja suunnitelmien merkitys ei ole kovin suuri. Suuriakin ratkaisuja voi tehdä ilman suunnitelmia ja laskelmia. Lapsettomana on helpompi ottaa riskejä tai muuttaa elämäänsä, kun ei tarvitse ajatella lasta ja hänen parastaan. Vapaaehtoisesti lapsettomat esittävät elämänsä tapahtumarikkaana ja toisaalta tulevaisuuteen uteliaasti suhtautuvana.

Meidän elämämme on yhtä menoa tempauksesta toiseen. (n, h MN 37/1996)

Tulevaisuuden suhteen olen utelias ja nälkäinen. Palan halusta kokeilla jotain uutta ja erilaista. (n, h, Anna 32/1997)

Haluan tietysti mennä ylös- ja eteenpäin enkä pysähtyä. (n, h, Gloria 2/1999)

En katso taakse, enkä odota huomista. Haluan elää vahvasti tätä päivää. (n, h, MN 25/1996)

Vapaaehtoisesti lapsettomat katsovat, että lapsi vaatisi elämän suunnittelua. Jos perheessä olisi lapsi, ei tulevaisuuteen voisi suhtautua hällä väliä -asenteella tai odottaa, mitä tulevaisuus tuo tullessaan ja elää sen hetken mukaan. Elämä lapsen kanssa vaatisi tavallaan pysähtymistä ja sitoutumista aivan uusiin asioihin. Vastuu lapsesta ei enää

mahdollistaisi impulsiivisuutta ja suunnittelemattomuutta. Tällaiset elämäntyyliperustelut ovat melko yleisiä vapaaehtoisesti lapsettomien keskuudessa.

Suuren perusteluryhmän muodostavat erityisesti individuaalisuutta korostavat perustelut. Näissä lausumissa on toisaalta perusteluja, jotka kiistävät äitiyden luonnollisuuden ja näkevät sen valintana muiden joukossa. Toisaalta tähän ryhmään liittyvät myös perustelut, joissa oma elämä ja siitä määrääminen ovat lapsia tärkeämpiä. Monet vapaaehtoisesti lapsettomat naiset näkevät, että heidän ei ole pakko olla äitejä. Heille naiseus ei täydellisty äitiydessä, vaan naisena oleminen on paljon muutakin. Tärkeintä on oma valinta ja se, mikä itsestä tuntuu hyvältä. Lasta ei voi tehdä vain täyttääksen yhteiskunnan normit naisena.

Me naiset olemme - varsinkin nykyaikana - kovin erilaisia luonteenpiirteinemme, tunteinemme ja tarpeinemme. Mikä sopii yhdelle, ei sovikaan sitten enää toiselle.
(n, y, Anna 39/1996)

On niin monta totuutta naisena olemisesta kuin on naisiakin. (n, h, MN 24/1996)

Jopa meidän yhteisömme hyväksyy, jos nainen haluaa elää rehellisesti itselleen.
(n, h, MN 24/1996)

Individualistisiin perusteluihin kuuluvat myös ne perustelut, joissa lapsentekoa ajatellaan pelkästään itsen kautta. Asioita arvotetaan ja ne laitetaan tärkeysjärjestykseen. Vapaaehtoisesti lapsettomat, sekä miehet että naiset, puntaroivat lapsensaannin etuja ja haittoja ja vertaavat lopputulosta muihin elämässään tärkeisiin asioihin. Vapaaehtoinen lapsettomuus on näissä lausumissa tulos elämänarvojen järjestykseen panemisesta ja sen pohjalta tehdystä valinnasta. Näissä perusteluissa muut asiat ovat muodostuneet lapsensaantia tärkeämmiksi. Lapsien hankkimista yhtenä vaihtoehtona ei aliarvioida, vaan esille tuodaan, että omasta elämästä löytyy sellaisia seikkoja, jotka ajavat lapsenteon edelle. Lausumissa tulee esille se, että lapsettomuus on nimenomaan elämänpoliittinen valinta. Lapsettomuutta ei nähdä ainoana vaihtoehtona, vaan omaan elämään parhaiten sopivana vaihtoehtona.

Minulle on kuitenkin ollut tärkeintä oma luovuuteni ja vapauteni, joiden turvin olen voinut kehittää ja kasvattaa itseäni. (n, y, Eeva 12/1996)

Lapsia olisi varmaan ihan mukava tehdä, mutta elämä on niin lyhyt, että kaikkia mukavia asioita ei tähän elämään mahdu. (n, h, MN 25/1996)

Olen elämässäni vain yhtä asiaa. Voin olla joko hyvä suunnittelija tai hyvä äiti, mutta en molempia. (n, h, Gloria 2/1999)

On pariskuntia, jotka ovat tietoisesti ja harkiten valinneet lapsettomuuden. He ovat tyytyväisiä kaikkeen muuhun, mitä elämä tarjoaa (ilman lapsen aiheuttamaa vaivaa ja onnea). (n, y, Anna 19/1996)

Oman ryhmänsä muodostavat lausumat, joissa lapsettomuutta perustellaan lapsiin ja vanhemmuuteen liittyvillä negatiivisilla puolilla. Niissä vanhemmuus nähdään sitovana ja lapsen hoitaminen raskaana sekä aikaa ja rahaa vievänä. Myös raskauden ja synnytyksen epämiellyttävyys on yksi osatekijä lapsettomuudessa. Tietyllä tavalla nämäkin perustelut ovat individualistisia, mutta ne eroavat edellisistä perusteluista siten, että lapsen nähdään tuovan mukanaan pelkkiä negatiivisia asioita. Syyt eivät siis lähde itsestä ja omien päämäärien ensisijaisuudesta, vaan valintaa perustellaan lapsen kautta asioilla, joihin ei haluta lapsentulon myötä sitoutua. Näissä perusteluissa ajatellaan pitkällekin tulevaisuuteen, kun mietitään, mitä huonoja puolia lapsen saamisessa on. Negatiivisena ei nähdä vain raskausaikaa tai sitä, kun lapsi on pieni ja avuton, vaan lapsi nähdään pitkään resursseja vaativana ja sitovana. Ilman näitä negatiivisiksi katsottuja asioita osa saattaisi ehkä hankkiakin lapsen.

Nautin lasten kanssa olemisesta, mutta itselleni en halua sellaista rumbaa ja taakkaa. (n, y, Eeva 12/1996)

(...) voisin sanoa, että synnyttämätön nainen näyttää usein 10 vuotta nuoremmalta, kuin synnyttänyt ikätoverinsa. (n, y, KK 16/1999)

Eikä minua ole kiinnostaneet raskausajan vaivat sen paremmin kuin synnytyskivutkaan. (n, y, Anna 5/1996)

Minä nautin vapaudesta ja itsenäisyydestä. En ole halunnut sitoutua vaivalloiseen ja rasittavaan sekä rajoittavaan lapsenhoitoon. (n, y, Anna 5/1996)

Uusi ihminen on enemmän kuin pieni soma vauva. Hänelle on annettava parhaat kasvuedellytykset, rakkautta, aikaa, hellyyttä, ja hän ei elä ilman vanhempia ihmisiä, jotka rahoittavat maallisemmat tarpeet, kuten asumisen, ruoan, virikkeet, mahdolliset lääkärikulut, opiskelumenot jne. (n, y, KK 16/1999)

Haluan olla itsenäisempi kuin olisin äitinä, sillä äitiyshän sitoo koko loppuelämäksi. (n, y, Anna 39/1996)

Perustelulausumat sisältävät myös toisenlaisia lapsiin liittyviä perusteluja. Niissä vedotaan edellisistä poiketen lapsen parhaaseen. Näissä tapauksissa kyseenalaistetaan omat kyvyt vanhemmuuteen tai kuvataan oma elämäntilanne sellaiseksi, että olisi epäreilua sovittaa siihen lasta. Tällaisien perustelujen voidaan ajatella olevan sosiaalisesti hyväksytyimpiä. Tuodaanhan niissä esiin lapsen etu ja oma kyvyttömyys hyvään vanhemmuuteen. Tällainen vapaaehtoisesti lapseton ei siis ympäristönsä silmissä toimi itsekkäästi ja pelkästään omaa hyvinvointiaan ajatellen. Vapaaehtoisesti lapsettomat näkevät vanhemmuuden vaativana tehtävänä, josta suoriutuminen vaatisi sellaisia taitoja, jotka vapaaehtoisesti lapsettomilta itseltään puuttuvat.

Periaatteenani on aina ollut: koska lapsi ei voi valita vanhempiaan, tulee vanhempien valita lapsi. Kuinka onneton sellaisen lapsen lapsuus olisikaan, jonka äidillä ei ole pienintäkään halua olla äiti. (n, y, MN 26+27/ 1998)

(...) viime vuonna olimme puoli vuotta yhteen menoon matkalla, joka ilta eri hotellissa. Miten siinä nyt sitten lapsen laittaisi. Olisiko reilua lasta tai itseäänkään kohtaan raahata häntä mukana tai jättää puoleksi vuodeksi kotiin? (n, h, MN 37/1996)

En ole kyllin hyvä äidiksi. (n, y, KK 19/1999)

Se ei ole ongelma, vaan se, että jonkun pitäisi lasta myös hoitaa. Lapsen hankkiminen on niin vakava asia, että en voi ajatellakaan tekeväni sellaista vain varmuuden vuoksi, jotta täyttäisin sosioeteen mitat. (n, h, Eeva 9/1999)

Perusteluista voidaan erottaa vielä yksi selkeästi erottuva ryhmä - parisuhdeperustelut. Lausumissa korostetaan halua olla kahdestaan vain aikuisten kesken. Parisuhde menee vanhemmuuden edelle. Vapaaehtoisesti lapsettomille perheen muodostuminen ei vaadi vanhemmuutta, vaan perhe voi koostua myös kahdesta toisiinsa sitoutuneesta yksilöstä. Toisaalta myös ajatellaan, että lapsi ei sovellu juuri tähän suhteeseen. Suhdetta on ehkä alun perinkin alettu rakentaa kahden aikuisen varaan tai sitten parisuhteen osapuolet löytävät toisensa niin myöhään, että vanhemmuus ei ole järkevää tai edes mahdollista. Vapaaehtoisesti lapsettomat myös tuovat julki olevansa aikuisia, millä halutaan vakuuttaa yleisö siitä, että lapsettomuus ei ole mikään nuoruusiän ohimenevä vaihe, vaan aikuisiällä harkiten tehty päätös, jossa myös aiotaan pysyä. Aikuisella vapaaehtoisesti lapsettomat tarkoittavat itsensäkaltaista tasapainoista ihmistä, joka kykenee järkeviin ja kestäviin päätöksiin. Näin ollen halutaan torjua kuva vapaaehtoisesti lapsettomista poikkeavina tai outoina yksilöinä.

Ehkäpä monelle on tärkeää elää aikuisena vain toisen aikuisen rinnalla. (n, y, Anna 19/1996)

Tämä on kahden aikuisen hemmottelusuhde, johon ei kuulu lapsia. (n, h, Eeva 3/1996)

Tykkäämme toisistamme ja tykkäämme olla kahdestaan. (m, h, MN 23/1998)

Mielenkiintoista perusteluista kertovassa puhetavassa on se, että uraperustelut jäävät takalalle, vaikka henkilöhaastatteluissa esiintyy menestyneitä uraihmiä. Perusteet eivät kuitenkaan löydy uraan satsaamisesta ja työstä, vaan aivan jostain muualta. Tähän mennessä angloamerikkalaiset tutkimukset ovat maallaneet vapaaehtoisesti lapsettomista liian urapainotteisen kuvan, jota myös suomalaisessa tutkimuksessa on helposti lainattu liikaa. On annettu ymmärtää, että vapaaehtoisesti lapsettomien avioliitossa määräävänä tekijänä on molempien aviopuolisoiden työssäkäynti. Etenkin sen, että nainen käy töissä, on katsottu johtavan siihen, että parisuhteeseen ei hankita lapsia. Tämä johtuu osittain siitä, että kulttuureiden välillä on erilainen suhtautuminen naisten työssäkäyntiin, sekä myös osittain siitä, että amerikkalainen lapsettomuustutkimus on pääasiassa peräisin 1970-luvulta, jolloin amerikkassa alkoi naisten siirtyminen työelämään. Suomessa naisten työssäkäynti ja työssäkäynnin ja perheen yhdistäminen on normaalia ja yleistä. Amerikassa naisten on sitä vastoin usein valittava jompikumpi, sillä äitien työssäkäyntiä ei tueta. Yhteiskunta ei ole järjestänyt esimerkiksi kunnallista päivähoitoa samalla tavalla kuin Suomessa.

Lapsettomuudessa ei myöskään vedota taloudellisiin syihin, vaikka tutkimuskohteena olevista henkilöistä löytyy myös työttömiä. Heidän olisi helppo vedota lapsettomuuspäätöksensä perusteluissa taloudellisen tilanteen heikkouteen. Suomessa yhteiskunta kuitenkin tukee lapsiperheitä ja tukiverkosto jättää harvoin vanhempia ja lapsia köyhyyteen. Tämän vuoksi lapsettomuuden perustelu taloudellisin syin ei ehkä olisi kovinkaan uskottavaa. Tässä näkyy ero aiemmin tehtyyn angloamerikkalaiseen tutkimukseen, jossa taloudelliset syyt ovat merkittävä tekijä lapsettomuuden taustalla. Amerikkalainen yhteiskunta ei tue samalla lailla perhepoliittisin toimenpitein lapsiperheitä, jolloin lapsettomuuden taloudelliset perustelut ovat aivan eri lailla todellisuutta kuin Suomessa.

Myös fyysisiin kipuihin tai raskauden ja synnytyksen aiheuttamiin ruumiillisiin muutoksiin perustuvat syyt ovat toissijaisia. Niissäkin lausumissa, joissa ne tulevat esiin, ensisijainen syy on jokin muu ja lapsensaannin fyysiset vaivat ovat vain lisäperusteluna. Tärkeimmiksi seikoiksi perusteluissa nousevat vapaus ja elämäntavan sitomattomuus. Vapaaehtoisesti lapsettomat tuovat tässä puhettavassa itsensä esille terveesti itsekkäinä ja harkitsevina ihmisinä. Lapsen hankkiminen on nimenomaan valinta, johon tulee olla perustelut niin ympäristöä kuin etenkin itseä ajatellen. Vapaaehtoisesti lapsettomat tiedostavat hyvin elämänpoliittiset vaihtoehdot. He vertailevat usein elämäänsä lapsiperheisiin. Arvotettuaan elämäntapojen eri puolia he ovat valinneet vapaaehtoisen lapsettomuuden, joka heidän mielestään vie voiton lapsiperheiden elämäntavasta. Vapaaehtoisesti lapsettomat tiedostavat, että he olisivat voineet valita myös toisin. He kuitenkin ovat siinä mielessä varmoja päätöksestään, että he voivat tuoda julki perustelut ja taustat omalle valinnalleen. Lapsettomuus on siis harkittu ja tarkoin pohdittu elämänpoliittinen päätös.

7.2 Ympäristön asenteet

7.2.1 Vapaaehtoisen lapsettomuuden ja ympäristön kohtaaminen

Ympäristön ja vapaaehtoisesti lapsettomien suhdetta konstruoivaan puhetapaan valitsimme lausumat, jotka ilmaisevat ympäristön suhtautumista tai sitä, miten vapaaehtoisesti lapsettomat kuvittelevat heihin suhtauduttavan. Lausumat käsittelevät aktuaalisesti koettua tai kuviteltua asennetta vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan. Vapaaehtoinen lapsettomuus kiinnostaa ympäristöä. Haastateltujen puheessa tulevat usein esiin maininnat siitä, kuinka muut yrittävät puuttua heidän henkilökohtaiseen valintaansa. Mielenkiintoisen tarttumakohdan tästä tekee se, että yleisesti kaikki kodin sisällä tapahtuvat päätökset ja tapahtumat kuuluvat avioparin yksityiselämän piiriin, siis alueeseen, johon ulkopuolisilla ei katsota olevan oikeutta ottaa kantaa. Lapsien hankkiminen tekee tästä säännöstä poikkeuksen; lähiympäristö tunkeutuu yksityiselämään kyselemällä pariskunnalta lapsien hankkimisesta tai arvostelemalla valittua lapsettomuuspäätöstä. Tämä voi johtua osaksi siitä, että lapset ovat näkyvä osa perhe-

elämää. Lapsia tai lapsettomuutta ei voi peitellä, kuten esimerkiksi aviopuolison alkoholismia. Toisaalta yleisen käsityksen mukaan lapset kuuluvat normaalibiografiaan ja sitä kautta tietyllä tavalla yleisen keskustelun piiriin. Samalla tavalla toimii esimerkiksi työssäkäynti. Vaikka sekin on yksityisasia, normaalibiografiaan kuuluvana siihen kohdistetaan uteluja ja kyselyjä. Toinen esimerkki on avioliitto. Nuoren parin seurusteltua tietyn ajan alkaa ympäristö osoittaa kiinnostusta heidän kihloihin menoonsa ja udella myös avioliitosta. Vapaaehtoinen lapsettomuus herättää erityistä ihmettelyä, sillä usein vapaaehtoisesti lapsettomat noudattavat muuten normaalibiografiaa eli esimerkiksi käyvät töissä ja ovat naimisissa. Ympäristön mielestä seuraava luonnollinen askel olisi normaalibiografiaan kuuluen lapsien hankkiminen.

Suurin osa ympäristön asenteita koskevista lausumista on peräisin mielipidekirjoituksista. Ilmeisesti anonyyminä on helpompi tuoda esille kokemuksia ja ajatuksia vapaaehtoisesti lapsettomiin kohdistuvista asenteista sekä osoittaa ärtymystä näitä käsityksiä kohtaan. Aineistomme muu osa sisältää henkilöhaastatteluja, joissa on muutamia yleisönosastokirjoituksista eroavia piirteitä. Henkilöhaastattelussa haastattelun kohteet eivät kerro, kuinka ovat joutuneet kuulemaan kritiikkiä tai negatiivisia kommentteja lapsettomuusvalinnastaan. Haastattelussa haastateltava ei ole anonyymi, jolloin hän joutuu tietyllä tavalla pitämään yllä julkisuuskuvaa. Julkisuuskuvalla tarkoitetaan haastatellusta julkisuudessa syntyvää kuvaa. Julkisuuden henkilöllä itsellään on pitkälti mahdollisuus vaikuttaa siihen, millainen kuva hänestä muotoutuu ja kuinka paljon hän paljastaa yksityistä elämäänsä (Jallinoja 1997, 94). Tähän julkisuuskuvaan ei sovi liiallinen herkkänahkaisuus ympäristön kritiikkiä kohtaan. Jos julkisuuden henkilö osoittaisi ärtymystä lapsista kyselijöitä kohtaan, saattaisi hänen myönteinen julkisuuskuvansa säröillä.

Kaikki mielipidekirjoitukset ovat naisten kirjoittamia. Voi olla, että juuri naiset joutuvat kohtaamaan enemmän kiinnostusta ja arvostelua ympäristön taholta sekä biologiansa että kulttuuristen käsitysten myötä. Naisesta on helppo nähdä raskauden merkit. Heidän vatsanseutuaan voidaan tarkkailla ja heidän "biologisen kellonsa" käynti on iän karttumisen myötä usein kiinnostuksen kohteena. On olemassa myös kulttuurisia käsityksiä, jotka liittävät hoivavietin, vauvakuumeen ja äitiyden luonnolliseksi osaksi

naisen elämänkaarta. Päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta voi siis kuulostaa hullulta ja absurdilta, kun biologia on meille lisääntymismahdollisuudet kerran luonut. Koska vapaaehtoisesti lapsettomat naiset joutuvat miehiä enemmän huomion kohteeksi, tuntevat he myös miehiä enemmän tarvetta kirjoittaa kokemuksistaan lehtien yleisönosastoille.

Mutta suku ja lähipiiri ovatkin toinen juttu. Sosiaaliset paineet olivat todella rankat. Jo häissämme vatsanseutuani tarkkailtiin sillä silmällä. (n, y, KK 16/1999)

Lapsettomuutta sorkki pari vuotta sitten myös samanikäinen tuttavapariskunta. Lapsettoman mahanseutu kiinnosti jokaisella vierailulla ja aviopari joutui selittämään syytä siihen, miksi ei aio hankkia lapsia. (n, y, KK 19/1999)

Ympäristö suhtautuu vapaaehtoisesti lapsettomiin naisiin erilailla kuin miehiin tai ainakin näin vapaaehtoisesti lapsettomat naiset puheessaan tuovat ilmi. Yksilöllistymisestä huolimatta naisia sitovat enemmän perinteiset roolit, ja heitä myös kannustetaan perinteisiin ratkaisuihin ja elämään normaalibiografian mukaisesti. Miehillä sallitaan suurempi valinnanvapaus, kun taas naisten oletetaan noudattavan tiettyä kaavaa, johon tietyssä iässä kuuluvat avioliitto ja lapset. Tämän vuoksi naiset myös saavat enemmän kritiikkiä epätyypilliseksi nähdystä valinnastaan. Naisia myös muistutetaan, että ikä, jossa raskaaksitulo on mahdollista, on rajallinen.

On vaikea käsittää sitä asennetta, jonka mukaan nainen, joka ei halua lapsia on jonkinlainen hirviö, kun taas miehille tämä valinnanvapaus sallitaan. (n, y, MN 26+27/1998)

Osassa lausumista ulkopuolinen taho (ympäristö) on mainittu tarkkaan. Tällaisia tahoja ovat esimerkiksi sukulaiset tai ystävät. Yleensäkin asiaan puuttuva ulkopuolinen on vapaaehtoisesti lapsettoman lähipiiristä. Kritisoidessaan lapsettomuutta lähipiiri toimii osin itsekkäistä lähtökohdista. Ympäristöllä on omat odotuksensa avioparin lapsen suhteen. Lähipiiri kokee vapaaehtoisesti lapsettomien riistävän heiltä tiettyjä rooleja, sillä heistä ei koskaan tule isovanhempia, tätejä, setiä tai kummeja. Potentiaalisilla isovanhemmilla ei olekaan mahdollisuutta toteuttaa omaa elämänpoliittista valintaansa, vaikka haluaisivatkin. He ehkä kokevat itsekkin poikkeavansa normaalibiografiasta ilman lastenlapsia.

Osassa lausumista ulkopuolinen on persoonaton; puhutaan esimerkiksi vain uteluista ja kyselyistä. Vapaaehtoisesti lapsettomat puhuvat harvoin (tai eivät koskaan) laajemmin yhteiskunnan asenteista heitä kohtaan. He eivät esimerkiksi koskaan tuo esille sitä, miten yhteiskunta erilaisin perhepoliittisin tukitoimin kannustaa lapsien tekoon ja normalisoi lapsiperheen yhteiskunnan perusyksikkönä tai kuinka he itse joutuvat verovaroin osallistumaan näihin tukitoimiin. Henkilökohtaisissa vuorovaikutussuhteissa tuotu kritiikki on vapaaehtoisesti lapsettomille paljon tärkeämpää ja konkreettisempää kuin valtion välinpitämätön, joskin lapsiperheitä suosiva asenne. Tämän vuoksi lähipiirin suhtautuminen noteerataan helpommin ja tuodaan voimakkaammin esille.

7.2.2 Ennakkoluuloja molemmin puolin?

Lapsettomuus ei ole koskaan pelkästään asianomaisten itsensä asia. Tässä mielessä yksilön henkilökohtaiseen elämänpoliittiseen päätökseen puuttuvat myös muut tahot kuin yksilö itse. Vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnut joutuu pakosta reflektoimaan ratkaisuaan myös muiden kautta. Kyselyjen ja utelujen myötä vapaaehtoisesti lapsettomat joutuvat käymään läpi omaa ratkaisuaan aina uudelleen. Se, että vapaaehtoinen lapsettomuus ei ole vain yksilöiden itsensä asia todistaa yhteiskunnan lapsiperhepainotteisuudesta. Vaikka perhemuodot ovat lisääntyneet eikä yhtä ideaaliperheen mallia enää ole, kuva moraalisesti oikeasta perhemallista elää asenteiden tasolla. Avioliittoon kuuluu lasten saaminen ennemmin tai myöhemmin. Tämän käsityksen ovat aineistommeikin avioparit saaneet kohdata. Lastensaannin luonnollistaminen tekee vapaaehtoisesti lapsettomista otollisia ihmettelyn kohteita.

Vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat ympäristön asenteet ja kyselyt lapsista pääasiassa negatiivisina ja tuovat ne sellaisina esiin myös puheessaan. Utelut tuntuvat yksityisasioihin sekaantumiselta. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat väsyneitä selittämään samaa asiaa aina uudelleen. Myös lapsenteon luonnollistaminen kyllästyttää. Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat kyselyt valintojensa väheksymisenä ja aliarvioimisena. Suhtautumisessa lapsettomuuteen on ennakkoluuloja. Ennakkoluulot

eivät ole kuitenkaan yksipuolisia, vaan vapaaehtoisesti lapsettomien puheesta on myös erotettavissa ennakkoluuloisia käsityksiä lapsiperheistä.

Usein pahimpia hoputtajia olivat itse näännyksissä olevat äidit, joilla on urapaineet ja pari pikkuista vaatimassa huomiota. Ettei vain kateudenpisto meidän ihanasta vapaudestamme aiheuta hoputuksia lisääntymään? (n, y, KK 16/1999)

Emme kaipaa lapsia, ja sukulaisten ja tuttavien kyselyt perheenlisäyksestä joskus inhottavat jopa. (n, y, KK 18/1996)

Vapaaehtoisesti lapsettomilla on stereotypisiä käsityksiä lapsiperheistä, esimerkiksi edellä mainitut nääntyneet äidit, ja he näkevät lapsikeskeisen elämäntavan vastakkaisena omalleen. Vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit peilaavat näin omaa valintaansa ja elämäntapaansa lapsiperheiden elämäntavan kautta. He arvostelevat lapsiperheitä aivan samalla tavalla kuin olettavat lapsiperheiden arvostelevan omaa elämänpoliittista valintaansa. Yleisönosastokirjoituksissa omia kommentteja kärjistetään tahallisesti ja negatiivisia kokemuksia korostetaan. Samalla oman elämäntavan hyviä puolia ja oman elämän ihanuutta tuodaan selkeästi esille. Tarkoituksena on lisätä kirjoituksen tehoa ja herättää keskustelua tai mahdollisesti puolustella omaa valintaa. Lausumat ovat yleisesti tulkintoja ja oletuksia, niissä ei esiinny aktuaalisia kokemuksia ympäristön suhtautumisesta.

En ihmettele, jos jotkut sanovat kateellisena, että me pääsemme helpommalla. (m, h, MN 23/1998)

Ehkä yksi syy jatkuvaan uteluun oli kateus. (n, y, KK 19/1999)

Joskus tuntuu, että meitä pidetään vaillinaisina ja itsekkäinäkin lapsettomuuden takia. (n, y, KK 18/1996)

Monissa lausumissa esitetään vain arvio siitä, miten ympäristö suhtautuu vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Esille ei tuoda konkreettisesti, mitä on kysytty, missä tilanteessa ja kuinka usein. Vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat kyselyt negatiivisiksi, vaikka kyseessä voi olla aivan viaton kysymys. On selvä ero sillä, kysytäänkö lapsettomilta "aiotteko hankkia lapsia" vai "milloin hankitte lapsia". Näistä kysymyksistä jälkimmäinen sisältää ennako-oletuksen siitä, että lapset kuuluvat avioliittoon ja lapsia myös jossain vaiheessa hankitaan.

Vapaaehtoisesti lapsettomilla on valmiiksi oletus siitä, että kaikki ympäristön kiinnostus heidän valintaansa kohtaan on kielteistä ja tungettelevaa. Vapaaehtoisesti lapsettomat tuovat useissa lausumissa (ks. edellä) oman elämäntapansa esille kadehdittavana, mistä voisi tehdä johtopäätöksen, että he pitävät valitsemaansa perhemuotoa myös muita perhemuotoja parempana. Heidän elämänsä ei ole sidottu kotiin eikä sitä määrää lapsen elämänrytmi ja tarpeet, vaan heidän omat intressinsä. Tietynlainen vapaus voi olla sekä moralisoinnin että kadehtimisen kohteena. Vapaaehtoisesti lapsettomat näkevät lapset rajoittavina tekijöinä elämässään. Lapsiperheillä itsellään voi olla asiasta aivan toisenlainen käsitys. Vapaaehtoisesti lapsettomat rakentavatkin lausumissa omaa arvomaailmaansa eivätkä pyri katsomaan asioita objektiivisesti, vaan lähinnä omalta kannaltaan.

Osa vapaaehtoisesti lapsettomista kokee, että päätös lapsettomuudesta vaikuttaa jopa sosiaaliin suhteisiin, kun heidän elämänpiirinsä eroavat toisistaan lapsiperheiden kanssa.

Itse olen tuntenut ystäväpiirin kaikkoavan perheenlisäysten myötä. Puheenaiheet muuttuvat perheessä lapsen/lasten myötä ja pikkuhiljaa yhteydenotot vähenevät. (n, y, KK 18/1996)

Vapaaehtoisesti lapsettomien puheesta muodostuu kuva, että he jäävät lapsiperheiden piirin ulkopuolelle. Toisaalta voi olla niin, että vapaaehtoisesti lapsettomat itse vähentävät yhteydenottoja. Kuvattu elinpiirien ja kiinnostusten kohteiden erkaneminen ja kontaktien väheneminen voi johtua siitä, että lapsiperheet olettavat, etteivät vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit pidä lapsista. Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomat voivat olettaa, että lapsiperheiden puheenaiheet muuttuvat lapsipainotteiseksi, ja tämä ei kiinnosta lapsettomia. Oletetaan siis, että muusta ei enää puhutakaan kuin lapsista, vaikka kyseessä voi olla vain yhden uuden puheenaiheen mukaantulo entisten lisäksi. Pelätään, että lapsipuhe alkaa hallita keskusteluja. Ehkä vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat jäävänsä taka-alalle ja menettävänsä keskustelun hallinnan, kun puheeseen tulee heille itselleen vieras aihepiiri. Vai tekevätkö lapsiperheet lapsettomille selväksi, että sellaiset henkilöt, joilla ei ole omia lapsia eivät voi asiasta mitään tietää eivätkä siihen mitään sanoa?

7.2.3 Tuntematon vaihtoehto

Vapaaehtoista lapsettomuutta ei tunneta tarpeeksi. Sitä ei nähdä vaihtoehtona; on olemassa joko lapsiperheitä tai tahattomasti lapsettomia. Tämä johtaa siihen, että vapaaehtoisesti lapsettomia ei ymmärretä. Ei ole olemassa moraalikoodistoa, joka osoittaisi, miten suhtautua ihmisiin, jotka ovat valinneet elämän ilman lapsia. Ympäristö näkee tehtäväkseen kannustaa tai hoputtaa vapaaehtoisesti lapsettomia lasten tekoon. Ympäristö käyttäytyy lapsettomia kohtaan aivan kuin he eivät olisi kykeneviä itse päättämään lapsiasiastaan tai aivan kuin he olisivat tehneet täysin harkitsemattoman ja väärän ratkaisun valitessaan lapsettomuuden. Välttämättä ei ymmärretä, että lapsettomuus voi olla harkittu ja tietoisesti tehty päätös. Vapaaehtoinen lapsettomuus muovautuu, jos ei koko yhteiskunnan, niin ainakin lähiyhteisön asiaksi. Samanlaista negatiivista asennoitumista aiheuttavat myös muut ympäristön mielestä normaalibiografiasta poikkeavat elämänpoliittiset valinnat, kuten vapaaehtoinen työttömyys tai siviilipalvelus. Negatiivisimpia kommentteja aiheuttaa se, että elämänpoliittisilla valinnoillaan poikkeaa vertaisryhmästään. Esimerkiksi lähipiiri ymmärtää ns. sivariperheen lapsen siviilipalvelusratkaisun paremmin kuin muu ympäristö, sillä päätös ei ole erikoinen lähipiirin keskuudessa.

Sisarukseni ovat kehottaneet harkitsemaan tarkkaan, hankimmeko lapsia. (n, y, KK 19/1999)

Meitä on muistutettu, että omat lapset eivät käy meitä katsomassa, kun vanhenemme. (n, h, MN 23/1998)

Lapsien kuuluminen "oikeaan" perheeseen on normalisoinut lapsenteon niin pitkälti, että kysymys lapsista kuuluu yleisen keskustelun piiriin, eikä se enää ole parin yksityisasia. Lapsenteosta kysellään, mutta vain harvoin vapaaehtoisesti lapsettomalle avioparille perustellaan, miksi lapsia pitäisi hankkia.

Vapaaehtoisesti lapsettomat eivät tuo puheessaan ilmi yhtään ympäristön taholta tullutta positiivista kannanottoa. Ympäristö ei siis millään lailla kannusta vapaaehtoiseen lapsettomuuteen tai anna tukeaan kyseiselle ratkaisulle. Suhtautuminen on joko jossain määrin tuomitsevaa tai välinpitämätöntä. Ainoa kannustus tuntuu löytyvän muiden vapaaehtoisesti lapsettomien taholta.

Ymmärrän, että lapsettomuus on joillekin ongelma. Mutta ei meidän sittenkään tarvitse hirvittävästi puolustella omaa ratkaisuamme. (n, h, MN 23/1998)

Muut tuttavat ja sukulaiset eivät ole puuttuneet Lapsettoman valintaan. (n, y, KK 19/1999)

Yksilö tekee elämänpoliittisia valintojaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, eivätkä elämänpoliittiset valinnat ole samanarvoisia keskenään. Vaikka yksilö tekee päätöksensä itse, hän ei voi tehdä niitä ilman ulkopuolisia vaikutteita, ja joskus käy niin, että yksilön valinnat ja ympäristön yleiset normit törmäävät. Vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit tekevät perheen sisällä päätöksen elää ilman lapsia, mutta yhteiskunnan yleiset normit tukevat lapsiperhettä oikeana perhemuotona. Puheessaan vapaaehtoisesti lapsettomat konstruoivat itsestään kuvan ulkopuolisena, lapsiperheisiin nähden alaryhmänä. He joutuvat selittelemään ja puolustelemaan ratkaisuaan, mikä luo heistä kuvan altavastaajina. Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit ovat ylpeitä ratkaisustaan ja tuottavat puheessaan kuvan itsenäisestä, omasta yksiköstä, joka pysyy päätöksessään paineista huolimatta ja ilman ympäristön kannustusta.

7.3 Tunteet

7.3.1 Kuinka avioparit kokevat vapaaehtoisen lapsettomuutensa?

Vapaaehtoinen lapsettomuus on päätös, joka ympäristön lisäksi herättää voimakkaita tunteita myös vapaaehtoisesti lapsettomissa itsessään. Vapaaehtoisesti lapsettomat arvioivat valintansa eri puolia ja sitä, oliko valinta oikea ja paras heidän kannaltaan. He joutuvat elämään päätöksensä kanssa loppuelämänsä. Päätöksen herättämistä tunteista kertovassa puhettavassa tulevat ilmi vapaaehtoisesti lapsettomien ajatukset omasta päätöksestään, päätöksen aiheuttamat tunteet sekä heidän oma suhtautumisensa valintaansa.

Lausumia löytyi yhtäläisesti sekä mielipidekirjoituksista että henkilöhaastatteluista. Lausumissa ei ole kovinkaan voimakkaita tunnelatauksia, eikä vapaaehtoista lapsettomuutta korosteta lausumissa. Tämä voi johtua siitä, että henkilöhaastatteluissa

jutun pääaihe on jokin muu kuin vapaaehtoinen lapsettomuus. Koska vapaaehtoinen lapsettomuus on omaehtoinen päätös, voisi luulla, että se nostettaisiin esille erotuksena tahattomasta lapsettomuudesta. Vapaaehtoinen lapsettomuus on kuitenkin käsitteenä tuntematon. Varomalla sen käyttöä halutaan ehkä välttää ympäristön reaktioiden herättämistä. Tässä tullaan siis lopulta jonkinlaisen julkisuuskuvan ylläpitämisen tarpeeseen.

Useassa lausumassa vapaaehtoisesti lapsettomat tuovat esille sen, että heidän elämästään ei puutu mitään, vaikka heillä ei ole lapsia. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat luoneet mielikuvan, jonka mukaan ympäristö ajattelee heidän elämästään puuttuvan jotain oleellista. Ympäristö näkee lapsen perhe-elämän täydellistäjänä, eikä täydelliseen parisuhteeseen ilman lasta uskota. Ympäristön asenteiden vuoksi vapaaehtoisesti lapsettomat joutuvat vakuuttelemaan sekä itselleen että ympäristölleen olevansa täydellisen onnellisia myös ilman lapsia.

En koe elämäni vajavaiseksi sen takia, että olen lapseton. (n, h, Gloria 2/1999)

Emme kärsi tippaakaan tästä elämäntavastamme. (n, y, Anna 19/1996)

Ympäristön asennoituminen pakottaa vapaaehtoisesti lapsettomat myös korostamaan oman elämäntapansa ihanuutta. He ovat tehneet juuri oikean ja itselleen sopivimman valinnan. Vapaaehtoisesti lapsettomat myös arvioivat päätöstään toistuvasti. He vertaavat sitä muihin elämäntapoihin, lähinnä lapsiperheen elämään. Tietyllä tavalla vapaaehtoisesti lapsettomat näkevät juuri lapsiperheet "normaalina" perheenä ja heidän valintansa tavallisena elämäntapana, josta he itse poikkeavat. Lausumat tuovat esille, kuinka tehtyä päätöstä käydään läpi pitkään päätöksenteon jälkeen. Miettimällä oman valintansa positiivisia ja negatiivisia puolia sekä vertaamalla niitä saatuihin kokemuksiin lapsiperheistä vapaaehtoisesti lapsettomat vahvistavat uskoaan, että heidän valintansa on ollut oikea. Lausumissaan he pönkittävät omaa valintaansa tuomalla esiin oman tyytyväisyytensä valintaansa ja toisaalta korostamalla sitä, että tavallinen lapsiperheen elämäntapa ei olisi sopinut heille. Vapaaehtoisesti lapsettomat näkevät lapsiperheiden elämän negatiiviset asiat helpommin kuin positiiviset asiat, ja negatiivisia asioita myös korostetaan.

Lapsettomana elämäni on todella kivaa. (n, y, Anna 39/1996)

Mutta summa summarum: näin olen onnellisimmillani, eniten oma itseni.
(n, y, Anna 5/1996)

Minulle ei kerta kaikkiaan olisi sopinut se ns. tavallinen elämäntapa. Olisin kuollut tylsyyteen, tavanomaisuuteen ja rutiineihin. (n, y, Anna 5/1996)

Monet on ne kerrat, jolloin kädet ristissä olen kiittänyt, etten ole lapsia laittanut.
(n, y, KK 16/1999)

Olen oikeastaan nyt iloinen tästä päätöksestä. Säästyn paljolta, vaikka toisaalta massan mukana eläminen olisi tavallaan ollut helpompaa. (n, y, Eeva 12/1996)

Vauvat ja vaihat. Keskustelu pyöri näiden asioiden ympärillä. Muutama tunti tätä rumbaa ja suunnistan kiittolisena kotiini: hiljaisuus juttelee minulle... (n, y, KK 8/1996)

Vapaaehtoisesti lapsettomat tuntevat usein olevansa erilaisia. He ovat poikenneet oman katsantokantansa mukaan ns. tavanomaisesta elämäntavasta sekä normaalibiografiasta. Erityisesti naiset kokevat olevansa erilaisia elleivät jopa poikkeavia. Tässä tulee ilmi sukupuolten välinen ero. Naiseuteen liitetään vahvemmin äitiys ja sen luomat normit, kun taas isyys kiinnitetään mieheen paljon heikommin. Lapseton, avioliitossa oleva nainen on ympäristön silmissä erilaisempi kuin samassa tilanteessa oleva mies. Vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat paineita lisääntymiseen, mutta miesten kohdalla tämä liittyy lähinnä suvun ja nimen jatkamiseen eikä isyyden luonnollisuuteen. Naiset taas kokevat olevansa nimenomaan erilaisia naisena. Tämä on luultavasti yhteistulos ympäristön taholta tulleista kommentteista, kulttuurisista käsityksistä sekä vapaaehtoisesti lapsettomien naisten itse luomista mielikuvista.

Onkohan kyseessä jokin erityinen vika, puute? [Kun ei halua lapsia] (n, y, Anna 5/1996)

Ehkä olen jollain perustavalla tavalla hyvinkin erilainen nainen. (n, y, Eeva 12/1996)

En voi millään tekosyillä väittää, puolustella tai esittää etten olisi erilainen nainen omine valintoineni. (n, y, Anna 5/1996)

Niin että...kai minä jonkin sortin erilainen nainen olen. (n, y, Anna 5/1996)

Vaikka vapaaehtoisesti lapsettomat korostavat oman valintansa ihanuutta, joko vakuuttaakseen itsensä tai sitten muut, he haluavat korostaa myös kaikkien oikeutta erilaisiin elämänvalintoihin. Heillä on halu ymmärtää kaikenlaisia valintoja ja nähdä ne tasa-arvoisina vaihtoehtoina, joista jokaisen pitäisi voida valita itselleen parhaiten sopiva

ilman muiden painostusta. Syy tällaiseen asenteeseen on se, että vapaaehtoisesti lapsettomat ovat itse kokeneet ennakkoluuloja omaa elämäntapaansa kohtaan. Tämä tekee helpommaksi sekä hyväksyä että ymmärtää myös muiden tekemiä valintoja.

Annetaan jo lopultakin ihmisille vapaus valita oma tapansa elää ja kunnioitetaan erilaisia valintoja. (n, y, MN 26+27/1998)

Kaikessa elämisessä lieneekin tärkeintä se, että on itse sopusoinnussa itsensä kanssa. Lapselliset perheet ovat varmastikin tyytyväisiä valitsemaansa elämänmuotoon. (n, y, Anna 39/1996)

Kypsää aikuismaista käytöstä on nimenomaan se, että uskaltaa hyväksyä erilaiset ihmiset, pariskunnat, yhteisöt. (n, y, Anna 39/1996)

Emme voi kaikki olla samanlaisia, saman kaavan mukaan eläjiä. (n, y, Anna 19/1996)

Vaikka vapaaehtoisesti lapsettomat tuovat esiin tyytyväisyytensä päätökseensä, aiheuttaa tehty valinta myös epävarmuutta. Seuraavat lausumat paljastavat tietynlaista onnellisuusmuurin rakoilua. Tehdystä lapsettomuuspäätöksestä huolimatta vapaaehtoisesti lapsettomat pitävät auki takaporttia puhumalla siitä, kuinka he voivat adoptoida lapsen tai muuttaa mielensä, jos tehty valinta jostain syystä alkaa kaduttaa. Tietyllä tavalla tästä voi puhua ns. itsepetostakaporttina, koska monille adoptio ei olisi enää edes mahdollinen vaihtoehto esimerkiksi iän vuoksi. Vapaaehtoisesti lapsettomille on syntynyt tietty puhetapa tai selityskaava, jota käytetään ympäristön udellessa tai oman epävarmuuden iskiessä. Sillä voi kuitata lyhyesti, jos joku tuo esiin päätöksen katumisen mahdollisuuden.

Jos mieleni joskus muuttuu, oiva vaihtoehto on adoptio. Paljon on maailmassa valmiiksi tehtyjä lapsia, jotka tarvitsevat rakastavia vanhempia. (n, y, KK 16/1999)

Kuka tietää, vaikka innostuisimme vielä joskus adoptoimaan lapsen! (n, h, Anna 41/1998)

Mutta eihän sitä tiedä. Huomaan muuttuneeni iän myötä monessa. Ja se on minusta hyvä. (n, h, MN 24/1996)

Nykyään naiset synnyttävät yhä myöhemmässä iässä. Minäkin olen ajatellut, että ehkä sitten joskus. (n, y, KK 18/1996)

Vapaaehtoisesti lapsettomilla on tietty mielikuva "tavallisesta" elämäntavasta. Heille tavallinen elämäntapa noudattaa normaalibiografiaa. Vapaaehtoisesti lapsettomat haluavat kuitenkin tuoda esille ihmisen oikeuden omiin elämänpoliittisiin valintoihin ja korostaa näiden valintojen tasa-arvoa. Perheen kohdalla valinta voi olla lapsi tai lapset, mutta heille

se on ollut vapaaehtoinen lapsettomuus. Tämä valinta on osa heidän elämänpoliittisia valintojaan. Suurin osa vapaaehtoisesti lapsettomista kokee tehneensä oikean valinnan. He rakentavat itsestään kuvaa tyytyväisinä ja suvaitsevina erilaisten elämänvalintojen kannattajina. He myös itserefleksiivisesti arvioivat päätöstään ja vertaavat sitä muiden elämänpoliittisiin valintoihin. Vapaaehtoisesti lapsettomat arvioivat päätöstään vielä vuosienkin päästä, jopa sen jälkeen, kun päätöksen katuminen on myöhäistä.

Vaikka lausumat muistuttavat eri artikkeleissa toisiaan, vapaaehtoisesti lapsettomat eivät tunne kollektiivista yhteyttä toisiinsa. He eivät puhu me-hengessä. Tunteet kuitenkin koetaan pitkälti samoin ja puheessa rakennetaan myös samanlaista onnellisuusmuuria. Minkäänlaisia päätöksen aiheuttamia negatiivisia tunteita ei tuoda esille, ei henkilöhaastatteluissa eikä mielipidekirjoituksissa. Mistään ei tule ilmi, katuvatko vapaaehtoisesti lapsettomat koskaan päätöstään ja millaisia he olisivat tällaisessa tilanteessa. Lapsen saaminen on peruuttamatonta ja myös lapsenteon lykkääminen tai lapsettomuuden valinta tulee tietyssä pisteessä peruuttamattomaksi. Tässä mielessä lapsi/lapsettomuus-valintaan ei päde elämänpolitiikan second chances -teoria, jonka mukaan ihmisellä on aina mahdollisuus valita uudelleen tai tehty valinta antaa mahdollisuuksia myös muuhun. Lapsettomuuspäätös sulkee pois tietyt asiat, joita ei voi millään muulla tavalla kokea. Mieleen tulee myös, että vapaaehtoisesti lapsettomat eivät anna ympäristölle sitä iloa, että heidän nähtäisiin katuvan päätöstään ja altistuvan “mitäs minä sanoin”-kommenteille. Vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit antavatkin itsestään elämästään nauttivien ja tyytyväisten ihmisten kuvan; heillä on ollut rohkeutta toteuttaa omaa elämänpolitiikkaansa massasta poiketen.

7.4 Parisuhde

7.4.1 “Elän avioliitossa, jossa on hyvä olla ihan kahden.”

Vapaaehtoisesti lapsettomien avioparien voisi olettaa satsaavan enemmän parisuhteeseensa sekä käyttävän enemmän aikaansa puolisoonsa kuin lapsiperheiden aviopuolisot. Aika ja energia ovat suunnattavissa täysin kumppaniin, kun perheessä ei ole

lapsia, jotka vaativat huomiota. Puoliso muodostaa myös läheisimmän ihmissuhteen jokapäiväisessä elämässä. Lasten puuttuminen muovaa perheen tunnesiteet erilaisiksi. Kiintymys ja sitoutuminen tapahtuvat pelkästään toisen itsensä vuoksi, ei lapsien kautta. Ilman lapsia myös arki on toisenlainen. Perhe muodostuu kahdesta ihmisestä, jolloin vuorovaikutussuhteet perheen sisällä ovat pakostakin toisenlaiset kuin lapsiperheissä.

Vapaaehtoisesti lapsettomien parisuhdepuheeseen valitsimme lausumat, joissa he puhuvat omasta avioliitostaan, yhdessäolostaan ja keskinäisestä vuorovaikutuksestaan sekä omista käsityksistään parisuhteesta yleensä. Lausumia löytyi paljon, sillä parisuhteesta kerrotaan avoimesti. Parisuhde ja käsitykset ihmisten yhteiselosta ovat sopivan neutraali aihe haastateltavalle silloin, kun ei repostella parisuhteen kriisejä tai intiimejä yksityisasioita. Parisuhde on myös suuri osa elämää, jolloin siitä riittää puhuttavaa. Parisuhteesta puhumalla halutaan tuoda itsestä esiin ammatillisen julkisuuskuvan lisäksi myös yksityisminää kuvaava puoli. Parisuhde on lukijoita kiinnostava aihe etenkin superjulkkisten kohdalla. Aiheena parisuhde on kaikille tuttu ja siihen voi samaistua ja muiden kokemuksia on helppo verrata omiinsa. Tällöin se sopii hyvin naistenlehtien palstojen aineeksi.

Vapaaehtoisesti lapsettomat puhuvat parisuhteestaan tasa-arvoisena ja yksilöä kunnioittavana. Perheessä ei ole selvää sukupuolittunutta roolijakoa, vaan roolit vaihtelevat ja asioita tehdään yhdessä kummankin taidot huomioonottaen ja tilanteen mukaan. Parisuhdetta leimaa joustavuus. Avioliiton molemmille osapuolille suodaan oma vapaus ja mahdollisuus itsensä kehittämiseen myös parisuhteen ulkopuolella. Tässä näkyy perheen sisäinen yksilöllistyminen: jokaisella perheen jäsenellä on myös oma henkilökohtainen elämänsä.

On hyvä, että tänä päivänä naiset ja miehet voivat mennä tasapuolisesti. (n, h, MN 26/1997)

Ei meillä oikeastaan ole miesten ja naisten töitä. Kumpikin tekee kotona kaikkea. (n, h, MN 28/1996)

Koko meidän suhteemme rakentuu vastuuntuntoiselle vapaudelle. Ei ole ollut tarvetta rakentaa mitään rajoja. On tärkeätä, että meillä kummallakin on oma elämä. (m, h, MN 37/1996)

Ei meillä ole sitä [perheen päätä]. Meillä on kaksi päätä, jotka ajattelevat. (m/n, h, MN 37/1996)

Yhdessäolo ja koti ovat tärkeitä vapaaehtoisesti lapsettomille aviopareille, vaikka kotona ei paljon aikaa vietetäkään. Koti merkitsee turvapaikkaa muuten kiireistä elämää viettäville. Se toimii myös rajana julkisen ja yksityisen välillä. Kotona voidaan olla kahden täysin omana itsenään ilman julkisuuskuvan ylläpidon tarvetta, etenkin kun kyseessä on ihmisiä, jotka ovat työnsä puolesta paljon julkisuudessa. Koti on myös aviopuolisoiden kohtauspaikka. Vapaaehtoisesti lapsettomille yhdessäolo on nimenomaan ajanviettoa kahden. Se ei sisällä vieraita tai kyläilyä, vaan olemista kaksin. Perhettä tarvitaan perheen sisäisen vuorovaikutuksen vuoksi. Se on henkilökohtaista ja arkipäiväistä.

Kahdenolo mahdollistuu lasten puuttumisen myötä. Kun perheessä ei ole lasta, joka vaatii huomiota, voidaan kaikki huomio kiinnittää parisuhteeseen ja puolisoon. Lapsen hoitamiseen menevä aika voidaan sijoittaa toiseen. Parisuhde voi olla jopa lapsettomuuden perusteluna. Lapsen hankkiminen muuttaisi parisuhdetta. Siitä, mitä parisuhde nyt sisältää, ei haluta luopua edes lapsen takia. Parisuhteella voi olla hyvinkin ratkaiseva asema lapsista päätettäessä. Lapsi ei sovi juuri tähän nykyiseen parisuhteeseen, toisenlaisessa parisuhteessa lasten hankinta saattaisi olla mahdollista. Kumppani on lasten puuttumisen vuoksi perheen tärkein henkilö itsen ohella. Puolisosta muodostuu näin myös ensisijainen kiintymyksen, rakkauden ja hoivan kohde. Viimeisessä lausumassa tulee esiin vapaaehtoisesti lapsettomien perhekäsitys. Perheen muodostamisen kriteerinä pidetään voimakasta tunnesidettä toiseen ihmiseen.

Voin antaa kaiken aikani itselleni ja kumppanilleni sekä suhteellemme. (n, y, Anna 39/1996)

Yksityiselämässä saan olla umpitäydellisesti oma itseni. (...) Pelkojen ja ahdistusten purkaminen kotona on valtavan arvokasta. (n, h, Eeva 3/1996)

Iltaisin on mukava vaihtaa kuulumisia kotona ja kertoa päivän tapahtumista. (n, y, KK 18/1996)

Koska en ole aiemmin perustanut perhettä, Nestor on nyt minun perheeni. (n, h, Eeva 9/1999)

Vapaaehtoisesti lapsettomilla on oletus, että monille lapsiperheille lapset ovat sitoutumisen ja koossapysymisen lähde. Näin ollen he kokevat oman parisuhteensa aidompana, sillä suhde pysyy koossa sen itsensä vuoksi, ei lasten avulla. Parisuhde itsessään sisältää vapaaehtoisesti lapsettomille ne arvot, joiden takia sitä kannattaa

ylläpitää. Sitoutuminen tapahtuu omasta elämänpoliittisesta päätöksestä. Siihen päätökseen eivät liity lapset ja heidän parhaakseen toimiminen. Parisuhteen luonne ja vapaaehtoinen lapsettomuus ovat siis voimakkaasti yhteydessä toisiinsa. Vapaaehtoinen lapsettomuus muokkaa parisuhteen omanlaisekseen. Vapaaehtoisesti lapseton perhe on oma erityinen perhemallinsa, joka toimii kahden aikuisen ehdoilla ilman lapsien mukanaan tuomaa vaikutusta.

Olemme joutuneet miettimään, mitä oikeastaan haluamme. Haluamme olla yhdessä vai emme. Lasten taakse emme ole voineet ongelmiamme piilottaa. (n, h, MN 23/1998)

Suhteessa itsessään pitää olla se arvo, jonka avulla se pysyy yllä. Tekohengityksellä se ei toimi. (n, h, MN 37/1996)

Ihmissuhteeseen muodostuu näin [ilman lapsia] toinen taso. Se ei sisällä lapsiin liittyvää odotusta, vaan asioita tehdään yhdessä, luodaan tunnelmaa, kotielämää ja nautitaan toisistamme. (n, h, MN 24/1998)

Avioliitosta ja perheestä on tullut elämänpoliittisen päätöksen kohde ja vaihtoehto, sillä ne eivät ole enää itsestäänselviä tai ainoita mahdollisia valintoja.

Avioliitto on vapaaehtoisesti lapsettomilta mielenkiintoinen ja ehkä erikoinenkin ratkaisu. Avioliiton kohdalla vapaaehtoisesti lapsettomat noudattavat normaalibiografiaa ja tekevät perinteisen elämänpoliittisen valinnan. Aikaisin lapsettomuuspäätöksensä tehneet eivät solmi avioliittoa ainakaan lasten takia. Niiden kohdalla, joilla lapsettomuuspäätös muodostuu yhteiselon aikana tilanne, on hieman toinen. Osa vapaaehtoisesti lapsettomista on avioon mennessään ajatellut tulevaisuudessakin noudattavansa normaalibiografiaa, jolloin avioliitto on vain askel ennen seuraavaa vaihetta eli lapsentekoa. Lapsia ei kuitenkaan tehdä heti avioliiton alussa, ja lopulta muut asiat elämässä ajavat lapsenteon ohi. Ajan kuluessa lopputuloksena on, että parista tulee lapseton. Toisaalta yhä useampi lapsi syntyy nykyisin avoliitossa. Tässä tapauksessa normaalibiografiasta poiketaan jättämällä yksi askelma väliin. Avioituminen koetaan näin vähemmän tärkeäksi. Edellä mainittu tekee entistä kummallisemmaksi sen, miksi vapaaehtoisesti lapsettomat haluavat mennä naimisiin.

Avioliittoa perustellaan yksinkertaisesti korrektina ja oikealta tuntuvana ratkaisuna. Lähtökohdat avioliitolle ovat perinteiset. Se nähdään ikuisena, pyhänä ja emotionaalisen turvan lähteenä. Avioliitto ei ole vapaaehtoisesti lapsettomien kohdalla yhtä harkittu ja

tarkoin pohdittu elämänpoliittinen päätös kuin lapsettomuus. Avioliiton ei nähdä muuttavan elämää siinä määrin kuin lapsi muuttaisi. Näin ollen ratkaisuna se nähdään lapsettomuutta helpompana. Toisaalta ilman avioliittoa ympäristö saattaisi suhtautua vapaaehtoisesti lapsettomaan pariin eri lailla. Avopariin ei kohdistu samalla lailla lapsiodotuksia kuin aviopariin, joten vapaaehtoisesti lapsettomat välttyisivät kiusallisiksi kokemiltaan lapsiuteluilta. Aineistomme vapaaehtoisesti lapsettoman perheen molemmat osapuolet ovat myös lähes poikkeuksetta hyvin toimeentulevia, jolloin avioliittoa ei tarvita taloudelliseksi turvaksi.

Avioituminen oli korrektimpaa. Se oli oikea päätös. (n, h, Eeva 9/1999)

Avioliitto sopii meille paljon paremmin. Olemme molemmat niin vanhanaikaisia ihmisiä, että halusimme ehdottomasti naimisiin. (n, h, Anna 32/1997)

En suhtaudu avioliittoon kevytmielisesti, vaan lähden siitä, että se on ikuinen. (n, h, MN 27+28/1996)

Minä todella TARVITSEN ihmisen rinnalleni. Mikä onkaan ihanampi asia kuin kaivata toista. Minulla on maailman paras kaveri miehessäni. (n, h, Eeva 3/1996)

Avioliitossa tärkeäksi osaksi nousee emotionaalisen tyydytyksen saaminen. Kun eletään suhteessa, jossa kumpikin haluaa elää myös omaa elämää omilla ehdoillaan, nimenomaan puolison ymmärtäminen ja tuen saaminen korostuvat. Vapaaehtoisesti lapsettomat tajuavat, että samankaltaisen kumppanin löytäminen on vaikeaa, ja löydettyään tällaisen kumppanin he haluavat sitoa itsensä voimakkaasti.

Avioliittohan on hyvin pitkälle anteeksiantamista ja toisen ymmärtämistä. (m, h, MN 37/1996)

Olen todella onnellinen, että minulla on siippa, joka ymmärtää minua. (n, h, Eeva 3/1996)

Miehellä täytyy olla tavattoman paljon älyä ja ymmärrystä, jotta hän voi elää tällaisen naisen kanssa. Olen paljon poissa ja kotonakin usein omilla ajatuksillani. Jos mies sen kestää ja jopa kannustaa, se on aika kova juttu. (n, h, Anna 41/1998)

Lausumissa kuvataan hyvin vähän sitä, mitä vapaaehtoisesti lapsettomat konkreettisesti parisuhteessaan tekevät ja millaista on heidän avioliittonsa arkipäivä. Puheessaan vapaaehtoisesti lapsettomat tuovat esille parisuhteen kahden yksilön liittona, jossa eletään toista ymmärtäen ja kunnioittaen toisen yksilöllisyyttä ja tarpeita myös parisuhteen ulkopuolisessa elämässä, kuten työssä. Vapaaehtoisesti lapsettomat haluavat antaa

parisuhteestaan tasa-arvoa korostavan kuvan. He eivät noudata perinteisiksi katsottuja miehen ja naisen rooleja, vaan toimivat tilanteen vaatimalla tavalla. Jos toisella ei ole aikaa, toinen tekee kotityöt ja päinvastoin. Perinteisestä hierarkkisesta perhejärjestelmästä poiketen rooleista joustetaan ja neuvotellaan. Näin on jouduttu tekemään, jotta vapaaehtoisesti lapseton aviopari toimisi perheenä. Molemmille suodaan myös vapaus olla ja mennä, miten haluaa. Suhteessa vallitsee luottamus, jota ei tarvitse keinotekoisesti pönkittää. Vapaaehtoisesti lapsettomat antavat suhteestaan hyvin siloitellun kuvan. Toisaalta monet korostavat sitä, että heillä on ollut onni löytää juuri sopiva puoliso, joka ymmärtää toista myös yksilönä, ei vain aviopuolisona. Muunlaisen ihmisen kanssa he eivät voisikaan elää.

7.5 Suhde lapsiin

7.5.1 ”Emme me kuitenkaan lasten vihaajia ole.”

Huolimatta siitä, että vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit ovat päättäneet elää ilman omia lapsia, heillä on kontakteja lähiympäristöön, ystäviin ja sukulaisiin, joilla on lapsia. Vapaaehtoisesti lapsettomat joutuvat siis tekemisiin lasten kanssa ja vaikka eivät joutuisikaan, on heillä oma suhtautumistapansa lapsiin. Tähän puhetapaan keräsimme aineistosta sellaiset lausumat, joissa vapaaehtoisesti lapsettomat puhuvat suhtautumisestaan lapsiin yleensä tai siitä, millaisia kokemuksia heillä on lapsista.

Suurin osa lausumista löytyi tällä kertaa henkilöhaastatteluista. Vapaaehtoisesti lapsettomat toteavat yleensä ensin olevansa vapaaehtoisesti lapsettomia, minkä jälkeen he lähes poikkeuksetta lisäävät, etteivät he kuitenkaan ole lastenvihaajia. Sama toistuu useammassa henkilöhaastattelussa lähes samoin sanoin, aivan kuin kyseessä olisi jokin ennalta määrätty kaava. Tämä kertoo siitä, että vapaaehtoisesti lapsettomilla on mielikuva, jonka mukaan ympäristö ajattelee vapaaehtoisesti lapsettomien olevan automaattisesti lastenvihaajia.

Mitään lastenvihaajia emme ole, sukulaislapsen ovat meille tärkeitä. (n, y, KK18/1996)

Emme me kuitenkaan lasten vihaajia ole. (n, h, Anna 19/1998)

Pidän kyllä kovasti lapsista, ja voinhan tehdä hyväntekeväisyystyötä sitten, kun aikaa on.
(n, h, Gloria 2/1999)

Lapsi on suomalaisessa kulttuurissa tarkoin suojeltu kohde. Lasta ei sovi vihata, vaan päinvastoin lasta tulee suojella kaikelta pahalta. Tietyllä tavalla jokainen ihminen sosiaalistetaan pitämään lasta ihastuttavana olentona, jota kohtaan ei voi tuntea negatiivisia tunteita. Erityisesti naisten oletetaan pitävän lapsia suloisina ja hoivattavina. Tämän vuoksi vapaaehtoisesti lapsettomat haluavat ehdottomasti tähdentää, että he kyllä pitävät lapsista, vaikka eivät niitä itselleen haluakaan.

Ympäristön vakuuttaminen siitä, että myös vapaaehtoisesti lapsettomat pitävät lapsista voi olla merkki eräänlaisesta takaportin ylläpitämisestä. Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomat saattavat hakea muiden lapsista kadoksissa olevaa hoivaviettiään. Toisaalta, jos joskus kävisi niin, että vapaaehtoisesti lapseton katuisi päätöstään ja hankkisi lapsen, ei hänen vanhemman kykyjään epäiltäisi, kun muistettaisiin hänen aina tykänneen lapsista. Jos taas lapsenvihaaja hankkisi lapsen, saattaisi ympäristö epäillä tämän kykyjä hyvään vanhemmuuteen. Julistautuminen lastenvihaajaksi saattaisi myös lisätä niitä ympäristön vapaaehtoisesti lapsettomiin kohdistamia paineita, joita jo pelkkä vapaaehtoinen lapsettomuus tuo mukanaan. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka lapsista ei pidetä, niin sitä ei ainakaan tunnusteta.

Lastenvihaaja-kuvan torjumisella on myös tekemistä jo edellä mainitun julkisuuskuvan kanssa. Henkilöhaastatteluissa esiintyvät henkilöt eivät halua saada negatiivista julkisuutta. Sitä saattaisi tuoda se, että ilmoittaisi julkisesti, ettei pidä lapsista. Vaikka henkilöhaastatteluissa tuodaan esille hyvin selvästi, että lapsettomuus on vapaaehtoista, halutaan korostaa sitä, että lapsista kuitenkin pidetään. Julkisuuskuva on pidettävä kirkkaana huolimatta siitä, että normaalibiografiasta on yhdellä tavalla poikettu. Ainoa lausuma, jossa lausuman esittäjä tunnustaa, ettei pidä lapsista, löytyy mielipidekirjoituksesta. Tässäkin lausumassa päähenkilö puhuu menneestä ajasta, joka on siis jo taakse jäänyttä, ja antaa kuvan, että asiat ovat muuttuneet. Toisessa lausumassa

tuodaan esille, että lapsien kanssa oloa halutaan välttää, mutta se ei tietenkään johdu lapsivihamielisuudesta. On mielenkiintoista, kuinka puheessa halutaan lieventää omaa lapsia koskevaa mielipidettä. Edes anonyymissä mielipidekirjoituksessa ei uskalleta sanoa suoraan, ettei pidä lapsista. Sosiaaliset normit ja paineet ulottuvat niin syvälle.

Nuorena olin voimakas ja itsenäinen ja tunsin suorastaan vihaa vauvoja kohtaan.
(n, y, Eeva 12/1996)

En sano, että vihaan lapsia, en vain halua olla niiden kanssa, jos vain suinkin voin sen välttää.
(n, y, MN 26+27/1998)

7.5.2 Vanhemmuutta ilman sitoutumista

Lausumissa mainitaan sekä sukulaisten että tuttavien lapset sellaisina, joiden kanssa ollaan tekemisissä. Parissa lausumassa esiin nostetaan myös kummilapset. Eräällä tavalla erikoista on myös se, kuinka lemmikkieläimet tuodaan esiin perheenjäseninä ja jopa lasten korvikkeena. Vapaaehtoisesti lapsettomat noudattavat näin monella tapaa laajentunutta perhekäsitystä. Oikea perhe ei ole heille vain ydinperhe, vaan se kattaa monipuolisemmat ja laajemmalle ulottuvat tunnesiteet.

Mutta on ollut hienoa seurata ystäväieni lapsia sekä kummilapsiani. (n, h, MN 24/1998)

Lasten paikkaa täyttävät kaksi kissaa. Lomamatkan ajaksi on helpompaa löytää hoitaja niille kuin lapsille. (n, y, KK 19/1999)

Sen sijaan eläimet ovat aina olleet sydämen asia, tälläkin hetkellä asustelen neljän kissan kanssa ja ne riittävät minulle perheeksi. (n, y, MN 26+27/1998)

Muiden lapsista haetaan myös eräänlaisia vanhemmuuden kokemuksia. Halutaan kokea joitakin vanhemmuuteen liittyviä seikkoja, mutta ilman sitä vaivaa ja vastuuta, jonka kokopäiväisen vanhemmuuden katsotaan tuovan mukanaan. Vapaaehtoisesti lapsettomat näkevät, että vanhemmuudessa on myös positiivisia seikkoja, joita halutaan kokea ja kokeilla. Ensimmäisessä lausumassa lausuja tuo esille halunsa kokea eräällä tavalla vanhemmuuteen liitettävän roolin, isovanhemmuuden. Vanhemmuudesta etsitäänkin sellaisia kokemuksia, jotka vapaaehtoisesti lapsettomilla jäisivät muuten kokonaan kokematta.

Mutta ehkä on muita lapsia, jotka haluavat meidät mummokseen ja papakseen.
(n, h, MN 23/1998)

Olen saanut elää Monican kautta Andreaksen kanssa, ja se on ollut minulle yksi korvike.
(n, h, MN 24/1998)

Edellisessä lausumassa tulee myös esille, kuinka vapaaehtoisesti lapsettomat haluavat jollain tasolla elää vanhemmuuden ilman omaa lasta. Samalla paljastuu myös pieni murtumakohta vapaaehtoisesti lapsettoman elämässä, kun hän puhuu sisarensa pojan kasvun seuraamisesta korvikkeena. Ehkä vapaaehtoisesti lapseton täti kokee, että hän on jäänyt jostain paitsi, kun hänellä ei ole omaa lasta. Sisaren pojan kasvun seuraaminen ja tämän elämään osallistuminen antavat mahdollisuuden eräänlaiseen korvikevanhemmuuteen. Vapaaehtoisesti lapsettomat eivät myöskään halua jäädä ulkopuolelle siitä piiristä, jonka lasten vanhemmat muodostavat. Hakemalla kontaktia lapsiin vapaaehtoisesti lapsettomat haluavat päästä sisälle lasten vanhempien puheisiin ja ymmärtää vanhempien arkea. Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomat todistavat, että kiintymystä ja hoivaa voi osoittaa ilman omaakin lasta yli biologisten siteiden.

Lapsista etsitään uusia kokemuksia. Halutaan kokea ohimenevästi, miltä tuntuisi olla rakastava äiti tai huolissaan oleva isä tai halutaan kokea pieni hipaisu hoivavietistä. Tämä kaikki halutaan kuitenkin jättää ohimeneväksi kokemukseksi, joka jää kaikkien muiden kokemusten joukkoon. Kokemusten kerääminen on osa elämyseskeisenä pidettyä elämäntapaa, jossa kokemuksia halutaan kerätä ikään kuin rekisteriin mahdollisimman paljon. Kokemusten halutaan myös olevan lyhytkestoisia. Toisaalta kokeilemalla vanhemmuuteen kuuluvia rooleja vapaaehtoisesti lapsettomat voivat itserefleksiivisesti testata, onko tehty lapsettomuuspäätös heille ainoa oikea valinta.

Puheessaan vapaaehtoisesti lapsettomat rakentavat itsestään hyvin lapsimyönteistä kuvaa. He osoittavat itsessään olevan potentiaalia myös hoivarooleihin, vaikka omat lapset puuttuvat. Tietyllä tavalla he haluavat todistaa, etteivät ole kylmiä ja tunteettomia, jollaiseksi lapsivihamielisyys helposti tulkitaan. Jos yhteyksiä ei ole lähipiiriin lapsiin, oma kyky hoivaan osoitetaan sitten vaikka kotieläinten kautta. Tässä tulee murtumakohta myös elämänpolitiikan valinnanvapauteen. Vaikka päätös pysyä lapsettomana on vapaaehtoinen

ja tietoinen valinta, sen seurauksena vapaaehtoisesti lapsettomat käyttäytyvät kuitenkin jossain määrin yhteiskunnan normien ehdoilla ollakseen sosiaalisesti hyväksyttävämpiä.

7.6 Työ

7.6.1 Työ elämän sisältönä

Tähän puhetapaan otimme lausumat, joissa vapaaehtoisesti lapsettomat puhuvat ammatistaan, työnteostaan ja urastaan sekä suhteestaan työhön. Vapaaehtoisesti lapsettomien työstä kertovaan puhetapaan kertyi eniten lausumia. Lausumien runsaus johtuu aineiston luonteesta. Monet henkilöhaastattelujen kohteet ovat esillä ammattinsa ja siinä menestymisen vuoksi. Tässä tulee näkyviin selvä ero yleisönosastokirjoituksiin, joissa ei puhuta työstä. Kahta kirjoitusta lukuun ottamatta kaikki tämän puhetavan lausumat ovat henkilöhaastatteluissa. Syynä tähän on se, että toimittajat kyselevät haastateltaviltaan työstä, kun taas yleisönosastokirjoituksissa lähtökohta on toinen. Niissä lähdetään kirjoittamaan omaa mieltä askarruttavasta kysymyksestä eli tässä tapauksessa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Näin ollen työstä puhuminen jää korkeintaan sivumaininnaksi.

Vapaaehtoisesti lapsettomien puheessa työ on tekijä, joka antaa sisältöä elämään. Työllä on heidän elämässään hallitseva rooli. Vapaaehtoisesti lapsettomat tuovat esille sen, kuinka he tekevät työtä, josta nauttivat. Työn antama sisältö voi olla myös huomaamatonta. Siitä on pikkuhiljaa tullut elämäntapa, joka rytmittää ajankäyttöä ja muuta elämää. Lapsettomat voivat säädellä vapaammin ajankäyttöään ja siten halutessaan käyttää aikaansa enemmän työhön. Lapsiperheissä lapsi pakottaa tietynlaiseen ajankäytön malliin. Vanhempien aikataulujen lisäksi elämään on sovitettava myös lasten aikataulut. Vapaaehtoisesti lapsettomat vaativat työltään paljon. Sen on oltava kiinnostavaa, vaihtelevaa ja haasteellista. Tällaisena he oman työnsä myös tuovat esiin. He ovat päässeet tilanteeseen, jossa työ on tyydyttävää ja innostavaa. Vaativalla työllä on kuitenkin haittapuolensa, kuten ajankäytön hankala organisoiminen, työn vaativuus ja raskaus. Vapaaehtoisesti lapsettomat näkevät kuitenkin työn haitat pienempinä kuin sen edut. Tässä

mielessä he tekevät elämänpoliittista arviointia ja arvottamista. Työn hyvät puolet painavat vaakakupissa enemmän kuin sen huonot puolet. Näin ollen valinta kallistuu nykyisen kaltaisen työn puolelle. Työ ei hallitsevasta roolistaan huolimatta kuitenkaan ole kotielämän korvike, vaan nämä kaksi elämän osa-aluetta pyritään pitämään erillisinä.

En minä tätä työtä vaihtaisi mihinkään. (n, h, Eeva 9/1999)

Mutta suunnaton intohimo tähän työhön kestää kaikki lieveilmiöt. (n, h, MN 24/1996)

Koko ajan on pyrittävä parempaan, mutta minä vain nautin paineista. (n, h, Eeva 9/1999)

Toin ennen aina työni kotiin. Nyt voin elää myös perhe-elämää. Yritän organisoida menoni tietyille päiville, ja lopun ajan säästän kodille. (n, h, MN 24/1998)

Vaikka työ tietyllä tavalla hallitsee pitkälti näiden vapaaehtoisesti lapsettomien elämää, he tuovat esille sen, että valinta on heidän omansa. Aineistossamme esiintyneet henkilöt ovat sellaisessa ammatillisessa asemassa, jossa he voivat itse päättää työnsä rytmistä ja heillä on myös omasta työstään tavallista suurempi päätäntävalta. He itse hallitsevat työtään. He itse päättävät, mitä tekevät, milloin tekevät ja kenen kanssa työskentelevät. Työ on heille haaste, joka innostaa aina uudelleen. Vapaaehtoisesti lapsettomat myös tiedostavat, että he voivat halutessaan valita toisin. Heillä on aina toinen mahdollisuus. Yksi työtä koskeva valinta ei ole lopullinen, vaan tarjoaa usein väylän uusiin valintoihin ja mahdollisuuksiin. Vapaaehtoisesti lapsettomat eivät halua juurtua yhteen työpaikkaan tai tehtävään, vaan ovat valmiita ja halukkaita liikkumaan työn ja uusien haasteiden perässä. He eivät kuitenkaan liiku pelkästään menestyksen perässä, vaan etsivät työlleen parasta mahdollista sisältöä.

En minä mikään masokisti ole. En tee tätä väkisin. (n, h, Eeva 9/1999)

Molemmat olemme kunnianhimoisia työhön liittyvissä asioissa. (n, h, MN 27+28/1996)

Jos kutsu kuuluu, nousen siivilleni ja suuntaan uuteen tehtävään. (n, h, Gloria 2/1999)

Olen sen sortin ihminen, että tarvitsen paljon harjoitusaikaa. Kun on huomannut, ettei jokin asia sovi itselle, täytyy olla niin fiksu, ettei enää tee sitä. Elämä on liian lyhyt sellaiseen. (n, h, Eeva 9/1999)

Olen nopeasti innostuva pioneeri ja kulkija, aina valmis aloittamaan alusta. (n, h, Gloria 2/1999)

Tällaisen työhön liittyvän vapauden ja kunnianhimon mahdollistaa lapsettomuus. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat vastuussa vain omasta toimeentulostaan. Kukaan ei ole riippuvainen heidän taloudellisesta toiminnastaan, eivätkä heidän ratkaisunsa muuta toisen elämää. Lapset ovat usein sitova tekijä sekä tietyille paikkakunnalle että pysyvään työpaikkaan. Lapsiperheet joutuvat myös suunnittelemaan elämäänsä pidemmällä tähtäyksellä kuin lapsettomat. Tällaista sidettä ja vastuuta vapaaehtoisesti lapsettomilla ei ole. He voivat ottaa enemmän ammatillisia ja taloudellisia riskejä, sillä kukaan ei ole riippuvainen heidän tuloistaan. Heidän ei myöskään tarvitse ajatella lasten sopeutumista vaihtaessaan paikkakuntaa tai jopa maata.

Työtä ei pyritä henkilöhaastatteluissakaan tuomaan väkisin esiin. Sillä ei haluta päteä, vaikka monet haastatelluista ovat alallaan menestyneitä ja osa jopa kuuluisuuksia. Tässä osiossa näkyy selvimmin toimittajan vaikutus. Nimenomaan toimittaja ohjaa kysymyksillään keskustelun työhön ja tuo haastatellun esiin tietyssä roolissa, esimerkiksi laulajana. Jossain erikoislehdessä samoilla henkilöillä voisi olla aivan toinen rooli, ja painotus työhön olisi vähäisempi. Esimerkiksi jonkin urheilulajin erikoislehdessä tätä lajia harrastava laulaja tuotaisiin esiin nimenomaan kyseisen lajin intohimoisena harrastajana, joka uhraa kiireisestä elämästään ison osan rakkaalle harrastukselleen ja arvostaa näin suuresti vapaa-aikaa. Toimittajan ohjailu on otettava huomioon tässäkin puhettavassa. Vaikka toimittaja olisikin ohjaillut keskustelun aiheeseen, kiinnostuksen kohde on kuitenkin se, miten vapaaehtoisesti lapsettomat tuovat itsensä esille työpuheessaan.

Vapaaehtoisesti lapsettomat luovat puheessaan itsestään kuvaa yritteliäinä ja kunnianhimoisina ihmisinä. He ovat työstään nauttivia ja työnsä taitavia ammattilaisia. Tämän puhettavan kohdalla ei tule esiin sukupuolittuneita käsityksiä, vaan suhde työhön on sekä miehillä että naisilla samanlainen. Toisaalta henkilöhaastatteluissa esiintyvät pääasiassa menestyneet ja yleensä avioparin molemmat osapuolet ovat hyvässä ammatillisessa asemassa. Näin ollen kumpikaan aviopuoliso ei ole riippuvainen toisesta taloudellisesti. Kummankaan ei myöskään ole tarvinnut luopua urastaan lasten vuoksi. Negatiivisia lausumia ei tuoda puheessa esiin. Myöskään työssä epäonnistumisesta ei puhuta. Julkisuuskuvassa on näyttäytyttävä työhönsä tyytyväisenä ja työnsä hallitsevana. Toisaalta julkisuuskuvan lisäksi vapaaehtoisesti lapsettomilla on oma halu luoda

menestyneen ihmisen kuvaa, jopa illuusiota. Työn negatiiviset puolet jätetään sivuun ja korostetaan, kuinka oma uravalinta on johtanut huipputulokseen ja tyydyttävään työelämään.

7.7 Kulutusdiskurssi

7.7.1 Vapaaehtoisesti lapsettomien kulutuskäyttäytyminen

Kulutus on osa arkipäiväämme. Se sisältää totunnaisia, yleisiä ja välttämättömiä ostoksia, mutta myös suurempia ja harkittuja hankintoja. Kulutus ilmaisee elämäntyyliämme ja tekemämme valinnat kertovat meistä jotakin. Kuluttamalla voi myös tietoisesti ilmaista itseään ja minäänsä. Tietynlainen kulutus tai kulutuksen vastaisuus on jopa osa erilaisiin ryhmiin kuulumista. Kulutus ilmaisee myös suhdetta rahaan. Se kertoo arvoista ja elintasosta.

Vapaaehtoisesti lapsettomien kulutustottumukset eroavat lapsiperheen kulutustottumuksista. Lapsiperheissä lasten elättäminen on vanhempien vastuulla. Lapset kuluttavat välttämättä joitakin hyödykkeitä ja palveluja, jotka vanhempien on maksettava. Lasten kulutus myös muuttaa tai ohjailee vanhempien kulutusta. Vanhemmat saattavat tinkiä omasta elintasostaan lapsensa hyväksi tai siirtyä esimerkiksi käyttämään sellaisia hyödykkeitä, joita lapsikin voi käyttää. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat vapaita tällaisesta lapsen ohjailemasta tai määräämästä kulutuksesta. Halusimme tutkia vapaaehtoisesti lapsettomien kulutusta, koska oletimme, että heidän kulutuksessaan näkyy se rahamäärä, mikä lasten puuttumisen takia jää avioparin omaan käyttöön, niin sanottuun vapaaseen kulutukseen.

Kulutuksesta kertovaan puhetapaan valitsimme lausumat, joissa vapaaehtoisesti lapsettomat kertovat kulutustottumuksistaan tai suhteestaan kuluttamiseen ja rahaan. Tässä puhetavassa vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit luovat itsestään kuvan tietynlaisina kuluttajina. Kulutuspuhetta löytyi kuitenkin vähemmän kuin etukäteen oletimme. Mielikuva siitä, että vapaaehtoisesti lapsettomat puhuisivat paljon siitä, mihin käyttävät

“ylimääräistä” rahaa, joka ei mene lapsiin, osoittautui osin vääräksi. Oletimme, että kahdella työssäkävällä ja lapsettomalla aikuisella rahaa jää enemmän käytettäväksi kuin lapsiperheillä. Silti kulutuksesta ja rahasta puhutaan vähän tai ei ollenkaan. Suomalaisessa kulttuurissa ei ilmeisesti ole sopivaa puhua rahan kuluttamisesta. Rahan omistamisesta on totuttu olemaan hiljaa. Tietynlainen “vaatimattomuus kaunistaa”-mentaliteetti on nähtävissä kulutuksesta kertovissa lausumissa. Lausumia on vähän verrattuna niihin teemoihin, joissa lausumia on eniten. Lausumat ovat yleisluontoisia ja vapaaehtoisesti lapsettomat puhuvat kuluttamisesta hieman peiteltysti.

7.7.2 Normaalikuluttajat ja unelmien toteuttajat

Vapaaehtoisesti lapsettomat rakentavat puheessaan kuvan kahdenlaisista kuluttajista. Toisaalta ovat normaalikuluttajat, jotka omasta mielestään ymmärtävät rahan arvon ja käyttävät sitä viisaasti ja säästeliäästi. Toisaalta taas ovat rahaa huolettomasti kuluttavat ja unelmien toteuttajat, jotka omistaessaan rahaa myös käyttävät sitä itseensä.

Kumpikin ymmärtää, että raha ei kasva puussa. Emme ole silti pihejä.
(n, h, MN 27+28/1996)

Elämme sen [rahankäytön] suhteen hyvin normaalia elämää. (m, h, MN 27+28/1996)

Olen kova säästämään, mutta silloin tällöin palkitsen itseni otoilla. (n, h, Anna 19/1998)

Aioimme mennä Tapion kanssa katsomaan Busonin Tohtori Faustusta, mutta liput olisivat maksaneet 1 300 markkaa kappaleelta. (n, h, Eeva 9/1999)

Kun kodissamme oli uutta ja nättiä, olin huolissani, säilyykö koti sellaisena. Nyt tapetit ovat yli kymmenen vuotta vanhat, ja silti olemme ihan onnellisia. Mikään ulkoinen ei auta, jos ihmisen sisällä jokin mättää. (n, h, MN 23/1998)

Normaalikuluttajat eivät sorru luksusmaiseen törsäilyyn. Toisaalta on vaikea sanoa, mikä näille normaalikuluttajiksi itsensä määrittäville on normaalia kulutusta. Tässäkin puhettavassa tulee esiin julkisuuskuvan merkitys: henkilöhaastattelujen kohteet eivät halua leimautua millään tavalla. He eivät halua määritellä itseään törsääjiksi, mutta kieltävät myös olevansa pihejä. Ainoastaan yhdestä yleisönosastokirjoituksesta löytyy suora lausuma, jossa kirjoittaja sanoo lapsettomuuden takia rahaa jäävän yli. Hän myös myöntää kuluttavansa sen itseensä.

Olimme vapaita menemään ja matkustelimme paljon. Meillä oli myös enemmän rahaa käytettävänä, kun sitä ei mennyt lapsiin. (n, y, KK 19/1999)

Myös kulutuksen suhteen vapaaehtoisesti lapsettomat vertaavat itseään lapsiperheisiin. Kun edellä mainitussa lausumassa henkilö sanoo, että hänellä oli enemmän rahaa käytettävissä, hän tarkoittaa, että rahaa oli enemmän suhteessa siihen, kuinka paljon rahaa lapsiperheellä oli käytössään. Normaalikulutuksen mittarina vapaaehtoisesti lapsettomat siis pitävät sitä kulutustapaa, jota lapsiperheet suosivat.

Toiseen kuluttamisen pääryhmään kuuluvat ihmiset, jotka tiedostavat sen, että heillä on ylimääräistä rahaa. Tämä ryhmä jakautuu kahtia. Osan rahankäyttötavat voidaan nähdä kuluttamisena, jolla tuodaan esiin omaa elintasoja. Tässä tapauksessa kulutuksella ei välttämättä ole mitään tekemistä tarpeen tai unelmien toteuttamisen kanssa, vaan runsas rahankäyttö on arkipäivää, ja ihmiset kuluttavat rahaa jopa osittain huomaamattaan. Törsääjätäkään eivät kuluta rahaa holtittomasti, vaan vaativat rahoilleen vastinetta. Rahaa kulutetaan osaksi myös kulttuurisen pääoman hankkimista varten, siis rahaa kulutetaan merkkituotteisiin ja yleisesti tunnettuihin tai muodikkaisiin tuotteisiin, joiden kautta haetaan sosiaalista statusta.

Kun kuulin, että nämä ovat Eliel Saarisen suunnittelemat, oli selvää, että nämä otan. (n, h, Eeva 9/1999)

Ensin tilasin Nicola Trussardin Suunnittelemaan pukuni. En kuitenkaan pitänyt hänen piirtämistään malleista; ne olivat liian erikoisia minulle. (...) lopulta Lorenzo Rivalta löytyi yksinkertaisen tyylikäs puku, johon hän suostui vielä tekemään toivomiani muutoksia. (n, h, MN 43/1996)

Toinen osa rahaa reilusti kuluttavista taas koostuu sellaisista unelmien toteuttajista, jotka rahan säästymisen myötä pääsevät tekemään jotain, mistä ovat jo kauan haaveilleet. Heille ylimääräinen kulutus on luksusta, ei jokapäiväistä. Sillä ei haluta korostaa omaa elintasoja tai imagoa. Unelmien toteuttamiseen on kuitenkin varaa, kun kaiken ylimääräisen rahan voi käyttää omaan kulutukseen. Unelmien toteuttamisella ei kuitenkaan pyritä korvaamaan sitä, että perheestä puuttuu lapsi, vaan ihmiset haluavat elää itselleen ja omilla ehdoillaan. Unelmien toteuttajat eivät myöskään kuluta pelkkään materiaaliseen hyvään, vaan haaveena saattaa olla myös elämys, jota haetaan esimerkiksi ulkomaanmatkalta. Toisen

lausuman pari oli jo kauan haaveillut matkasta Thaimaahan, mutta kuitenkin lykännyt matkaa sen korkean hinnan vuoksi. Kuitenkin, kun eteen tuli tilaisuus päästä matkalle halvemmalla, ei pari epäröinyt, vaan lähti rohkeasti toteuttamaan haavettaan.

Matkustaminen onkin sellainen kohde, johon vapaaehtoisesti lapsettomat rahaa usein kuluttavat.

Jaguaarista haaveilen, vaikka en olekaan mikään autohullu (m, h, MN 27+28/1996)

Joitakin vuosia sitten menimme lomalle Thaimaahan. Perjantaina Susu meni juuri ennen matkatoimiston sulkemisaikaa katsomaan matkoja ja soitti mulle kännykkään, että nyt olisi halpa matka Thaimaahan. Mä änkyttelin vähän aikaa ja sanoin, että otetaan. Ja niin lähdettiin kahdeksi viikoksi Thaimaahan. (m,h, MN 37/1996)

Heti rahatilanteen salliessa kustannamme Jazminen äidin matkan Suomeen. Uskon hänen nauttivan Suomen kauniista kesästä. (m, h, Anna 46/1996)

Vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit tuovat puheessaan itsensä esiin lähinnä maltillisina kuluttajina, ns. normaalikuluttajina. He puhuvat itsestään tavallisina rahankäyttäjinä, joilla ei loppujen lopuksi ole ylimääräistä rahaa sen enempää kuin muillakaan. Kuitenkin se raha, joka joskus jää yli, on käytettävissä omaan itseen tai parin yhteisiin unelmiin. On tietenkin vaikea sanoa, kuinka paljon vapaaehtoisesti lapsettomien kulutus eroaa tavallisen lapsiperheen vastaavasta, mutta mielenkiintoisempaa kuin kulutuskäyttäytyminen onkin vapaaehtoisesti lapsettomien oma suhde kulutukseen. Vapaaehtoisesti lapsettomat eivät halua identifioitua omaksi kuluttajaryhmäkseen.

Erikoista on se, että lausumia, jotka koskivat kulutusta, löytyi melko vähän. Eräs syy tähän voisi olla se, että henkilöhaastattelujen teemat johtivat keskustelun pois kulutuspuheesta. Toki tutkimissamme naistenlehdissä oli artikkeleita, joissa julkkikset esimerkiksi esittelivät kotiaan tai vaatekaappiaan, mutta näissä artikkeleissa taas ei puhuttu perhesuhteista, lapsista tai lapsettomuudesta, ja sen vuoksi nämä artikkelit jäivät pois tarkastelustamme. Toisaalta voisi ajatella, että kulutuspuhetta sisältävät artikkelit ovat enemmänkin erikoislehdissä, kuten harrastuslehdissä, joissa julkisuuden ihmiset kertovat harrastuksistaan. Matkailun alaltakin on viime vuosina alkanut ilmestyä erikoislehtiä, joiden eräänä sisältönä ovat julkkikset kertomassa omista suosikkikohteistaan maailmalla tai erilaisista tavoista matkustaa. Kulutuspuheen vähyyteen vaikuttaa varmasti myös jo

aiemmin mainittu seikka, jonka mukaan suomalaisessa kulttuurissa kuuluu olla pitämättä suurempaa ääntä omaisuudesta tai varallisuudesta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassamme halusimme selvittää vapaaehtoisesti lapsettomien elämää heidän oman puheensa kautta muodostamalla teemojen pohjalta puhetapoja (diskursseja). Halusimme tarkastella, millainen elämänpoliittinen päätös vapaaehtoinen lapsettomuus on, ja kuinka vapaaehtoinen lapsettomuus ilmenee vapaaehtoisesti lapsettomien puheessa. Toisena kiinnostuksemme kohteena oli se, millaisia elämänpoliittisten päätösten tekijöitä vapaaehtoisesti lapsettomat puheessaan itsestään muokkaavat, sekä missä ja miten vapaaehtoisesti lapseton elämänpolitiikkaa heidän puheessaan ilmenee. Kolmanneksi meitä kiinnosti vapaaehtoisesti lapsettomien oma perhekuva. Millaisena perheenä vapaaehtoisesti lapsettomat itsensä näkisivät moninaisten perhemuotojen kentällä?

Selvästi erottuvia puhetapoja löytyi seitsemän kappaletta. Näissä kaikissa on nähtävissä vapaaehtoisesti lapseton elämänpolitiikka. Myös eri diskurssien välillä on yhteyksiä ja päällekkäisyyttä. Useissa yhteyksissä painottuvia asioita ovat normaalibiografiasta poikkeaminen, vertailu lapsiperheisiin, oman elämäntavan vapaus sekä aineistosta johtuva julkisuuskuvan merkitys. Henkilöhaastatteluissa ja yleisönosastokirjoituksissa vapaaehtoinen lapsettomuus tulee esille hieman eri tavoin.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on elämänpoliittisena päätöksenä yksilöllinen. Se edustaa omaehtoista riippumattomuutta. Valinta lapsettomuudesta tehdään, sillä se on itselle ja omalle elämälle sopivin vaihtoehto. Vapaaehtoisesti lapseton haluaa itse päättää, mihin sitoutuu ja missä elämävaiheessa. Lapset ovat asia, johon ei haluta sitoutua kokopäiväisen vanhemmuuden muodossa. Sitoutuminen eri asioihin, esimerkiksi työhön tai parisuhteeseen, tapahtuu omasta tahdosta. Lapsien nähdään rajoittavan vapautta elämänpoliittiseen päätöksentekoon muilla elämänalueilla. Lapsettomuuspäätös tähtää

suuremman valinnanvapauden säilyttämiseen ja itsenäisyyteen laajemmin elämässä. Vapaaehtoisesti lapsettomien valitsema elämänpoliittikka mahdollistaa impulsiivisuuden, suunnittelemattomuuden sekä suurempien henkilökohtaisten riskien ottamisen.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on myös henkilökohtainen päätös, joka tehdään omista lähtökohdista käsin. Toisaalta se on julkinen päätös edustaessaan yksityiselämän aluetta, joka kuuluu ainakin ympäristön mielestä julkisen keskustelun ja arvioinnin piiriin. Tämä monesti johtaa jännitteisiin vapaaehtoisesti lapsettomien ja ympäristön välillä. Ympäristö kohdistaa etenkin vapaaehtoisesti lapsettomiin naisiin odotuksia ja paineita.

Vapaaehtoisesti lapseton aviopari ei ole yleisesti tunnettu tai tunnustettu perhemuoto. Perinteinen perhekäsitys näkee lasten olevan "oikean" perheen kriteeri. Lapsettomuutta tietoisena päätöksenä ei ymmärretä. Ympäristö näkee jopa velvollisuudekseen puuttua parin lapsettomuuteen ja kannustaa heitä lapsen tekoon. Samalla he käytöksen ja asenteiden tasolla osoittavat, ettei vapaaehtoisesti lapseton aviopari voi olla oikea perhe. Vapaaehtoisesti lapsettomat kuitenkin pysyvät päätöksessään lähiympäristön arvostelusta ja vaikutusyrityksistä huolimatta. Tämä osaltaan kertoo siitä, että vapaaehtoinen lapsettomuus on tarkoin harkittu ja pohdittu elämänpoliittinen päätös. Sitä ei muuteta pelkästään yhteiskunnan normien tai muiden ihmisten vaikutuksesta, vaan omasta valinnasta. Toisaalta vapaaehtoisesti lapsettomille lapsettomuus on yksilötason päätös ja yksilön asia, sillä he eivät näe yhteiskunnan työntävän ihmisiä kohti lapsentekoa tai ainakaan suosivan lapsiperheitä perhemuotona.

Vapaaehtoinen lapsettomuus elämänpoliittisena valintana näkyy kaikissa tutkimissamme puhutavoissa. Työtä koskevia valintoja leimaavat samat tekijät kuin itse lapsettomuuspäätöstä ja sen perusteluja. Vapaaehtoisesti lapsettomat pyrkivät työhön, jossa heillä on itsenäinen asema. Työ on pitkälti itse valittu ja he voivat vaikuttaa sen sisältöön. Työhön sitoudutaan voimakkaasti, mutta sitoutuminen on omaehtoista. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat valmiita vaihtamaan työpaikkaa tai jopa uraa. He myös näkevät itsellään olevan useita valinnanmahdollisuuksia. Tämän mahdollistaa vapaaehtoinen lapsettomuus, mutta enemmän kyse on elämänpoliittisesta päätöksentekomallista, jota on käytetty myös lapsettomuuspäätöksen kohdalla.

Vapaaehtoisesti lapsettomat elävät päätöksensä kanssa koko ajan. Päätöstä arvioidaan toistuvasti ja sen vahvistukseksi etsitään päätöksen mukanaan tuomia positiivisia puolia usein vertaamalla omaa elämäntapaa lapsiperheiden elämäntapaan. Vapaaehtoisesti lapsettomat myös ymmärtävät, että heidän valintansa on yksi muiden joukossa, ja että he olisivat voineet valita toisinkin. Tässä yhteydessä tulee esiin joidenkin auki pitämä takaportti, esimerkiksi adoptio, jos mieli jostain syystä muuttuisi. Takaportti on usein kuitenkin lähinnä kuvitteellinen, sillä osa takaporttia ylläpitävistä on jo ohittanut adoptioitan tai mahdollisuuden katua ja tehdä lapsi. Ympäristön asennoituminen ja normaalibiografiasta poikkeaminen aiheuttavat tarvetta pitää yllä osin valheellista mahdollisuutta päätöksen katumiseen.

Vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit eivät juurikaan puhu itsestään perheenä. Heidän puheessaan korostuu parisuhde ja perinteinen käsitys avioliitosta. He eivät rinnasta itseään perhekenttään etenkin perinteisen perhekäsityksen mielessä. Vapaaehtoisesti lapsettomien perhekäsitys on laajempi kuin perinteinen perhemalli. Perheeseen kuuluvien jäsenten käsite kattaa kauemmas ulottuvat tunnesiteet, ei vain vanhempien ja lasten muodostamaa yksikköä tai muita biologisia sukulaisuussuhteita. Heille perheen kriteerinä toimii nimenomaan tunneside. Se voi kohdistua puolisoon, lemmikkeihin tai kummilapsiin. Fyysinen koti on toissijainen, joskin tärkeä osa perheen muodostumista.

Vapaaehtoisesti lapsettomat vertaavat itseään useissa yhteyksissä lapsiperheisiin. Tätä he eivät kuitenkaan tee perhekäsityksen valossa, vaan lähinnä elämäntavallisesti. Omaa lapsetonta elämäntapaa verrataan lapsiperheiden elämäntapaan, ei siihen, miten he perheenä eroavat lapsiperheistä. Lapsiperhe on vapaaehtoisesti lapsettomille eräänlainen mittatikka, joka edustaa keskivertoa tai normaalia, ja josta he itse eroavat. He ovat ikäänkuin normaalibiografian ulkopuolella lapsiperheisiin verrattuna.

Vapaaehtoisesti lapsettomille erilaiset elämänpoliittiset valinnat ovat tasa-arvoisia. He näkevät ehkä lapsiperheiden elämän negatiiviset asiat positiivisia helpommin, mutta eivät kritisoi sitä, että joku on tällaisen valinnan tehnyt. Valinta vain ei olisi ollut juuri heille sopiva.

Tutkielmamme tulokset osoittavat vapaaehtoisen lapsettomuuden kuvastavan yksilöllistä päätöksentekoa ja elämäntapaa. Vapaaehtoinen lapsettomuus nähdään mahdollisuutena toteuttaa vapaampaa ja itsenäisempää elämänpolitiikkaa kaikilla elämänalueilla.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on läsnä koko elämässä ja myös itse päätös nousee aika ajoin esiin. Päätös ei aina ole puolisoiden yhtä aikaa tekemä, vaan se on voinut muodostua toiselle jo ennen avioliittoa. Toisille päätös on parisuhteen aikana yhdessä tehty sopimus. Joka tapauksessa molemmat aviopuolisot ovat sitoutuneet päätökseen voimakkaasti. Päätökseen sitoutuminen vaikuttaa myös voimakkaaseen avioliittoon sitoutumiseen. Parisuhde koetaan aitona ja erityislaatuisena, sillä suhteen muodostavat henkilöt ovat toisilleen itsen ohella perheen tärkeimpiä jäseniä, eikä sitoutumisen määrään tai laatuun vaikuta lapsien olemassaolo.

Aineiston luonne vaikuttaa pakosta myös tutkimuksen luonteeseen. Mediatekstien käyttäminen materiaalina tuo omat haittapuolensa. Aineistossa on nähtävissä sekä toimittajan että itse naistenlehden vaikutus. Vaikka pyrimme ottamaan tarkasteluun kattavan valikoiman erilaisia ja erilaiset taustat omaavia naistenlehtiä, on suomalaisten naistenlehtien tarjonta lopulta aika yksipuolinen. Artikkeleissa esiintyvät usein samat henkilöt puhumassa samoista asioista. Suomi on niin pieni maa, että kilpailu lukijoista ajaa lehdet kohti kultaista neutraalia keskitietä. Kilpailu samasta kohderyhmästä muokkaa naistenlehtiä yhä enemmän toistensa kaltaisiksi. Haastatellut kokevat jossain määrin myös tarvetta julkisuuskuvan ylläpitoon. Negatiivista julkisuuskuvaa kartellaan, jolloin pyritään pysyttelemään neutraaleissa puheenaiheissa tai ainakin puhumaan neutraaliin sävyyn aroistakin asioista. Henkilöhaastatteluissa tunneskaala on näin ollen pienempi kuin yleisönosastokirjoituksissa. Yleisönosastokirjoituksissa puolestaan lähtökohtana on omaa mieltä askarruttava aihe, joka halutaan tuoda julkisen keskustelun piiriin. Kirjoitusten anonyymiys antaa myös suojan, jonka varjossa voidaan tuoda esille negatiivisiakin kommentteja ja mielipiteitä. Tarkoituksenamme ei kuitenkaan ole tehdä media-analyysiä tai väittää tämän olevan totuus siitä, mitä vapaaehtoisesti lapsettomat konkrettisesti elämänpolitiikassaan tekevät. Tarkoitus on nimenomaan tarkastella puhetapoja, joita vapaaehtoisesti lapsettomat itse käyttävät ja näin konstruoivat kuvaa itsestään ja elämästään.

Sekä henkilöhaastattelut että yleisönosastokirjoitukset tuovat tarpeellisen osansa aineistoon. Henkilöhaastattelut antavat aineistoa, jossa käsitellään vapaaehtoisesti lapsettomiin arkea ja elämää yleensä. Yleisönosastokirjoitukset taas keskittyvät enemmän nimenomaan vapaaehtoiseen lapsettomuuteen ja tuovat esiin kokemuksia ja tunteita lapsettomuudesta. Aineistomme on myös riittävä. Se sisältää kattavan otoksen suomalaisista naistenlehdistä pitkältä aikaväliltä. Aineistoa kasvattamalla emme olisi päässeet luotettavimpiin tuloksiin.

Vapaaehtoista lapsettomuutta on tutkittu Suomessa vähän. Angloamerikkalaista tutkimusta löytyy, mutta vapaaehtoisessa lapsettomuudessa on huomattavissa kulttuurisidonnaisuutta, jolloin angloamerikkalaista tutkimusta ei sinällään voi soveltaa suoraan Suomen oloihin. Vapaaehtoinen lapsettomuus on Suomessa myös melko tuntematon ilmiö. Virallisissa tilastoissa vapaaehtoista lapsettomuutta ei ole erikseen huomioitu. Jos Suomen väestön vähenemisestä ollaan huolestuneita, vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkiminen voi olla avuksi myös väestöpolitiikan suunnittelemisessa. Nykyinen väestöpoliittinen tutkimus pyrkii selvittämään, kuinka saada lapsiperheet hankkimaan useampia lapsia. Tämän lisäksi olisi hyödyllistä myös selvittää, kuinka saada lisää naisia synnyttämään edes yksi lapsi. Myös sen tutkiminen, mikä tekee lykkääjistä joko myöhäisiä ensisynnyttäjiä tai lopullisesti lapsettomia, voisi olla väestöpolitiikan intressien mukaista. Meidän tutkimuksemme päämääränä on myös vähentää niitä paineita ja ennakkoluuloja, joita vapaaehtoisesti lapsettomiin kohdistetaan sekä nostaa vapaaehtoinen lapsettomuus tasa-arvoiseksi vaihtoehdoksi muiden perhemuotojen rinnalle.

LÄHDELUETTELO

- Alanen, Leena (1994). "Perhe, lapsuus ja lasten perheys - 'perhe' lasten näkökulmasta". Teoksessa Alanen, Leena & Kähkönen, Päivi (toim.): *Arki, perhe ja politiikka. Näkökulmia perheeseen ja perhetutkimukseen*, ss. 15 - 37. Jyväskylän perhetutkimusyksikön julkaisuja 3.
- Allardt, Erik (1998). "Hyvinvointitutkimus ja elämäntapa". Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala Tommi (toim.): *Elämänpolitiikka*, ss. 34 - 53. Gaudeamus. Helsinki.
- Bourdieu, Pierre (1985). *Sosiologian kysymyksiä*. Vastapaino. Tampere.
- Callan, Victor (1985). *Choices about Children*. Longman Cheshire. Sydney - Brisbane - Adelaide - Perth.
- Callan, Victor & Noller, Patricia (1987). *Marriage and the Family*. Methuen Australia.
- Campbell, Elaine (1985). *The Childless Marriage*. Tavistock Publications. London - New York.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press. Cambridge.
- Gottberg, Eeva (1997). *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A:91.
- Hannula, Mika (1997). "Mitä tehdä, kun maailma hajoaa? Sosiologi Anthony Giddensin mukaan elämänpolitiikka on oman elämän politiikkaa". Helsingin Sanomat 26.7.1997.

Houseknecht, Sharon K. (1987). "Voluntary Childlessness". Teoksessa Sussman, Marvin B. & Steinmetz, Suzanne K. (toim.): *Handbook of Marriage and the Family*, ss. 369 - 394. Plenum Press. New York-London.

Huopio, Riitta (1992). *Lapsettomuus valintana. Vapaaehtoinen lapsettomuus tutkimuskirjallisuudessa ja naistenlehtijulkisuudessa*. Sosiaalipolitiikan pro gradu. Tampereen yliopisto.

Jallinoja, Riitta (1984). "Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin". Teoksessa Haavio-Mannila, Elina, Jallinoja, Riitta & Strandell Harriet: *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*, ss. 37 - 110. WSOY. Helsinki - Porvoo - Juva.

Jallinoja, Riitta (1991). *Moderni elämä*. SKS. Helsinki.

Jallinoja, Riitta (1994). "Muuttuva perhe: Arvot ja käytäntö". Teoksessa Antikainen, Jukka, Haataja, Marja-Leena & Korhonen, Merja (toim.): *Näkökulmia perheeseen*, ss. 5 - 13. Stakesin raportteja 136. Helsinki.

Jallinoja, Riitta (1997). *Moderni säädyllisyys*. Gaudeamus. Helsinki.

Joukkoviestimet 1998 (1999). Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 1998:1. Helsinki.

Järvelä, Marja (1994). "Elämäntavan näkökulma kulttuurin muutoksen tulkinnassa". Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevanen, Erkki (toim.): *Kulttuurintutkimus. Johdanto*, ss. 74 - 76. SKS. Helsinki.

Kantola, Anu, Moring, Inga & Väliverronen, Esa (1998). *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Karisto, Antti, Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1999). *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. WSOY. Porvoo - Helsinki - Juva.

- Knuuti, Liisa (1997). *Postmodernia etsimässä*. Teknillisen korkeakoulun yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus C 43. Espoo.
- Kortteinen, Matti (1982). *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava. Helsinki.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (1992). "Aikakauslehdistön itsenäistymisvuodet 1918 - 1955". Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) : *Suomen lehdistön historia 10*, ss. 179 - 285. Kustannuskiila. Kuopio.
- Levikkitiedot 1998 (1999). Suomen mediatarkastus Oy. Levikintarkastus. Helsinki.
- Macklin, Eleanor D. (1987). "Nontraditional Family Forms". Teoksessa Sussman, Marvin B. & Steinmetz, Suzanne K. (toim.): *Handbook of Marriage and the Family*, ss. 317 - 354. Plenum Press. New YorkLondon.
- Malmberg, Raili (1991). "Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimena". Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen lehdistön historia 8*, ss. 193 - 280. Kustannuskiila. Kuopio.
- Miettinen, Anneli, Söderling, Ismo, Ehnrooth, Anna, Heikkilä, Elli, Hjerppe, Reino, Martelin, Tuija, Nieminen, Mauri & Shemeikka, Riikka (1998). *Suomen väestö 2031 - Miten, missä ja kuinka paljon*. Väestöpoliittinen raportti Suomen väestön kehityksestä vuoteen 2030. E5/1998. Väestöliitto. Helsinki.
- Morell, Carolyn M. (1994). *Unwomanly Conduct. The Challenges of Intentional Childlessness*. Routledge. New York - London.
- Perheet 1998 (1999). Tilastokeskus. Väestö 1999: 12. Helsinki.
- Rannikko, Sirkku (1990). *Vapaaehtoinen lapsettomuus*. Sosiologian pro gradu. Helsingin yliopisto.

- Reuna, Veera (1997). *Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä*. Väestöliiton katsauksia E3/1997. Helsinki.
- Ritala-Koskinen, Aino (1993). *Onko uusperheestä perheeksi*. Jyväskylän perhetutkimusyksikön julkaisuja 4.
- Roos, J. P. (1986). "Elämäntapateoriat ja suomalainen elämäntapa". Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.): *Kymmenen esseetä elämäntavasta*, ss. 33 - 76. Oy Yleisradio Ab. Helsinki.
- Roos, J. P. (1988). *Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2*. Gummerus. Jyväskylä.
- Roos, J. P. (1998). "Mitä on elämänpolitiikka?". Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.): *Elämänpolitiikka*, ss. 20 - 33. Gaudeamus. Helsinki.
- Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (1998). "Esipuhe". Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.): *Elämänpolitiikka*, ss. 7 - 9. Gaudeamus. Helsinki.
- Silva, Elizabeth B. & Smart, Carol (1999). "The New Practices and Politics of Familylife". Teoksessa Silva, Elizabeth B. & Smart, Carol (toim.): *The New Family*, ss. 1 - 12 . Sage Publications. London - Thousand Oaks - New Delhi.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (1993). *Perhekäsitetyöryhmän muistio*. STM. Helsinki.
- Suikkanen, Asko (1999). "Modernin yhteiskunnan muutosten tulkitseminen". Tiedepolitiikka 1/1999, ss. 21 - 32.
- Taskinen, Sirpa (1994). "Perhe muuttuvassa maailmassa". Teoksessa Linna, Pirkko (toim.): *Perhe*, ss 3 - 6. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja C/6.

- Tolkki-Nikkonen, Mirja (1992). "Perhe: Rakenteista prosesseihin". Teoksessa Alanen, Leena & Kähkönen, Päivi (toim.): *Arki, perhe ja politiikka. Nökökulmia perheeseen ja perhetutkimukseen*, ss. 11 - 28. Jyväskylän perhetutkimusyksikön julkaisuja 3.
- Tuohinen, Titta (1997). "Perhe, koti ja isänmaa". *Alkoholipolitiikka* 4/1997, ss. 305 - 324.
- Uotila, Hannele (1998). *Vapaaehtoinen lapsettomuus: perinteet vastaan yksilöllistyminen*. Kasvatustieteen pro gradu. Jyväskylän yliopisto.
- Veevers, Jean E. (1983). "Voluntary Childlessness: A Critical Assessment of the Research". Teoksessa Macklin, Eleanor D. & Rubin, Roger H. (toim.): *Contemporary Families and Alternative Lifestyles*, ss. 75 - 96. Sage Publications. Beverly Hills - London - New Delhi.

ELEKTRONISET LÄHTEET**Internet-lähteet:**

Eevan kotisivut (2000). [Http://www.a-lehdet.fi/eeva](http://www.a-lehdet.fi/eeva). 12.2.2000.

Glorian kotisivut (2000). [Http://www.helsinkimedia.fi/gloria](http://www.helsinkimedia.fi/gloria). 12.2.2000.

Me Naisten kotisivut (2000). [Http://www.helsinkimedia.fi/menaiset](http://www.helsinkimedia.fi/menaiset). 12.2.2000.

Sähköpostilähteet:

Jäppinen, Liisa (2000). Lehden linjasta. liisa.jappinen@a-lehdet.fi. 15.3.2000.

Karo, Leena (2000). Lehden linjasta. leena.karo@helsinkimedia.fi. 19.1.2000.

Paavilainen, Ulla-Maija (2000). Lehden linjasta. ulla-maija.paavilainen@helsinkimedia.fi.
12.2.2000.

LIITE 1

AINEISTONA KÄYTETYT ARTIKKELIT

(aikajärjestyksessä vanhimmosta uusimpaan)

Henkilöhaastattelut:

“Lääninpelle”. Kotiliesi 5/1996.

“Pomo, jolle pehmoilu on tavaramerkki”. Eeva 3/1996.

“Olen feministi ja tarvitsen miestä”. Me Naiset 24/1996.

“Soile Ylimäyryn tuhkimotarina vailla vertaa”. Me Naiset 25/1996.

“Olemme haaste toinen toisillemme”. Me Naiset 27+28/1996.

“Meillä ei sääliä siedetty”. Eeva 7/1996.

“Avioliitossa kaikki pitää antaa anteeksi”. Me Naiset 37/1996.

“Satuhäät suuren maailman tyyliin”. Me Naiset 43/1996.

“Kohtalo toi Jazminen Suomeen”. Anna 46/1996.

“Hyvä avioliitto vaatii pelisilmää”. 26/1997.

“Prinsessa vielä kerran”. 32/1997.

“Susannan & Petrin vauhdissa”. Me Naiset 44/1997.

“Kirjailija Hilkka Ravilo ja lapsuuden taakka”. Anna 49/1997.

“Mila & Jarkko: Meilä on vielä paljon kokematta kahdestaan”. Anna 19/1998.

“Lapsettomuuskin voi olla valinta”. Me Naiset 23/1998.

“Ami Aspelundin uusi elämä tuottaa inspiraatiota “. Me Naiset 24/1998.

“Erään rokkarin tarina”. Anna 41/1998.

“Visuaallinen miekkailija”. Gloria 12/1998.

“Ritva Falla. Nopeasti innostuva pioneeri”. Gloria 2/1999.

“Matti Häyryn molemmat puolet”. Gloria 3/1999.

“Hän ei ollut ensin ollenkaan minun sorttiseni”. Eeva 9/1999.

“Minä olen ravihevonen, tahdon aina voittaa - itseni”. Eeva 9/1999.

Yleisönosastokirjoitukset:

“Erilaisen naisen elämää”. Anna 5/1996.

“Uskallanko äidiksi?”. Kodin Kuvalehti 8/1996.

“Lapsettomuus voi olla itse valittu”. Anna 19/1996.

“Ei vauvakuumetta”. Kodin Kuvalehti 18/1996.

“Monta tapaa olla naisena”. Anna 39/1996.

“Valitsin lapsettomuuden”. Eeva 12/196.

“Lapseton nainen ei ole hirviö”. Me Naiset 26+27/1998.

“En ole lapsia laittanut”. Kodin Kuvalehti 16/1999.

“En ole kyllin hyvä äidiksi”. Kodin Kuvalehti 19/1999.

Teemojen painottuminen aineistossa

